

ΤΜ
ΧΠ
ΠΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ-ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και
Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΉ ΕΡΓΑΣΙΑ

*«Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης:
Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.»*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ-ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας:

**«Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο
δήμο Μεσολογγίου.»**

Εκπόνηση: Κωνσταντίνα Κολοβού

Επιβλέπων καθηγητής: Αριστείδης Σαπουνάκης

Βόλος, Ιούλιος 2020

ΔΗΛΩΣΗ ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λ.π., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ, του ΤΜΧΠΠΑ.

Ημερομηνία: 28/07/2020

Ονοματεπώνυμο: Κωνσταντίνα Κολοβού

Υπογραφή:

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ένταξη των μειονοτικών ομάδων που είναι αποκλεισμένες από το υπόλοιπο σύνολο του πληθυσμού αποτελεί επιτακτική ανάγκη και οφείλει να πραγματοποιηθεί άμεσα. Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου» θα ασχοληθεί με μια από τις μεγαλύτερες πληθυσμιακά μειονότητες στον ευρωπαϊκό χώρο, τους Ρομά και τις συνθήκες διαβίωσής τους. Σκοπός της είναι η καταγραφή των συνθηκών που επικρατούν στις περιοχές και στους χώρους στέγασης του πληθυσμού και η συλλογή στοιχείων για τους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της υγειονομικής τους περίθαλψης αναδεικνύοντας τα προβλήματα που υφίστανται. Η διαδικασία αυτή αποσκοπεί στην διεξαγωγή συμπερασμάτων και προτάσεων που θα συνδράμουν στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής του πληθυσμού, την ένταξη τους σε κανονικές κατοικίες και γενικότερα την ομαλή κοινωνική τους ένταξη στο ευρύτερο σύνολο. Σχετικά με την μεθοδολογία της εργασίας, αρχικά ορίζεται η έννοια της μειονότητας. Στη συνέχεια πραγματοποιείται καταγραφή της ιστορικής εξέλιξης και των συνθηκών διαβίωσης των Ρομά σε Ευρώπη και Ελλάδα. Επιπλέον έγινε αναφορά στο νομικό πλαίσιο που ισχύει για τους Ρομά στην Ευρώπη και δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στη χώρα μας. Τέλος μελετάται η στεγαστική κατάσταση του πληθυσμού σε συγκεκριμένο χώρο διαμονής, τον οικισμό Ταμπακαριά στον Δήμο Μεσολογγίου, όπου πραγματοποιήθηκε επιτόπια καταγραφή και συλλέχτηκαν στοιχεία για να αποδοθεί όσο το δυνατόν καλύτερα η κατάσταση που επικρατεί σε αυτή.

Λέξεις – κλειδιά : μειονότητες, Ρομά, οικισμοί, στεγαστικές συνθήκες, βελτίωση συνθηκών διαβίωσης, ένταξη, Μεσολόγγι

TITLE OF BACHELOR'S THESIS: Integration of minorities in a regural habitat. Study Case: Roma settlement Tampakaria in the municipality of Messolonghi.

ABSTRACT

The integration of minority groups that are secluded from the rest of the population consists an urgent need and ought to be carried out immediately. This bachelor's thesis entitled «Integration of minorities in a regural habitat. Study Case: Roma settlement Tampakaria in the municipality of Messolonghi» will deal with one of the largest in number minorities in the European ground, the Roma and their living conditions. The aim of it is the recording of the conditions that apply in the areas and the habitats of the population and the collection of clues on the fields of education, occupation and medical care so as to expose the issues / problems that exist. The whole procedure aims at the conduction of deductions and suggestions that will aid in the improvement of their quality of life, their integration in regular housing and, generally, their smooth social integration in the wider total. Regarding the methodology of this bachelor, it first defines the minority. Following, it records its evolution through history and the living conditions of the Roma in Europe and Greece. Moreover there is a reference in the legislation that is applied on Roma in Europe and emphasizes on our country. Finally, the habitual condition of the population in a specific area, the Tampakaria in the municipality of Messolonghi, is studied, where an on the spot recording and clue collection had been conducted in order to describe in the best possible way the conditions that prevail in it.

Key words: minorities, Roma, settlement, housing conditions, improvement of living conditions, integration, Messolonghi

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε για το Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας ως τελικό στάδιο για την ολοκλήρωση της φοίτησής μου στο τμήμα.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερος τον επιβλέποντα καθηγητή της εργασίας μου, κ. Σαπουνάκη Αριστείδη, για τις πολύτιμες συμβουλές που μου έδωσε σε όλη τη διάρκεια αυτής της προσπάθειας. Η καθοδήγησή του πάνω σε θέματα που με προβλημάτισαν σχετικά με τη συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας ήταν καθοριστική και με βοήθησε σημαντικά. Καταλυτικός υπήρξε ο ρόλος του άλλωστε στα περισσότερα χρόνια των σπουδών μου στο τμήμα. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές μου στη σχολή για τις γνώσεις που μου μετέδωσαν αυτά τα 5 χρόνια της φοίτησής μου σε αυτή.

Ακόμη ευχαριστώ την οικογένειά μου και ιδιαίτερος τα αδέρφια μου και τα ανίψια μου, αλλά και τους παιδικούς μου φίλους για την υποστήριξη και την ανοχή που έδειξαν σε όλο αυτό το διάστημα. Τέλος δεν θα μπορούσα να ολοκληρώσω χωρίς να ευχαριστήσω όλα εκείνα τα υπέροχα πλάσματα που συνάντησα στη διάρκεια της φοιτητικής μου ζωής, κυρίως για τις μοναδικές στιγμές που βιώσαμε μαζί αλλά και τη συνεχή ενθάρρυνσή τους σε οποιοδήποτε βήμα μου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ	11
1.1 Ο ορισμός της έννοιας μειονότητα.....	11
1.2 Οι μειονότητες της Ελλάδας.....	12
1.2.1 Συνύπαρξη μειονοτήτων με τον κύριο πληθυσμό της χώρας.....	12
1.2.2 Διεθνή πρότυπα προστασίας των μειονοτικών δικαιωμάτων.....	13
1.2.3 Δυσκολία κοινωνικής ενσωμάτωσης μειονοτήτων.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΡΟΜΑ	15
2.1 Γενικά στοιχεία για τους Ρομά.....	15
2.2 Σενάρια καταγωγής και μεταναστευτική πορεία.....	15
2.3 Διωγμοί των Ρομά.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΡΟΜΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	18
3.1 Γενικά στοιχεία για τους Ρομά στην Ευρώπη.....	18
3.2 Πληθυσμιακά στοιχεία.....	19
3.3 Οι συνθήκες διαβίωσης των Ρομά στην Ευρώπη.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΡΟΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	24
4.1 Πληθυσμιακά στοιχεία των Ρομά στον ελλαδικό χώρο.....	24
4.2 Μεταβολή πληθυσμού.....	25
4.3 Η φυσιογνωμία των πληθυσμών Ρομά στην Ελλάδα.....	27
4.4 Συνθήκες στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της υγείας.....	30
4.5 Η Ελληνική ιθαγένεια για τους Ρομά.....	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ και ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ ΡΟΜΑ	33
5.1 Ευρωπαϊκή νομοθεσία και Οδηγίες.....	33
5.2 Εθνικές στρατηγικές ένταξης Ρομά - «Ευρώπη 2020».....	36

5.3 Νομοθεσία και πολιτικές για την κοινωνική ένταξη των Ρομά από συγκεκριμένες χώρες-μέλη.....	39
5.4 Εθνική Νομοθεσία και πολιτικές για την κοινωνική ένταξη των Ρομά.....	41
5.4.1 Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ελλήνων Τσιγγάνων 2001 -2008»	42
5.4.2 Πρόγραμμα Στεγαστικής Δανειοδότησης Ελλήνων Ρομά (2002).....	43
5.4.3 Πρόγραμμα «Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας Ελλάδας Βουλγαρίας 2007-2013»	44
5.4.4 Εθνική Στρατηγική κοινωνικής ένταξης των Ρομά 2012-2020.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : ΟΙ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΩΝ ΡΟΜΑ (ΕΛΛΑΔΑ).....	49
6.1 Γενικές έννοιες.....	49
6.2 Παράγοντες διαμόρφωσης κατοικίας των Ρομά.....	54
6.2.1 Νομαδισμός.....	55
6.3 Προβλήματα ρατσισμού-Κοινωνικός αποκλεισμός	56
6.4 Προβλήματα Ελλήνων Ρομά στην εγκατάστασή τους.....	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο : ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ-Ο ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ.....	60
7.1. Βασικά γνωρίσματα της περιοχής μελέτης.....	60
7.1.1 Σύνθεση πληθυσμού.....	61
7.1.2 Απασχόληση.....	62
7.1.3 Εκπαίδευση.....	62
7.2 Πολεοδομική οργάνωση.....	63
7.2.1 Χρήσεις γης οικισμού.....	63
7.2.2 Οδικό δίκτυο.....	64
7.2.3 Κατοικίες.....	69
7.3 Συνθήκες διαβίωσης στην περιοχή μελέτης.....	75
7.3.1 Τεχνικές Υποδομές.....	75
7.3.2 Εξοπλισμός κατοικιών.....	78
7.3.3 Διαμόρφωση χώρων κατοικίας-Προβλήματα στέγασης.....	84
7.4. Συνύπαρξη πληθυσμών.....	85

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	86
8.1. Ανάλυση SWOT για τη περιοχή μελέτης	88
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	92
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΑΡΤΩΝ	96
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ	98
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ	
Χάρτης 3.1: Η προέλευση των Ρομά στην Ευρώπη.....	19
Χάρτης 3.2: Τα πληθυσμιακά μεγέθη των Ρομά στην Ευρώπη.....	20
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	
Διάγραμμα 3.1: Πυραμίδα του πληθυσμού Ρομά στην Ευρώπη κατά το 2009.....	21
Διάγραμμα 4.1: Η μεταβολή των πληθυσμών Ρομά.....	26
Διάγραμμα 6.1: Αριθμός κατοίκων ανά τύπο οικισμού.....	52
Διάγραμμα 7.1: Υλικά επίστρωσης στέγης.....	69
Διάγραμμα 7.2: Χρονολογία κατασκευής κατοικιών.....	70
Διάγραμμα 7.3: Κτηριακή κατάσταση.....	71
Διάγραμμα 7.4: Εξοπλισμός Κατοικιών Ρομά.....	78
Διάγραμμα 7.5: Εξοπλισμός Κατοικιών – Χώροι Υγιεινής.....	82
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	
Πίνακας 4.1: Πληθυσμός Ρομά στην Ελλάδα	25
Πίνακας 4.2: Ο αριθμός Ρομά ανά περιφερειακή ενότητα.....	26
Πίνακας 6.1: Τυπολογία περιοχών διαβίωσης και πληθυσμός.....	51
Πίνακας 7.1: Όροι και κανονισμοί δόμησης.....	63
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	
Εικόνα 7.1 : Θέση του οικισμού Ταμπακαριά σε σχέση με το κέντρο της πόλης.....	61
Εικόνα 7.2: Φθορά οδικού δικτύου της περιοχής.....	64

Εικόνα 7.3: Φθορά οδικού δικτύου της περιοχής	65
Εικόνα 7.4: Φθορά οδικού δικτύου της περιοχής	65
Εικόνα 7.5: Φθορά οδικού δικτύου της περιοχής.....	66
Εικόνα 7.6: Φθορά οδικού δικτύου της περιοχής.....	66
Εικόνα 7.7: Υποχώρηση υλικών επίστρωσης πεζοδρομίων.....	67
Εικόνα 7.8: Παρεμπόδιση κυκλοφορίας σε πεζοδρόμιο.....	67
Εικόνα 7.9: Υποχώρηση υλικών επίστρωσης πεζοδρομίων.....	68
Εικόνα 7.10: Παρεμπόδιση κυκλοφορίας.....	68
Εικόνα 7.11: Κατοικία σε καλή κτηριακή κατάσταση.....	72
Εικόνα 7.12: Κατοικία σε καλή κτηριακή κατάσταση.....	72
Εικόνα 7.13: Κατοικία σε μέτρια κτηριακή κατάσταση.....	73
Εικόνα 7.14: Κατοικία σε μέτρια κτηριακή κατάσταση.....	73
Εικόνα 7.15: Κατοικία σε κακή κτηριακή κατάσταση.....	74
Εικόνα 7.16: Κατοικία σε κακή κτηριακή κατάσταση.....	74
Εικόνα 7.17: Συγκέντρωση παλιών αντικειμένων.....	76
Εικόνα 7.18: Συγκέντρωση παλιών αντικειμένων.....	77
Εικόνα 7.19: Συγκέντρωση αντικειμένων.....	77
Εικόνα 7.20: Εσωτερικός χώρος κατοικίας.....	79
Εικόνα 7.21: Εξοπλισμός κατοικίας.....	79
Εικόνα 7.22: Εξοπλισμός κατοικίας.....	80
Εικόνα 7.23: Εξοπλισμός θέρμανσης κατοικίας.....	80
Εικόνα 7.24: Ελλιπής εξοπλισμός κατοικίας.....	81
Εικόνα 7.25: Τουαλέτα εξωτερικά της κατοικίας.....	83
Εικόνα 7.26: Τουαλέτα εξωτερικά της κατοικίας.....	83
Εικόνα 7.27: Στιγμιότυπο από τη συνύπαρξη Ρομά και μη, σε τοπικό πανηγύρι.....	85

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ – ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

ΔΕΠΟΣ:	Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας και Στέγασης
ΕΚΤ:	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΠΣΕ:	Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι
ΕΤΠΑ:	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΚΥΑ:	Κοινή Υπουργική Απόφαση
Ν:	Νόμος
ΠΔ:	Προεδρικό Διάταγμα
ΣΔ:	Συντελεστής Δόμησης
ΦΕΚ:	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρεί να καταγράψει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κοινωνίας των Ρομά και το κατά πόσο μπορεί να αλλάξει ο τρόπος οργάνωσης των οικισμών τους σε σχέση με το ευρύτερο σύνολο, επιτυγχάνοντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και κοινωνική ένταξη του πληθυσμού. Πιο αναλυτικά θα αναπτυχθούν τα παρακάτω κεφάλαια:

Στο πρώτο κεφάλαιο δίνεται ο ορισμός για την έννοια της μειονότητας και αναφέρονται οι μειονότητες που υπάρχουν στην Ελλάδα. Επιπλέον αναλύεται η συνύπαρξή τους με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιστορική εξέλιξη των Ρομά σε Ευρωπαϊκό και Εθνικό επίπεδο. Αναφέρονται τα σενάρια καταγωγής τους και επιχειρείται η ανασκόπηση της μεταναστευτικής τους πορείας.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι συνθήκες διαβίωσης των Ρομά στην Ευρώπη. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζονται τα πληθυσμιακά τους στοιχεία και αναλύονται οι συνθήκες που επικρατούν για τον πληθυσμό στους τομείς της στέγασης, της εκπαίδευσής, της απασχόλησης και της υγείας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η κατάσταση που επικρατεί για τους Ρομά στην Ελλάδα και γίνεται αναφορά στις συνθήκες διαβίωσής τους, σε κοινωνικά και πολιτισμικά θέματα και στις συνθήκες που επικρατούν για τον πληθυσμό στους τομείς της στέγασης, της εκπαίδευσής, της απασχόλησης και της υγείας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η νομοθεσία, οι πολιτικές και οι στρατηγικές κατευθύνσεις που έχουν εφαρμοστεί σε Ελλάδα και Ευρώπη για την ένταξη των Ρομά.

Σε έκτο κεφάλαιο αναλύονται οι στεγαστικές συνθήκες των Ρομά στην Ελλάδα. Επιπλέον αναλύονται τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, τόσο αυτά που έχουν σχέση με τις συνθήκες εγκατάστασης όσο και αυτά που προκύπτουν από την επαφή τους με τον υπόλοιπο πληθυσμό με ιδιαίτερη αναφορά στον κοινωνικό αποκλεισμό και το ρατσισμό που βιώνουν οι Ρομά.

Στο έβδομο κεφάλαιο παρουσιάζεται συγκεκριμένο παράδειγμα μελέτης. Στο κεφάλαιο αναφέρονται τα βασικά χαρακτηριστικά και η πολεοδομική οργάνωση του οικισμού Ταμπακαριά του δήμου Μεσολογγίου και στοιχεία για τους κατοίκους Ρομά της περιοχής σχετικά με την απασχόληση και την εκπαίδευση. Επίσης παρουσιάζονται τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από την επιτόπια καταγραφή στη περιοχή μελέτης.

Τέλος στο όγδοο κεφάλαιο γίνεται μια συμπερασματική σύνοψη όσων προκύπτουν από τα κεφάλαια που προηγήθηκαν και παρουσιάζονται προτάσεις για την επίτευξη μιας καλύτερης ζωής για τον πληθυσμό των Ρομά και για την κοινωνική τους ένταξη. Ιδιαίτερα για την περιοχή μελέτης γίνεται και ανάλυση SWOT στην οποία αναλύονται οι συνθήκες που επικρατούν υφίστανται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^Ο: ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ

Στο κεφάλαιο αυτό δίνεται ο ορισμός για την έννοια της μειονότητας και γίνεται αναφορά στους μειονοτικούς πληθυσμούς της Ελλάδας. Επιπλέον παρουσιάζεται η σχέση των μειονοτικών ομάδων με τον κύριο πληθυσμό της χώρας και αναλύεται η συνύπαρξή τους.

1.1 Πως ορίζεται η μειονότητα

Από την αρχή της ανθρώπινης ύπαρξης οι λαοί μετακινούνται. Οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτές τις μετακινήσεις ποικίλουν, (πόλεμοι, διωγμοί, αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης, κ.α.) έτσι προέκυψαν παγκοσμίως πολλές εθνικές μειονότητες. Η μειονοτική ομάδα είναι μια υποομάδα του πληθυσμού με μοναδικά κοινωνικά, θρησκευτικά, εθνοτικά, φυλετικά ή και άλλα χαρακτηριστικά που διαφέρουν από εκείνα της πλειονότητας. Σε παγκόσμιο επίπεδο ομάδες που έχουν χαρακτηριστεί ως μειονότητες είναι μεταξύ άλλων οι Αφροαμερικανοί, οι Ρομά, οι ομοφυλόφιλοι, οι γυναίκες, τα Α.Μ.Ε.Α, οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί κ.α.. Η αναφορά όλων των μειονοτικών ομάδων και η ιστορική αναδρομή της ύπαρξής τους δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

Παγκοσμίως έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί για την έννοια της μειονότητας, όμως κανείς από αυτούς δεν έχει εγκριθεί ως απόλυτα αποδεκτός. Το εύρος των ομάδων που θα επιθυμούσαν να υιοθετήσουν τον συγκεκριμένο τίτλο αλλά και η ποικιλία των καταστάσεων στις οποίες ζουν οι πληθυσμοί που επιθυμούν να χαρακτηριστούν ως μειονότητα, είναι ένας βασικός παράγοντας στον οποίο έγκειται αυτή η δυσκολία διατύπωσης ενός καθολικά αποδεκτού ορισμού. Επιπλέον υπάρχουν δισταγμοί από διάφορα κράτη να αναγνωρίσουν έναν ορισμό που θα καλύπτει συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, κυρίως για πολιτικούς λόγους (Τσιτσελίκης, 1996).

Το 1977 ο Ειδικός Εισηγητής της Υπό-Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη των Διακρίσεων και την Προστασία των Μειονοτήτων Francesco Capotorti όρισε τις μειονότητες ως: «Μία ομάδα μικρότερη αριθμητικά από τον υπόλοιπο πληθυσμό του κράτους σε μία μη κυρίαρχη θέση, της οποίας τα μέλη - πολίτες αυτού του κράτους- έχουν εθνοτικά, γλωσσικά ή θρησκευτικά χαρακτηριστικά διαφορετικά από αυτά του υπόλοιπου πληθυσμού και εκφράζουν, ακόμη και σιωπηρά, ένα αίσθημα αλληλεγγύης, που κατευθύνεται προς τη διατήρηση του πολιτισμού, της παράδοσης, της θρησκείας ή γλώσσας τους» (United Nations Human Rights). Ανάμεσα σε πληθώρα διατυπώσεων ο ορισμός αυτός φαίνεται να είναι ο πιο αντιπροσωπευτικός για να προσδιοριστεί η έννοια της «μειονότητας».

Όπως διαπιστώνεται στις περισσότερες περιπτώσεις ο όρος μειονότητα αναφέρεται σε μια ομάδα ανθρώπων με τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Είναι μικρή σε μέγεθος σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό του κράτους.
- Δεν αποτελεί κυρίαρχο καθεστώς στη χώρα που ζει.
- Διαθέτει κοινά χαρακτηριστικά όπως η εθνικότητα, η θρησκεία ή η γλώσσα, τα οποία συχνά απορρίπτονται από την κυρίαρχη ομάδα.
- Χαρακτηρίζεται από αίσθημα αλληλεγγύης.
- Υφίστανται διακρίσεις και υποταγή από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο.

1.2 Οι μειονότητες της Ελλάδας

Σχετικά με τη χώρα μας, η συνθήκη του Νεϊγύ το 1919 μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μεταξύ Ελλάδας – Βουλγαρίας και η συνθήκη της Λοζάννης το 1923 μεταξύ Ελλάδας – Τουρκίας με τις ανταλλαγές πληθυσμών, επέφεραν μειονοτικές ομάδες στην Ελλάδα. Επιπλέον μεταξύ ‘80 και ‘90 πραγματοποιήθηκε στη χώρα μας μεγάλη έλευση πληθυσμών, κυρίως οικονομικών και πολιτικών μεταναστευτικών ομάδων από τις γειτονικές χώρες, η οποία συνέβαλε καθοριστικά στην πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας. (Κεσίδου, 2008).

Οι μειονότητες που έχουν αναπτυχθεί στη Ελλάδα συνήθως κατηγοριοποιούνται ως εξής:

- Εθνικές-Εθνοτικές μειονότητες: ομάδες ανθρώπων που ζουν στην επικράτεια μιας χώρας στην οποία άλλη ομάδα είναι κυρίαρχη.
- Γλωσσικές μειονότητες: ομάδες ανθρώπων που μιλούν διαφορετική γλώσσα από την πλειονότητα.
- Θρησκευτικές μειονότητες: τα άτομα που έχουν διαφορετικό θρήσκευμα από την πλειονότητα.
- Σεξουαλικές μειονότητες: τα άτομα που έχουν υφίστανται διακρίσεις λόγω των σεξουαλικών τους προτιμήσεων.
- Διάφορες μειονότητες: οικονομικοί μετανάστες, μειονότητες ηλικιωμένων, μειονότητες νέων.

Σημειώνεται πως θεσμικά η μόνη αναγνωρισμένη μειονότητα στην Ελλάδα είναι η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης.

1.2.1 Συνύπαρξη μειονοτήτων με τον κύριο πληθυσμό της χώρας

Σε περιοχές που συνυπάρχουν μειονοτικές ομάδες με τον υπόλοιπο πληθυσμό μολονότι δεν παρατηρούνται προβλήματα, υφίσταται μια αίσθηση διαχωρισμού. Συχνά οι σχέσεις ανάμεσα σε μειονότητα και πλειονότητα απουσιάζουν, ενώ όπου υπάρχουν είναι τυπικές και κινούνται κυρίως γύρω από συναλλαγές. Υπάρχουν περιπτώσεις μειονοτήτων που αντιμετωπίζονται από το υπόλοιπο σύνολο ως υποδεέστερη κοινωνική ομάδα και παρατηρείται η τάση επιβολής της πλειονότητας προς τη μειονότητα. Επιπλέον υπάρχουν άτομα τα οποία εναντιώνονται στην ενσωμάτωση των μειονοτήτων με την υπόλοιπη κοινωνία και συχνά φέρονται επιθετικά προς αυτές τις ομάδες. Γενικότερα παρατηρείται εκατέρωθεν η αίσθηση του φόβου. Η πλειονότητα θεωρεί πως απειλείται από τη μειονοτικό σύνολο και το αντιμετωπίζει με καχυποψία γιατί θεωρεί πως κινδυνεύει να αλλοιωθεί η φυσιογνωμία της. Από την άλλη η μειονότητα νιώθει πως απειλείται από το κοινωνικό σύνολο και υπάρχουν περιπτώσεις όπου τα μέλη της δημιουργούν εντάσεις προσπαθώντας να διεκδικήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Όσα αναφέρθηκαν παραπάνω δεν παρεμποδίζουν την συνύπαρξη ανάμεσα στους πληθυσμούς. Επίσης πρέπει να σημειωθεί πως δεν αντιμετωπίζονται εχθρικά από όλο το κοινωνικό σύνολο, αντιθέτως υπάρχουν ομάδες υποστήριξης. Για να ξεπεραστεί το φαινόμενο της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κοινωνικού αποκλεισμού των μειονοτήτων και για να υπάρξει ουσιαστική ισότητα μεταξύ των ατόμων μιας μειονότητας και του υπόλοιπου πληθυσμού πρέπει να μπορούν οι πρώτοι να αναπτύσσουν την ταυτότητα, τις παραδόσεις και τα χαρακτηριστικά τους. Γι’ αυτό οι αρχές της εκάστοτε χώρας οφείλουν να λαμβάνουν τα κατάλληλα κοινωνικοοικονομικά μέτρα αλλά και μέτρα στους τομείς της παιδείας, του πολιτισμού και της θρησκείας.

1.2.2 Διεθνή πρότυπα προστασίας των μειονοτικών δικαιωμάτων

Οι πληθυσμοί εθνοτικών, θρησκευτικών ή γλωσσικών μειονοτήτων, δεν επιτρέπεται να μην έχουν δικαίωμα να αναπτύσσουν την ιδιαίτερη πολιτιστική και θρησκευτική τους ταυτότητα, ισότιμα με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Για να προστατευτούν περαιτέρω τα δικαιώματα των μειονοτικών ομάδων, ο ΟΗΕ ανέπτυξε 4 άξονες που παρουσιάζονται στη συνέχεια (UNDM):

- 1) **Το δικαίωμα στην ύπαρξη:** προστασία μειονοτικών ομάδων από την καταναγκαστική αφομοίωση, την εθνοκάθαρση ή τη γενοκτονία.
- 2) **Το δικαίωμα στην προστασία και προώθηση της ταυτότητας:** ελευθερία των ατόμων να απολαμβάνουν τα πολιτισμικά, γλωσσικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά τους στον δημόσιο και ιδιωτικό χώρο και θέσπιση μέτρων που θα τους επιτρέψει να τα αναπτύσσουν.
- 3) **Το δικαίωμα στην ίση και μη διακριτική μεταχείριση:** αποφυγή διακρίσεων βάσει εθνικής, θρησκευτικής, γλωσσικής ή πολιτιστικής ταυτότητας και εξασφάλιση ισότητας.
- 4) **Το δικαίωμα στη συμμετοχή:** συμμετοχή των μειονοτικών ομάδων στην πολιτιστική, θρησκευτική, κοινωνική, οικονομική και δημόσια ζωή και στη λήψη αποφάσεων που τις αφορά. Επιπλέον διασφάλιση του δικαιώματός τους να συμμετέχουν ελεύθερα και να ιδρύουν ελεύθερα δικά τους σωματεία και συλλόγους και συμμετοχή τους στην οικονομική πρόοδο και ανάπτυξη της χώρας τους.

1.2.3 Δυσκολία κοινωνικής ενσωμάτωσης μειονοτήτων

Η ενσωμάτωση αναφέρεται στην ένταξη νέων ομάδων στην ήδη υπάρχουσα κοινωνική δομή και στον τρόπο της σύνδεσης αυτών των ομάδων στο υπάρχον σύστημα κοινωνικοοικονομικών, νομικών και πολιτισμικών σχέσεων (Σταματοπούλου, 2007). Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η ενσωμάτωση των μειονοτικών ομάδων δεν είναι εύκολη και συνήθως τα μέλη μιας μειονότητας αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες. Η δυσκολία της κοινωνικής ενσωμάτωσης των μειονοτικών ομάδων έγκειται στην τάση των ατόμων να μη δέχονται εύκολα το «διαφορετικό» και τη συνύπαρξη με αυτό. Συνήθως τα μέλη της πλειονότητας εναντιώνονται στην συμμετοχής των μελών μιας μειονότητας στις δράσεις της τοπικής κοινωνίας και στην πρόσβασή τους σε βασικά δικαιώματα και αγαθά, χωρίς διακρίσεις. Τους ξενίζει η επαφή με άτομα που ανήκουν σε διαφορετικό πολιτισμό και έχουν διαφορετικά ήθη, θρησκεία και αντιλήψεις από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Αυτή η συνύπαρξη πολλών διαφορετικών πληθυσμών επομένως και πολιτισμών σε μια περιοχή έρχεται σε αντίθεση με την αναγκαιότητα των μελών μιας κοινωνίας για εθνική, γλωσσική και πολιτισμική ομοιογένεια. Οι μειονοτικοί πληθυσμοί αντιμετωπίζονται καχύποπτα και δεν λείπουν οι ρατσιστικές συμπεριφορές απέναντί τους από μερίδα του υπόλοιπου πληθυσμού. Επίσης δεν είναι λίγοι αυτοί που αντιμετωπίζουν τους μειονοτικούς πληθυσμούς ως απειλή για τη εδαφική ακεραιότητα της χώρας και την εθνική ομοιογένεια, τους θεωρούν υπεύθυνους για τη δική τους οικονομική ανέχεια και γενικότερα τους αντιμετωπίζουν εχθρικά.

Συμπερασματικά διαπιστώνεται ότι το μειονοτικό ζήτημα χρήζει προσοχής για την εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων και την ομαλή συνύπαρξη μεταξύ των πληθυσμών. Στη χώρα μας παρόλο που υπάρχουν μειονοτικές ομάδες παρατηρείται η έλλειψη αναγνώρισής τους από το θεσμικό πλαίσιο και γενικότερα διαπιστώνεται η δυσκολία αποδοχής των μειονοτήτων κυρίως για πολιτικά

συμφέροντα. Οι σχέσεις ανάμεσα σε μια μειονοτική ομάδα και τον υπόλοιπο πληθυσμό τις περισσότερες φορές πλαισιώνονται από προκαταλήψεις και φόβο, γεγονός που επιφέρει δυσκολίες και στην κοινωνική ενσωμάτωση των μειονοτήτων. Για να υπάρξει λοιπόν ομαλή συνύπαρξη διαφορετικών πληθυσμών σε μια περιοχή τα φαινόμενα αυτά είναι απαραίτητο να αντιμετωπιστούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΡΟΜΑ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται στοιχεία για την ονομασία των Ρομά, δίνονται τα πιθανά σενάρια καταγωγής τους και η μεταναστευτική πορεία που ακολούθησαν. Πριν ξεκινήσει η ανάγνωση του κεφαλαίου πρέπει να σημειωθεί πως δεν μπορεί να υπάρξει απόλυτα αποδεκτή εκδοχή της ιστορικής εξέλιξης των Ρομά λόγω έλλειψης γραπτών αξιόπιστων αναφορών, φυσικό επακόλουθο για έναν λαό που δεν διαθέτει παρά μόνο προφορική παράδοση.

2.1 Γενικά στοιχεία για τους Ρομά

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, στα περισσότερα πολιτικά έγγραφα, σε συζητήσεις, αλλά και από πολλές οργανώσεις και φορείς όταν γίνεται αναφορά σε Ρομά, Αθίγγανους, Μανούς, Σίντηδες, Καλέ, Τσιγγάνους, Ρουντάρι, Ασκαλί, Αιγύπτιους, Γιένις, Ντομ, Λομ κ.α., ως επί το πλείστον χρησιμοποιείται ο όρος Ρομά (European Commission, 2014). Ο όρος «Rom» σημαίνει άνδρας, σύζυγος στην μητρική τους γλώσσα (Δατσέρη κ.α., 2010) και έχει γίνει αποδεκτός από τον ΟΗΕ, ως επίσημη ονομασία για τα άτομα του συγκεκριμένου πληθυσμού. Επίσης αξίζει να αναφερθεί ότι σε χώρες όπως η Γαλλία και η Ιρλανδία με τον όρο «Ρομ» αποκαλούνται γενικότερα οι μετακινούμενοι πληθυσμοί, οι λεγόμενοι «ταξιδιώτες- travellers». Πρόκειται για τους ιθαγενείς των περιοχών αυτών, οι οποίοι δεν είναι Ρομά σε εθνοτικό και φυλετικό επίπεδο αλλά έχουν υιοθετήσει παρόμοιο τρόπο ζωής ή ζουν σε περιοχές που είναι εγκατεστημένοι Ρομά (EUMC, 2006).

Στην Ελλάδα ο όρος «Ρομ», η διεθνής ονομασία τους δηλαδή δεν είναι τόσο διαδεδομένος. Συνήθως αποκαλούνται Τσιγγάνοι, Γύφτοι, Κατσίβελοι ή Αθίγγανοι. Η τελευταία μάλιστα αποτελεί μία από τις παλαιότερες ονομασίες που τους αποδόθηκαν. Χρονολογείται στο μισό του 15ου αι. μ.Χ, στην Κωνσταντινούπολη και προέρχεται από τη λέξη «θιγγάνω» που σημαίνει αγγίζω και το στερητικό «α». Η παραπάνω ονομασία αποδόθηκε στους Ρομά από τους χριστιανούς του Βυζαντίου, οι οποίοι τους παραλλήλισαν με μια θρησκευτική αίρεση της εποχής τους Αθίγγανους. (Δατσέρη κ.α., 2010). Άλλες ονομασίες που τους έχουν αποδοθεί ανάλογα με τη χώρα όπου εγκαταστάθηκαν στη συνέχεια είναι οι εξής: Καλέ [Kale] ή Gittanos (=μαύροι, μελαχρινοί) στην Ισπανία, Zigeuner στη Γερμανία, Καλντεράς [Kalderas] ή Λοβαρί ή Λακατούς στην ανατολική Ευρώπη, Εϊντεν [Heidens] (=ειδωλολάτρες) στη βόρεια Γερμανία, Τατερν (=Ταταροί) στη Σουηδία και τη Δανία, Μποέμηδες [Bohemiens] ή Gitans ή Tsiganes (=Βοημοί) στη Γαλλία, Τσιγγάνοι, λέξη ελληνικής προέλευσης στον ευρύτερο Ευρωπαϊκό κόσμο και στη Ρουμανία, Σιγκόνι στη Λιθουανία, Καούλι [Kowli] και Κουρμπαίτ στη Συρία και στο Ιράν, ενώ ως «Nawar» προσφωνούνται από τους Ισραηλινούς πολίτες. Cingene (Τσινγκενέ) ή Kirtı στην Τουρκία, Ciganin στην Αγγλία, Zingari στην Ιταλία, «Gnchou» στην Αρμενία και «Lampari» στην Ινδία (Κηπουρός, 2006).

2.2 Σενάρια καταγωγής και μεταναστευτική πορεία

Συχνά συναντάται η άποψη πως ο πληθυσμός των Ρομά αποτελείται από δύο φύλλα, τους Γύφτους, που είναι αιγυπτιακής καταγωγής, και τους Ρομ Τσιγγάνους, που έχουν καταγωγή από την Ινδία. Την άποψη αυτή υποστηρίζει και ο Κ. Μπίρης, ο οποίος αναφέρει: «Με το όνομα Ρομ εμφανίζονται μόνο όσοι χαρακτηρίζονται ως Τσιγγάνοι, ενώ οι Γύφτοι μόνο ως Αιγυπτίους εμφανίζουν τους εαυτούς τους και μόνο Γύφτοι ονομάζονται από τους γηγενείς κατοίκους» (Μπίρης, 1954 σελ. 43). Ωστόσο η

συγκεκριμένη άποψη δεν θεωρείται καθολικά αποδεκτή. Παρακάτω παρουσιάζονται πιθανά σενάρια καταγωγής και είναι τα εξής:

Αιγυπτιακή καταγωγή

Η θεωρία αυτή διατυπώθηκε το 1942 από τον Κ. Μπίρη και υποδεικνύει ως αρχικό τόπο καταγωγής των Ρομά την Αίγυπτο, συσχετίζοντας τη λέξη 'Γύφτος' με την λέξη 'Αιγύπτιος'. Με το πέρασμα των ετών η θεωρία αυτή εξασθένησε μιας και αποδείχθηκε ότι πολλοί Ρομά έχουν περάσει από την Αίγυπτο, αλλά δεν είναι αυτός ο αρχικός τόπος καταγωγής τους. Άποψη που πιστεύεται έως σήμερα (Μπίρης, 1942).

Παλαιστινιακή καταγωγή

Μια ακόμη θεωρία, υποστηρίζει πως οι Τσιγγάνοι είναι απόγονοι του Κάιν και η Παλαιστίνη αναγνωρίζεται ως αφετηρία της περιπλάνηση τους. Η θεωρία αυτή διατυπώθηκε από τον Κωνσταντίνο Φαλτάιτς, ο οποίος αναφέρεται σε αυτούς με την προσφώνηση «Καϊνίτες» (Φαλτάιτς, 1931).

Ινδική καταγωγή

Η θεωρία της Ινδικής καταγωγής, αναπτύχθηκε μετά από μελέτες των διαλέκτων που χρησιμοποιούν οι Τσιγγάνοι μεταξύ τους. Ο κύριος λόγος που θεωρείται ως χώρα καταγωγής τους η Ινδία, είναι η σχέση της τσιγγάνικης γλώσσας που ονομάζεται ρομανί με τις Ινδικές διαλέκτους και τα Σανσκριτικά (Fraser, 1992).

Μεταναστευτική πορεία

Η ινδική καταγωγή των Ρομά φαίνεται πως είναι η περισσότερο αποδεκτή αλλά όχι μόνο λόγω της συγγένειας των γλωσσών. Οι αποδέκτες της υποστηρίζουν ότι φύλα Ρομά ξεκινώντας από την Ινδία και περνώντας από χώρες της Μ. Ανατολής εισέρχονται στα Βαλκάνια και από εκεί μετακινούνται προς την Κεντρική και Δυτική Ευρώπη, ενώ μεταγενέστερα βαίνουν και σε άλλες ηπείρους.

Πιο συγκεκριμένα κατά τον 9^ο αιώνα ή γύρω στο 1000 μ.Χ. φαίνεται να ξεκινούν οι πρώτες μεταναστεύσεις από υποομάδες της φυλής και να συνεχίζονται για τις επόμενες χρονικές περιόδους προς διάφορες κατευθύνσεις. Αρμενία, Αφγανιστάν, Βελουχιστάν και Ιράν, αποτελούν τους πρώτους σταθμούς μετανάστευσης όπου παρέμειναν για αρκετούς αιώνες. Κάποιες ομάδες ύστερα από παραμονή στο Ιράν, κατευθύνονται προς τη Μ. Ασία, Συρία, Αίγυπτο και Β. Αφρική και από εκεί στην Ισπανία. Άλλες υποομάδες περνώντας από το Τουρκεστάν κατευθύνθηκαν στη Ν. Ρωσία, στον Καύκασο, στη Μ. Ασία και τις Παραδουνάβιες χώρες. Ενώ κάποιες άλλες εισέρχονται στα εδάφη της Μεσαιωνικής Βυζαντινής αυτοκρατορίας, τόσο στη Μ. Ασία, όσο και στην κυρίως Ελλάδα και από εκεί στα Βαλκάνια.

Μεταξύ 14ου και 15ου μ.Χ. αιώνα πολυπληθείς ομάδες Ρομά εγκαταστάθηκαν κυρίως στα Βαλκάνια και στην Κεντρική Ευρώπη (Γερμανία, Ελβετία, γαλλική Προβηγκία, Ιταλία, , Γαλλία, Δανία, Ισπανία ,Μ. Βρετανία). Η διασπορά των Ρομά στην Ευρώπη και σε άλλες περιοχές της υψηλίου ολοκληρώνεται στα τέλη του 16ου αι. (Σκωτία, Ουαλία, Ρωσία, Δανία, Σουηδία, Νορβηγία, Φιλανδία, Εσθονία και Πολωνία).

Λοιπές θεωρίες καταγωγής και μύθοι

- Άλλες θεωρίες υποστηρίζουν πως ο πληθυσμός των Ρομά προήλθε από αιχμαλώτους των Αράβων κατά τη διάρκεια του πολέμου στη Β. Ινδία ενώ κάποιοι θεωρούν πως είχαν τα ρόλο μισθοφόρων σε πολέμους εναντίον των Αράβων (Δατσέρη κ.α., 2010).
- Επίσης υπάρχει μια θεωρία που υποστηρίζει πως οι Ρομά ήταν αρχικά ινδουιστές που προσλήφθηκαν ως μισθοφόροι για να αντισταθούν στην επέκταση των Ισλαμιστών στα δυτικά (Παναγόπουλος, 2014).
- Μια ακόμη τσιγγάνικη θεωρία φέρει τους Ρομά να είναι απόγονοι του Αδάμ, όχι όμως και της Εύας, αλλά μίας γυναίκας που προϋπήρχε αυτής. Για το λόγο αυτό θεωρούν ότι δεν «κουβαλάνε στην πλάτη τους» το προπατορικό αμάρτημα (Έξαρχος, 1996).

2.3 Διωγμοί των Ρομά

Πρέπει να σημειωθεί πως οι μετακινήσεις που αναφέρθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια δεν γίνονταν εύκολα για τους Ρομά. Συχνά οι πολιτισμικές τους συνήθειες και ο τρόπος που ζούσαν δεν αντιμετωπιζόταν ευπρόσδεκτα στις περιοχές όπου μετέβαιναν. Για μεγάλη χρονική περίοδο αναγκάστηκαν να περιπλανηθούν σε διάφορα μέρη, μιας και σπάνια γίνονταν αποδεκτοί ως μόνιμοι κάτοικοι. Η μετανάστευση του πληθυσμού οφείλεται σε πολλές αιτίες, με τις επαγγελματικές δραστηριότητες των Ρομά να αποτελούν σαφώς μια από αυτές. Ένας ακόμη από τους βασικούς λόγους που αυτές έχουν επέλθει είναι οι διωγμοί που είχαν υποστεί οι Ρομά από διάφορα άλλα φύλα. Αντιμέτωπισαν πολλές διώξεις και όσα βίωσαν ανάγκασαν τους Ρομά να αναζητήσουν πιο φιλόξενες περιοχές για την εγκατάστασή τους.

Όμως παράλο που πολλές χώρες ακολούθησαν φιλικές τακτικές και επιθυμούσαν την κοινωνική ενσωμάτωση του πληθυσμού κάτι τέτοιο δεν επιτεύχθηκε και οι έντονες διώξεις προς τους Ρομά εξακολουθούσαν να υφίστανται. Σκληρές διώξεις δέχτηκαν κυρίως από τους Ναζί, οι οποίες κλιμακώθηκαν μετά το 1938 με την γενοκτονία των Ρομά στο Γερμανικό Ραίχ και στις περιοχές που τελούσαν υπό γερμανική κατοχή. Οι τελικοί απολογισμοί δείχνουν ότι 600.000 Ρομά εξοντώθηκαν τότε. Πολλοί την χαρακτήρισαν σαν μια καταστροφή μεγαλύτερη και από εκείνη των Εβραίων της Γερμανίας (Καραθανάση, 1996).

Συμπερασματικά ο όρος Ρομά είναι ο πιο αποδεκτός όρος για τα άτομα που ανήκουν στη φυλή από οποιοδήποτε άλλη ονομασία τους έχει αποδοθεί. Επιπλέον από τα σενάρια που έχουν γραφτεί για την καταγωγή τους η ινδική φαίνεται πως στέκεται πιο ορθή. Κατά τον 9^ο-10^ο αιώνα φύλα Ρομά ξεκίνησαν από την Ινδία και διασχίζοντας χώρες της Μ. Ανατολής εισήλθαν στα Βαλκάνια και από εκεί προς την Ευρώπη και αργότερα σε άλλες ηπείρους. Οι Ρομά ως νομαδικός λαός περιπλανήθηκαν αρκετά και η μεταναστευτική τους πορεία χαρακτηρίστηκε από έντονους διωγμούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^Ο: ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΡΟΜΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφεται η κατάσταση που επικρατεί για τους πληθυσμούς Ρομά στον ευρωπαϊκό χώρο. Πιο συγκεκριμένα γίνεται μια σύντομη αναφορά στην ιστορική τους αναδρομή και παρουσιάζονται τα πληθυσμιακά τους. Επιπλέον αναλύονται οι συνθήκες που επικρατούν για τον πληθυσμό στους τομείς της στέγασης, της εκπαίδευσής, της απασχόλησης και της υγείας.

3.1 Γενικά στοιχεία για τους Ρομά στην Ευρώπη

Ο πληθυσμός των Ρομά εμφανίζεται σε Ευρωπαϊκό έδαφος μεταξύ 14ου και 15ου αι. μ.Χ. (Liegeois, 1994) με τη διασπορά τους να ολοκληρώνεται στα τέλη του 16ου αι.. Σύμφωνα με την Καραθανάση Ε. (1996) η ιστορία της διασποράς των Ρομά στην Ευρώπη διακρίνεται σε τρεις περιόδους οι οποίες παρατίθενται παρακάτω:

- **Πρώτη περίοδος:** χρονολογείται γύρω στον 15ο - 16ο αιώνα, όπου σε ένα μακρύ οδοιπορικό από την Ανατολή προς τη Δύση, πληθυσμοί Ρομά κάνουν εμφάνιση σταδιακά σχεδόν σε όλη την Ευρώπη.
- **Δεύτερη περίοδος:** αφορά το διάστημα μεταξύ 19ου και 20ου αι., κυρίως ως αποτέλεσμα της απελευθέρωσης των δουλοπάροικων Ρομά της Ρουμανίας, κι εκτός από τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης έφτασε ως την Αμερική. Και στις δύο αυτές περιόδους, οι Ρομά κατευθύνθηκαν σχεδόν αποκλειστικά προς τα αστικά κέντρα, και είτε παρέμειναν νομάδες, είτε εδραιώθηκαν, σχημάτισαν κοινότητες άλλοτε μόνιμες και άλλοτε εφήμερες, πάντοτε στο περιθώριο της κοινωνίας και της πόλης.
- **Τρίτη περίοδος:** στην ουσία πρόκειται για την κατάσταση που επικρατεί στις μέρες μας η οποία επήλθε με την κατάρρευση του Ανατολικού Μπλοκ και τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Χάρτης 3.1: Η προέλευση των Ρομά στην Ευρώπη

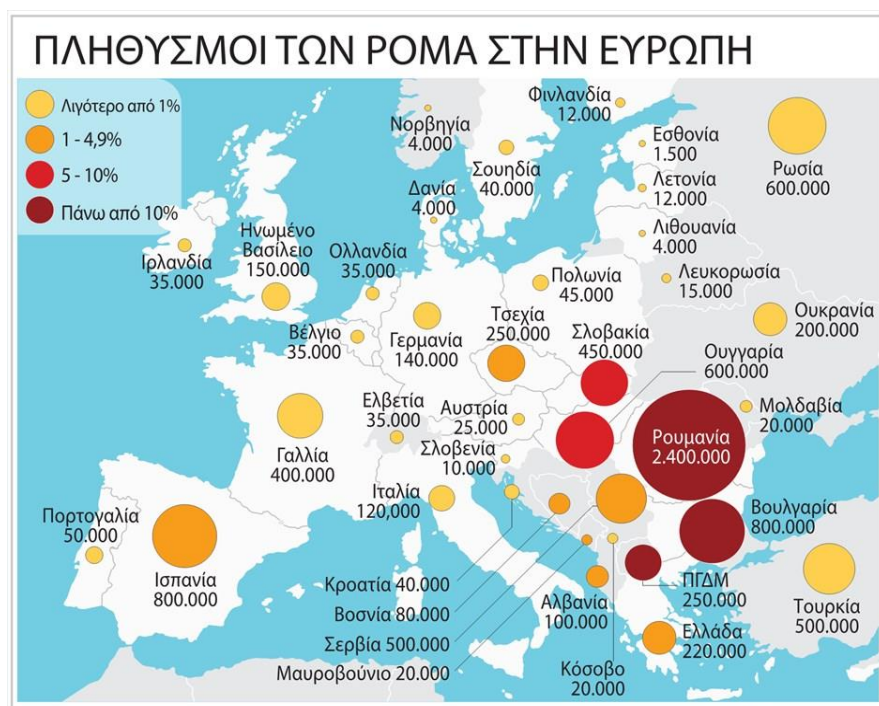
Πηγή: Ακτύπης Ι., 2010

Οι μετασχηματισμοί που προέκυψαν σε ιστορικό και κοινωνικό επίπεδο, με την εμφάνιση των εθνικών κρατών στην Ευρώπη, την αστική επανάσταση, και την καταστροφή των Οθωμανών στη διάρκεια του 19ου αιώνα, όπως επίσης οι ανακατατάξεις και αναδιατάξεις συνόρων και κρατών κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, επιτρέπουν τη μετακίνηση νομαδικών πληθυσμών όπως οι Ρομά χωρίς εμπόδια (Ακτύπης, 2010).

3.2 Πληθυσμιακά στοιχεία

Παγκοσμίως δεν υφίσταται κάποια επίσημη καταμέτρηση των Ρομά που να μπορεί να μας δώσει αξιόπιστα πληθυσμιακά στοιχεία για το φύλο τους. Ωστόσο αυτό που επισημαίνεται είναι πως εκατομμύρια Ρομά ζουν σε άθλιες συνθήκες. Οι Ρομά είναι η μεγαλύτερη και πιο ευάλωτη μειονότητα στην Ευρώπη. Η ευρωπαϊκή ήπειρος είναι αυτή που περιέχει τη μεγαλύτερη συγκέντρωση. Υπολογίζεται ότι σε αυτήν υπάρχουν περίπου 10 με 12 εκατομμύρια Ρομά (European Commission, 2014).

Χάρτης 3.2: Τα πληθυσμιακά μεγέθη των Ρομά στην Ευρώπη

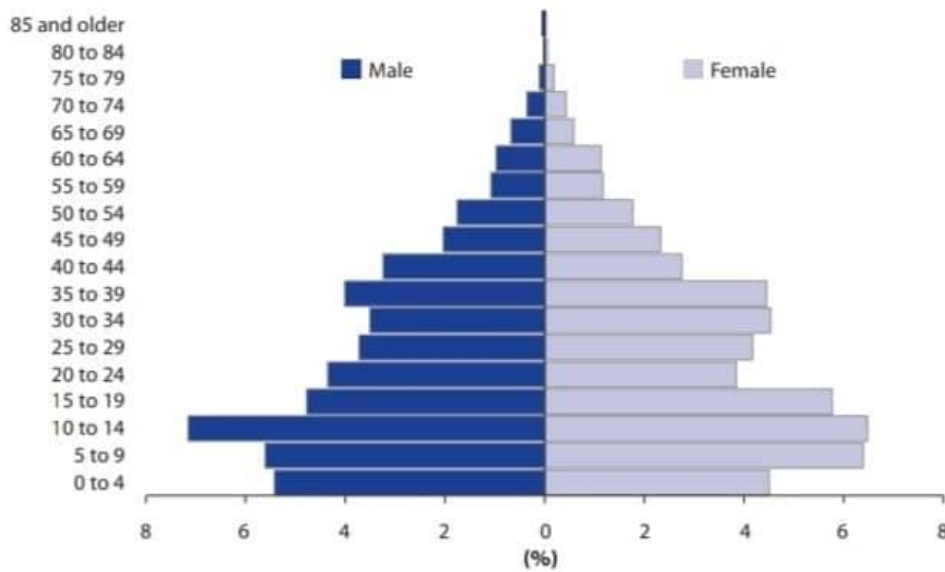
Πηγή: NAYTEMΠΟΡΙΚΗ, 2010

Στο χάρτη παρουσιάζονται οι συγκεντρώσεις Ρομά σε διάφορες χώρες της Ευρώπης. Όπως φαίνεται από τα στοιχεία του χάρτη μεγάλη συγκέντρωση παρατηρείται στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Συγκεκριμένα φαίνεται ότι στη Βουλγαρία κατοικούν 800.000 Ρομά, στην Ουγγαρία ζουν περίπου 600.000, στη Σλοβακία 450.000 και στη Ρουμανία ο αριθμός ανεβαίνει στα 2.400.000 άτομα. Σε κάποιες από τις χώρες της κεντρικής και νότιας Ευρώπης οι Ρομά καταλαμβάνουν από το 5 έως το 10% του πληθυσμού της εκάστοτε χώρας (Amnesty International, 2013). Υπάρχουν επίσης μετρήσιμες μειονότητες Ρομά στην δυτική Ευρώπη, ιδιαίτερα στην Ιταλία, στην Ισπανία, στη Γαλλία και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Σύμφωνα με τη Διεθνή Αμνηστία στην Ιταλία ζουν γύρω στους 120.000-150.000 Ρομά και (στον αριθμό αυτό ανήκουν και οι «Ταξιδευτές»), στην Ισπανία 600.000-800.000 άτομα και στη Γαλλία πάνω από 300.000 Ρομά (Amnesty International, 2013). Τα νούμερα αυτά επαληθεύονται και από πληθυσμιακά στοιχεία του χάρτη. Ωστόσο κρίνεται απαραίτητο να σημειωθεί η πιθανή απόκλιση των παραπάνω στοιχείων από την πραγματικότητα, εξαιτίας των δυσκολιών που προαναφέρθηκαν και δε δομένης της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας του πληθυσμού των Ρομά και την επίδραση αυτής, τόσο στην έλλειψη σταθερού τύπου διαμονής, όσο και στις υπάρχουσες δυσκολίες αποτελεσματικής καταγραφής.

Σύνθεση πληθυσμού

Γενικά συγκριτικά με τον γενικό πληθυσμό, οι Ρομά είναι κατά μέσο όρο νεότεροι σε ηλικία. Αυτό οφείλεται στα υψηλά ποσοστά γεννήσεων και το μικρότερο προσδόκιμο ζωής των Ρομά στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EU-MIDIS II, 2016).

Διάγραμμα 3.1: Πυραμίδα του πληθυσμού Ρομά στην Ευρώπη κατά το 2009

Πηγή: EDIS S.A, based on the European Survey on Health and the Roma Community, 2009

Στη πυραμίδα απεικονίζονται τα μεγέθη του πληθυσμού των Ρομά στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ-27) για τις διάφορες ηλικιακές ομάδες κατά την απογραφή του 2009. Όπως φαίνεται από το συνολικό αριθμό των Ρομά τα μεγαλύτερα ποσοστά ανήκουν στις νεότερες ηλικιακές ομάδες. Πιο συγκεκριμένα η ηλικιακή κατηγορία 10-14 συγκεντρώνει το περισσότερο πληθυσμό και ακολουθούν οι ηλικιακές ομάδες (0-9) (15-24) και (35-39) ετών. Από την ηλικία των 45 ετών και άνω ξεκινά απότομη μείωση του πληθυσμού, με την ηλικιακή ομάδα (45-54) να συγκεντρώνει σχεδόν το 1/3 του μεγέθους της ηλικιακής ομάδας (10-14). Τα μεγέθη συρρικνώνονται σημαντικά από τα 55+ και το φαινόμενο αυτό γίνεται ακόμη πιο έντονο στην ηλικία 70+ που ο πληθυσμός Ρομά είναι σχεδόν ανύπαρκτος. Σε αυτό συμβάλλουν σημαντικά οι δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης των Ρομά με την ταυτόχρονη απουσία ελέγχων ιατρικής φύσεως που δεν τους επιτρέπουν να έχουν υψηλό προσδόκιμο ζωής. Παράλληλα το μεγάλο ποσοστό νεαρών ατόμων οφείλεται στην απόκτηση παιδιών σε νεαρή ηλικία. Στη περίπτωση της πυραμίδας που προηγήθηκε, η μείωση του ποσοστού που αντιπροσωπεύει την ηλικιακή κατηγορία από 0-9 ετών συγκριτικά με την ομάδα 10-14 πιθανόν να οφείλεται στη μείωση του ποσοστού γεννήσεων του πληθυσμού των Ρομά. Τέλος σημειώνεται ότι δεν παρατηρείται κάποια σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες, με τους αριθμούς να κυμαίνονται στα ίδια επίπεδα για τα δύο φύλα.

3.3 Οι συνθήκες διαβίωσης των Ρομά στην Ευρώπη

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι συνθήκες που επικρατούν για τον πληθυσμό των Ρομά σχετικά με με την στέγαση, την εκπαίδευση, την απασχόληση και την υγεία.

Χώροι εγκατάστασης - Στέγαση

Είναι σύνηθες φαινόμενο οι Ρομά σε όλη την Ευρώπη να κατοικούν σε υποβαθμισμένες περιοχές συνήθως μακριά από τον αστικό ιστό. Πολλοί από αυτούς ζουν υπό αντίξοες συνθήκες και πολλές φορές δεν έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες κοινής ωφέλειας. Οι γειτονιές τους έχουν τη μορφή γκέτο και σπάνια κάποιος επιλέγει την πρόσβαση σε αυτές. Η βελτίωση των υποδομών στους χώρους διαμονής των Ρομά είναι απαραίτητη και χρειάζεται να γίνει άμεσα.

Οι τεχνικές υποδομές στις περιοχές που διαμένουν είναι ελλιπείς και συχνά δεν υπάρχουν τα βασικά δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης οπότε οι κατοικίες των Ρομά δεν διαθέτουν ούτε τα απαραίτητα για τη διαβίωση τους όπως είναι το πόσιμο νερό και το ηλεκτρικό ρεύμα. Ωστόσο οι ελλείψεις δεν περιορίζονται μόνο στις τεχνικές υποδομές. Τα προβλήματα των κατοικιών τους είναι εμφανή τόσο στα κελύφη όσο και στον εξοπλισμό τους. Κατ' επέκταση των υποβαθμισμένων συνθηκών διαβίωσης αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα υγείας και η ιατρική τους περίθαλψη δεν είναι επαρκής.

Εκπαίδευση

Μεγάλο ποσοστό των Ρομά είναι αναλφάβητο. Πολλά παιδιά Ρομά δεν έχουν πρόσβαση στην προσχολική αγωγή, προαιρετική ή υποχρεωτική. Επιπλέον τα περισσότερα από αυτά που ξεκινούν το σχολείο δεν ολοκληρώνουν την υποχρεωτική τους εκπαίδευση. Η κατάσταση γίνεται ακόμη χειρότερη όσον αφορά τη φοίτηση μετά την υποχρεωτική εκπαίδευση, εκεί τα ποσοστά είναι απογοητευτικά. Σε πολλές χώρες της Ευρώπης υπάρχει μία τάση απομόνωσης των Ρομά. Παρόλο που τα παιδιά τους γίνονται δεκτά στα σχολεία, συχνά γίνονται αποδέκτες ρατσιστικών συμπεριφορών ακόμη και αδιαφορίας για την μορφωτική τους εξέλιξη. Σε ορισμένες περιπτώσεις παρόλο που τα άτομα επιθυμούν τη συμμετοχή τους δεν γίνονται αποδεκτά από την κοινωνία του σχολείου. Ταυτόχρονα, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν λόγω έλλειψης των απαραίτητων μέσων, τα κάνει να απομακρύνονται από το σχολικό περιβάλλον και να επιστρέφουν στις συνηθισμένες συνθήκες ζωής τους.

Από την έρευνα EU-MIDIS II που πραγματοποίησε η Ευρωπαϊκή Ένωση στα 28 κράτη μέλη της, σχετικά με τις μειονότητες και τις διακρίσεις, προέκυψε πως τα παιδιά Ρομά μειονεκτούν σε ζητήματα τα οποία σχετίζονται με τον τομέα της εκπαίδευσης. Σχεδόν ένα στα δύο παιδιά Ρομά (53 %) από τα 4 έως την ηλικία έναρξης της υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης παρακολουθεί προσχολική αγωγή. Επίσης αρκετά από τα άτομα που φοιτούν παρακολουθούν εκπαιδευτική βαθμίδα χαμηλότερη από αυτήν που θα έπρεπε αναλογικά με την ηλικία τους. Πιο συγκεκριμένα περίπου το 18 % των Ρομά ηλικίας 6 έως 24 ετών φοιτούν σε χαμηλότερη εκπαιδευτική βαθμίδα (EU-MIDIS II, 2016).

Απασχόληση

Τα ποσοστά απασχόλησης των Ρομά σε ευρωπαϊκό επίπεδο υστερούν σε μεγάλο βαθμό από τα αντίστοιχα των μη Ρομά και οι διακρίσεις που γίνονται εις βάρος τους στον τομέα απασχόλησης αποτελούν σοβαρό πρόβλημα. Από την έρευνα EU-MIDIS II, σχετικά με την απασχόληση προκύπτει ότι το ποσοστό αμειβόμενης εργασίας των Ρομά ηλικίας 20-64 ετών είναι 43%, πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο του 70% που ίσχυε στην ΕΕ το 2015. Μόλις ένας στους τέσσερις Ρομά ηλικίας 16 ετών και πάνω ήταν «εργαζόμενος» ή «αυτοαπασχολούμενος» κατά τη διάρκεια της έρευνας. Επιπλέον το

63 % της ηλικιακής ομάδας από 16 έως 24 δεν εργάζεται . Τα ποσοστά είναι ακόμη χαμηλότερα όσον αφορά τη γυναικεία απασχόληση. Από τις χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα τα υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης των Ρομά βρίσκονται στην Ελλάδα (43%), ενώ ακολουθούν η Ουγγαρία (36%) και η Πορτογαλία (34%). Τα χαμηλότερα ποσοστά παρατηρούνται σε Κροατία (8%) και Ισπανία (16%). Ταυτόχρονα τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας παρατηρούνται στη Ρουμανία (5%), ενώ ακολουθούν η Πορτογαλία με 17% και η Ουγγαρία με 23 % (EU-MIDIS II, 2016).

Υγεία

Οι δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης, η έλλειψη τήρησης των μέτρων υγιεινής και γενικότερα η ελλιπής ενημέρωση για την ασφάλειά τους έχουν ως αποτέλεσμα διάφορα προβλήματα υγείας που αντιμετωπίζουν συχνά οι Ρομά. Το προσδόκιμο επιβίωσης κατά τη γέννηση στην ΕΕ είναι τα 76 και τα 82 χρόνια για το αρσενικό και το θηλυκό φύλο αντίστοιχα, αλλά υπολογίζεται πως τα ποσά αυτά μειώνονται κατά 10 χρόνια όσον αφορά τους Ρομά. Επιπλέον υψηλά είναι και τα ποσοστά της παιδικής θνησιμότητας . Από τα αποτελέσματα της EU-MIDIS II σχετικά με την υγειονομική περιθαλψη των Ρομά προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι οι Ρομά σε Ισπανία, Πορτογαλία και Σλοβακία καλύπτονται από ασφαλιστική κάλυψη σε ποσοστό 95% έως 98%. Σε αντίθεση με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία που καλύπτεται μόνο το 45% και το 54% των Ρομά αντίστοιχα (EU-MIDIS II, 2016).

Συμπερασματικά οι Ρομά φτάνουν στην Ευρώπη μεταξύ 14^{ου} και 15^{ου} αιώνα και αποτελούν τη μεγαλύτερη μειονοτική ομάδα σε αυτή, με τον αριθμό τους να κυμαίνεται ανάμεσα στα 10 με 12 εκατομμύρια. Οι δυσμενείς συνθήκες που αντιμετωπίζουν στο στεγαστικό, εκπαιδευτικό, εργασιακό και υγειονομικό σύστημα δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στη διαβίωσή τους. Σε όλους τους τομείς που προαναφέρθηκαν οι ελλείψεις είναι σημαντικές και έχουν αντίκτυπο στη ζωή των Ρομά. Παρατηρούνται σημαντικά προβλήματα στη στέγαση , ελλιπής εκπαίδευση με υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού, χαμηλά ποσοστά απασχόλησης και ανεπαρκής υγειονομική περίθαλψη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^Ο: ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΡΟΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο έγινε μια σύντομη αναφορά για τους πληθυσμούς Ρομά στην Ευρώπη. Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστεί η κατάσταση που επικρατεί για τους Ρομά στην Ελλάδα με εκτενή αναφορά σε πληθυσμιακά και κοινωνικά θέματα και στις συνθήκες που επικρατούν για τον πληθυσμό σχετικά με τη στέγαση, την εκπαίδευση, την απασχόληση και την υγεία.

4.1 Πληθυσμιακά στοιχεία των Ρομά στον ελλαδικό χώρο

Οι Ρομά εμφανίστηκαν στη χώρα μας μεταξύ 14^{ου} και 15^{ου} αιώνα μ.Χ. με πρώτους σταθμούς τις περιοχές της Κρήτης και της Πελοποννήσου. Επιπλέον μεγάλος αριθμός του πληθυσμού κατέφθασε στη χώρα μας το 1922, λόγω της ανταλλαγής πληθυσμών με την Τουρκία (Roma Alert, 2012). Εξαιτίας των δυσμενών συνθηκών διαβίωσης, της φτώχειας και των επιδρομών που δέχονταν δεν έμειναν στάσιμοι αλλά εξαπλώθηκαν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Οι Ρομά που ζουν στην χώρα μας έχουν εγκατασταθεί σε μόνιμους ή προσωρινούς οικισμούς διατηρώντας τις ξεχωριστές κοινωνικές τους αντιλήψεις και αλληλεπιδρώντας με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο που δεν ανήκει στην κοινωνία των Ρομά (Παναγόπουλος, 2014).

Σήμερα είναι αδύνατον να γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό Ρομά στην Ελλάδα. Το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως στην έλλειψη στατιστικών στοιχείων που θα βοηθούσαν στην διατύπωση συγκεκριμένων εκτιμήσεων. Επιπλέον συναντάται δυσκολία στον προσδιορισμό των ατόμων που ανήκουν στη φυλή επειδή ορισμένοι Ρομά δεν αποκαλύπτουν την καταγωγή τους ή δεν την ενστερνίζονται για να αποφύγουν τις αρνητικές συνέπειες που αυτή ενδέχεται να επιφέρει από μερίδα του πληθυσμού. Παρόλα αυτά σύμφωνα με τη μελέτη της Αναπτυξιακής Σύμπραξης Equal, ΔΙ.ΚΑ.ΔΙ.-POM ο πληθυσμός κυμαίνεται ανάμεσα στις 120.000 με 150.000 άτομα. Ο Πανελλήνιος Μορφωτικός Σύλλογος Ελλήνων Αθίγγανων που εδρεύει στην Αγία Βαρβάρα υποστηρίζει ότι στην Ελλάδα διαβιούν γύρω στις 300.000 άτομα. Ο αριθμός αυτός αμφισβητείται από κάποιες πλευρές λόγω της έλλειψης επίσημης απογραφής σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο, αλλά και εξαιτίας αστικοδημοτικών εκκρεμοτήτων των Ρομά (Equal-ΔΙ.ΚΑ.ΔΙ. – POM, 2008). Σύμφωνα με το Εθνικό Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για τους Ρομά (2017-2021) εντοπίζονται στην Ελλάδα περίπου 110.000 κάτοικοι. Παρακάτω δίνεται και ο πίνακας με τα αναλυτικά πληθυσμιακά στοιχεία ανά περιφερειακή ενότητα της χώρας όπως αυτά καταγράφηκαν στο Σχέδιο (Εθνικό Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για τους Ρομά , 2017).

Πίνακας 4.1: Πληθυσμός Ρομά στην Ελλάδα

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΟΙΚΙΣΜΩΝ
ΑΤΤΙΚΗ	30.363	44
ΑΝΑΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	16.435	32
ΚΕΝ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	15.374	47
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	15.898	65
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	14.534	13
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	4958	36
ΠΕΛ/ΝΗΣΟΣ	1.661	53
ΗΠΕΙΡΟΣ	1.500	11
ΚΡΗΤΗ	1.211	10
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	755	19
ΙΟΝΙΟ	639	15
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	554	6
ΔΥΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	328	3
ΣΥΝΟΛΟ	104.210	354

Πηγή: Εθνικό Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για τους Ρομά (2017-2021). Ιδία επεξεργασία

Από τα μεγέθη του πίνακα διαπιστώνεται πως το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού Ρομά συγκεντρώνεται στην Αττική με 30.363 άτομα, ενώ ακολουθούν οι περιφερειακές ενότητες Ανατολικής και Κεντρικής Μακεδονίας με 16.435 και 15.374 άτομα αντίστοιχα και η περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας με πληθυσμό Ρομά που φτάνει τις 15.898 άτομα. Η μικρότερη συγκέντρωση παρατηρείται στη Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας όπου έχουν καταγραφεί μόλις 328 άτομα Ρομά. Ακολουθούν σε χαμηλά ποσοστά συγκέντρωσης Ρομά το Βόρειο και Νότιο Αιγαίο και τα νησιά του Ιονίου. Σχετικά με το πλήθος των οικισμών ισχύουν παρόμοιες συνθήκες. Οι περισσότεροι βρίσκονται στη περιφερειακή ενότητα Δυτικής Ελλάδας και φτάνουν τους 65 οικισμούς και οι λιγότεροι στη περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας η οποία συγκεντρώνει μόλις 3 οικισμούς Ρομά.

4.2 Μεταβολή πληθυσμού

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα μεγέθη συνολικού πληθυσμού Ρομά σε 2 διαφορετικές χρονικές περιόδους, το 2008 και το 2017 για τις πέντε γεωγραφικές περιφέρειες της χώρας που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη συγκέντρωση. Τα στοιχεία της πρώτης στήλης (2008) συλλέχτηκαν από την απογραφική μελέτη του 2008 που πραγματοποίησε η Οικοκοινωνία. Σημειώνεται ωστόσο ότι σε κάποιες ελλείψεις που παρατηρήθηκαν στην απογραφική μελέτη του 2008 σχετικά με τις συγκεντρώσεις πληθυσμού χρησιμοποιήθηκαν τα αντίστοιχα στοιχεία που είχαν καταγραφεί στη μελέτη της ΔΕΠΟΣ. Τα στοιχεία της δεύτερης στήλης προέρχονται από το Εθνικό Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για τους Ρομά (2017-2021).

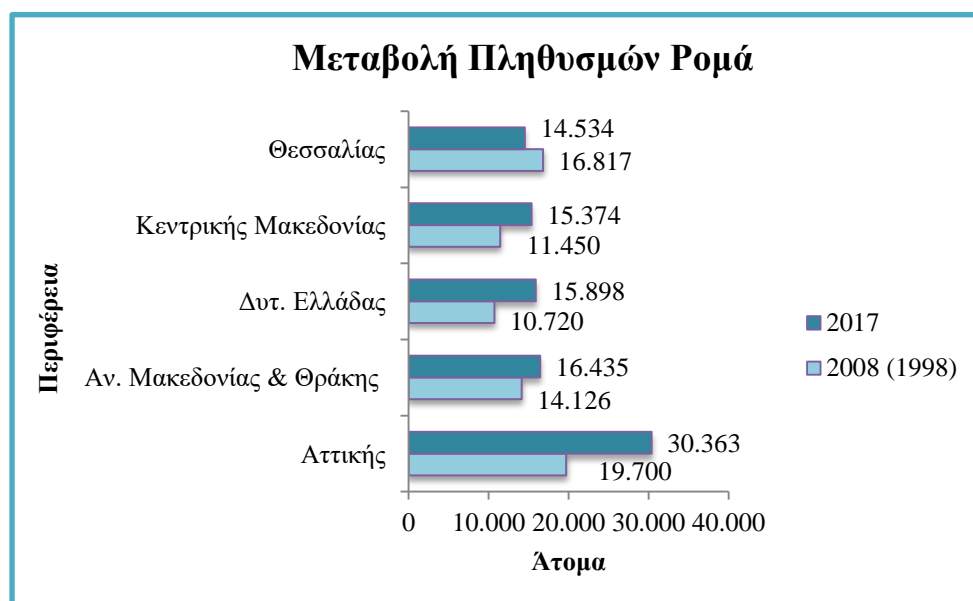
Πίνακας 4.2: Ο αριθμός Ρομά ανά περιφερειακή ενότητα

Περιφέρεια	2008	2017
Αττικής	19.700	30.363
Αν. Μακεδ. & Θράκης	14.126	16.435
Δυτ. Ελλάδας	10.720	15.898
Κεντρικής Μακεδονίας	11.450	15.374
Θεσσαλίας	16.817	14.534

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Για το έτος 2008 όπως φαίνεται ο μεγαλύτερος αριθμός Ρομά εδραιώνεται στην περιφέρεια Αττικής με 19.700 άτομα και ακολουθεί σε πλήθος η περιφέρεια Θεσσαλίας με συνολικό αριθμό 16.817 άτομα. Επόμενη περιφέρεια με μεγάλη συγκέντρωση Ρομά είναι αυτή της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης με συνολικό αριθμό ατόμων 14.126. Ακολουθούν οι περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας με 11.450 και Δυτικής Ελλάδας με 10.720 άτομα συνολικό αριθμό Ρομά (Ακτύπης, 2010). Στη καταγραφή που διενεργήθηκε σχεδόν μια δεκαετία μετά, το 2017 τα παραπάνω μεγέθη έχουν μεταβληθεί. Στην Περιφέρεια Αττικής συγκεντρώνεται και πάλι το μεγαλύτερο πλήθος Ρομά με 30.363 άτομα. Επόμενη σε συγκέντρωση Ρομά είναι η περιφερειακή ενότητα Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης με 16.435 άτομα και ακολουθεί η περιφερειακή ενότητα Δυτικής Ελλάδας με 15.898 Ρομά. Σημαντικές συγκεντρώσεις παρατηρούνται επίσης στις περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας και Θεσσαλίας με συνολικό αριθμό 15.374 και 14.534 άτομα αντίστοιχα.

Διάγραμμα 4.1: Η μεταβολή των πληθυσμών Ρομά

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στο παραπάνω διάγραμμα απεικονίζεται η μεταβολή των πληθυσμών Ρομά μεταξύ 2008 και 2017 στις περιφέρειες της χώρας που παρουσίασαν τη μεγαλύτερη συγκέντρωση. Ανάμεσα στις δύο καταγραφές πέρασε σχεδόν μια δεκαετία και όπως ήταν αναμενόμενο σχεδόν σε όλες τις περιφερειακές ενότητες ο αριθμός Ρομά έχει αυξηθεί. Μόνο στη περιφέρεια Θεσσαλίας παρουσιάζεται μια μικρή πτώση σχεδόν 2.000 ατόμων. Σταθερά πρώτη σε συγκέντρωση Ρομά παραμένει η περιφέρεια Αττικής με την αύξηση ανάμεσα στις δύο καταγραφές να ξεπερνά τα 10.000 άτομα. Ακολουθούν οι περιφερειακές ενότητες της Δυτικής Ελλάδας και της Κεντρικής Μακεδονίας όπου ο πληθυσμός Ρομά αυξήθηκε κατά 5.000 άτομα περίπου. Επίσης συμπεραίνεται πως η μικρότερη μεταβολή στη συγκέντρωση Ρομά παρατηρείται στη περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης στην οποία ο πληθυσμός από το 2008 στο 2017 αυξήθηκε σχεδόν κατά 2.000 άτομα.

4.3 Η φυσιογνωμία των πληθυσμών Ρομά στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τον Χατζησαββίδη (1995) ο συνολικός πληθυσμός που ζει στην χώρα μας ανήκει στην φυλή των Ρομ, ωστόσο δεν συγκροτεί μια ενιαία οντότητα. Δεν αποτελεί ομόφυλο, ομόγλωσσο, ομόθρησκο ή ομοεθνές πληθυσμιακό σύνολο. Αυτό είναι αποτέλεσμα των πολλών διαφορών που υπάρχουν ανάμεσά τους και αφορούν:

1. τις φυλές από όπου προέρχονται
2. τη γλώσσα
3. το θρήσκευμα
4. την τάση για μονιμότητα στην εγκατάσταση
5. το βαθμός ενσωμάτωσης από την ελληνική κοινωνία
6. τις συνθήκες διαβίωσης

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει ένα ενιαίο σύνολο Ρομά. Οι λόγοι που παρουσιάστηκαν παραπάνω και συμβάλλουν σε αυτό αναλύονται στη συνέχεια:

1. Οι φυλές των Ρομά

Οι Ρομά δεν ανήκουν σε μια φυλή, αλλά σε περισσότερες, οι οποίες συχνά παρουσιάζουν διαφορές μεταξύ τους. Στην Ελλάδα ο πληθυσμός των Ρομά είναι οργανωμένος σε εννέα κοινωνικές φυλές, οι οποίες είναι τα Μπατσόρια, οι Μπαλαμανέ- Ρομά, οι Ρομά, οι Σουβαλιώτες, οι Τσιγγάνοι, οι Χωραχάγια, οι Μεσκάρηδες, οι Δεμερτζήδες και τα Χαντούρια (Ντούσας, Δ., 1997).

2. Η γλώσσα των Ρομά στον ελλαδικό χώρο

Οι Ρομά που ζουν στην Ελλάδα ομιλούν τη ρομανές (ή ρομανί). Η γλώσσα αυτή μεταδίδεται από γενιά σε γενιά αποκλειστικά προφορικά οπότε τα βασικά γνωρίσματά της είναι το περιορισμένο λεξιλόγιο, η χαλαρή δομή και η μορφολογική ποικιλία. Σημειώνεται πως είναι μια ινδοευρωπαϊκή γλώσσα και κατέχει πολλά όμοια γνωρίσματα με τις άλλες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες. Όσον αφορά το λεξιλόγιο, σε μεγάλο βαθμό είναι επηρεασμένη από την περσική, την τουρκική, τη ρουμάνικη, την αρμενική, τη βουλγαρική και την ελληνική γλώσσα. Επίσης παρουσιάζει στοιχεία από τα σανσκριτικά, τα χίντι, τα παντάμπι καθώς και από άλλες γλώσσες που χρησιμοποιούσαν οι Ρομά στην αρχή της ύπαρξής τους (Χατζησαββίδη, 1995).

Στην ποικιλομορφία της ρομανές συμβάλουν κυρίως οι διαφορετικοί τόποι καταγωγής και διαμονής των πληθυσμών Ρομά και η έλλειψη γραπτής μορφής. Αυτή η ποικιλομορφία βέβαια δεν παρουσιάζεται σε βαθμό που να δυσκολεύει την επικοινωνία ανάμεσα σε Ρομά που κατάγονται από διαφορετικές φυλές. Από γλωσσολογική άποψη η μορφή της γλώσσας που χρησιμοποιείται στην Ελλάδα αποτελεί μια διάλεκτο της ρομανές με κάποια ιδιώματα. (Χατζησαββίδης, 1995). Τέλος αξίζει να επισημανθεί πως η ρομανές τα τελευταία χρόνια ομιλείται όλο και λιγότερο γιατί πλέον οι Ρομά που ζουν σε διάφορα μέρη της Ελλάδας ομιλούν ταυτόχρονα και τη νεοελληνική γλώσσα ενώ αυτοί της Θράκης μιλάνε και τα τουρκικά.

3. Το θρήσκευμα των Ρομά στην Ελλάδα

Μια βασική διαφοροποίηση για τους Ρομά και μάλιστα ιδιαίτερα σημαντική αποτελεί το θρήσκευμα κάθε φυλής. Με τον ερχομό τους στα Βυζαντινά εδάφη ήρθαν σε επαφή με το Χριστιανισμό ενώ στην Οθωμανική αυτοκρατορία ήρθαν σε επαφή με τον Ισλαμισμό. Στην Ελλάδα από τον συνολικό αριθμό Ρομά το μεγαλύτερο ποσοστό είναι Χριστιανοί ορθόδοξοι, υπάρχουν Μουσουλμάνοι Ρομά αλλά σε πολύ μικρότερο ποσοστό και κάποιοι ακόμη που ανήκουν σε θρησκευτικές αιρέσεις. Σημειώνεται πως οι Ρομά ανεξάρτητα από το θρήσκευμά τους διατηρούν τα ήθη και τα έθιμα της παράδοσής τους (Παυλή & Σιδέρη, 1990).

4. Ο βαθμός εγκατάστασης των Ρομά στον ελλαδικό χώρο

Η ασυγχρόνιστη άφιξη του πληθυσμού στη χώρα μας κατά κύματα και με απόσταση αιώνων αναμεσά τους, συντέλεσαν στη δημιουργία διαφορετικών ομάδων που παρουσίαζαν αντιθέσεις ανάμεσά τους. Σύμφωνα με την παρέμβαση της Αναπτυξιακής Σύμπραξης Equal-ΔΙ.ΚΑ.ΔΙ. – POM (2008) οι ομάδες διακρίνονται, σύμφωνα με το βαθμό εγκατάστασης σε:

- α) πλήρως εγκατεστημένοι και αφομοιωμένοι, οι οποίοι κατοικούν για πολλά χρόνια στη χώρα μας και έχουν ενσωματωθεί κοινωνικά και πολιτισμικά. Για αυτούς ακόμη και η αναφορά της καταγωγής τους είναι ενοχλητική.
- β) ημι-εγκαταστημένοι, που διαθέτουν σπίτια ή παραπήγματα, ιδιόκτητα ή νοικιασμένα, αλλά τα περισσότερα μέλη της οικογένειας περνούν το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου μετακινούμενοι εκτός κατοικίας λόγω επαγγελματικής απασχόλησης.
- γ) νομάδες ή σκηνίτες ή τσαντιρόγυφτοι, οι οποίοι είτε επειδή ακολουθούν το νομαδικό τρόπο ζωής, είτε από επαγγελματική ανάγκη είτε λόγω ανέχειας εξακολουθούν να μη διαθέτουν μόνιμη κατοικία. Πλέον έχει λιγοστέψει ο αριθμός.

5. Ενσωμάτωση των Ρομά από την ελληνική κοινωνία

Στην χώρα μας υπάρχουν πληθυσμοί Ρομά που έχουν καταφέρει να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο και κατά βάση είναι όσοι κατάφεραν να αφομοιωθούν από την ελληνική κοινωνία και να δεχτούν επιδράσεις από αυτή. Ωστόσο υπάρχει και μεγάλο ποσοστό αυτών, που εξακολουθεί να βιώνει κοινωνικό αποκλεισμό, ρατσισμό και κοινωνική απαξίωση. Στο ποσοστό αυτό ανήκουν οι ομάδες που παρά το πέρασμα των ετών αντιστάθηκαν και εξακολουθούν να το πράττουν, στην επίδραση των προτύπων της κοινωνίας των μη Ρομά που ενδέχεται να επιφέρει την αλλοτρίωση της ιδιαίτερης κοινωνικής και πολιτιστικής τους φυσιογνωμίας. Πολλές είναι περιπτώσεις όπου οι Ρομά αποφεύγουν την γειτνίαση με τους ντόπιους κατοίκους μιας περιοχής και επιλέγουν να ζουν σε χώρους απομακρυσμένους από οργανωμένες οικιστικές περιοχές. Έτσι κατά

κάποιον τρόπο οδηγούνται σε χωρική περιθωριοποίηση. Η χωρική περιθωριοποίηση των τσιγγάνων αναπόφευκτα επιφέρει και την κοινωνική τους περιθωριοποίηση ενώ συχνά συμβαίνει και το αντίστροφο. Εξαιτίας ρατσιστικών εκδηλώσεων αλλά και προκαταλήψεων οδηγούνται στο περιθώριο. Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί πως αυτός ο κοινωνικός αποκλεισμός που βιώνουν ενισχύει την συνοχή τους και κάνει ακόμη πιο έντονους τους δεσμούς που υπάρχουν μεταξύ τους.

6. Συνθήκες διαβίωσης των Ρομά στην Ελλάδα

Τα άτομα της φυλής συχνά επιλέγουν ως χώρους εγκατάστασης περιοχές που συνήθως βρίσκονται εκτός σχεδίου πόλεως και απαγορεύεται η κατοίκηση, συχνά μάλιστα καταπατώντας δημόσια ή ιδιωτική γη. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργούν περιοχές αυθαίρετης δόμησης και εξαιτίας των δυσμενών συνθηκών διαβίωσης και της έλλειψης παιδείας προξενούν στο χώρο σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα. Οι περιοχές αυτές ως μη οργανωμένες οικιστικά παρουσιάζουν ελλείψεις σε τεχνικές υποδομές όπως η ύδρευση, η άρδευση και το οδικό δίκτυο. Επιπλέον παρατηρείται έλλειψη σε κοινωνικές υποδομές αφού στις περιοχές κατοίκησης των Ρομά συνήθως δεν συναντώνται σχολεία, ιατρεία, υπηρεσίες κτλ. (Μελέτη Roma Alert, 2012).

Οι συνθήκες διαβίωσης σε πολλούς οικισμούς είναι υποβαθμισμένες. Ως χώρους εγκατάστασης επιλέγουν σπίτια, καλύβες ή τσαντάρια όπου οι συνθήκες υγιεινής και ασφάλειας είναι μηδαμινές και πολλές φορές ανύπαρκτες. Οι κακές στεγαστικές συνθήκες στις οποίες διαμένουν οι Ρομά συνδέονται με την συνολική υποβάθμιση της ποιότητας ζωής τους. Οι ελλείψεις τεχνικών υποδομών στις περιοχές κατοίκησης αλλά και εξοπλισμού εντός των κατοικιών αποτελεί συχνό φαινόμενο. Πολλές οικογένειες δεν διαθέτουν νερό και ηλεκτρικό ρεύμα, ενώ συχνά απουσιάζουν από την καθημερινότητά τους οι βασικοί κανόνες υγιεινής, γεγονός που επιβαρύνει την υγεία τους. Οι ελλείψεις σε ανέσεις που οι περισσότερες μη Ρομά οικογένειες είναι συνηθισμένες τους δημιουργεί το αίσθημα της αποξένωσης. Πολλοί Ρομά αποφεύγουν να συνυπάρξουν με άτομα εκτός φυλής γιατί τους φοβίζει το ενδεχόμενο πιθανής απόρριψης από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο και οδηγούνται στην απομόνωση και στον κοινωνικό αποκλεισμό. Η αίσθηση αυτή έχει βρει κατά καιρούς αποδέκτες αφού δεν είναι λίγα τα άτομα της πλειονότητας που αντιμετωπίζουν τους Ρομά μειονεκτικά, θεωρώντας τους κατώτερους κοινωνικά

4.4 Συνθήκες στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της υγείας

Παραπάνω αναφέρθηκαν περιληπτικά οι συνθήκες διαβίωσης των Ρομά. Στο υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται γενικότερα οι συνθήκες που ισχύουν για του Ρομά στον εκπαιδευτικό, στον εργασιακό και στον υγειονομικό τομέα.

Εκπαίδευση

Το ποσοστό των αναλφάβητων Ελλήνων Ρομά είναι μεγάλο, με τα περισσότερα άτομα της φυλής να μην έχουν ολοκληρώσει ούτε την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Οποσδήποτε τα μεγαλύτερα ηλικιακά άτομα συμβάλουν στην αύξηση αυτού του ποσοστού. Ωστόσο και τα νεότερα μέλη της κοινωνίας των Ρομά δεν δείχνουν διάθεση για να αλλάξουν αυτή την κατάσταση. Πολλές φορές επαναπαύονται όταν αποκτήσουν τις βασικές γνώσεις μόνο για να μπορούν να ανταπεξέλθουν στην καθημερινότητα μη έχοντας την επιθυμία να μορφωθούν περαιτέρω. Τα περισσότερα παιδιά αναγκάζονται ή προτιμούν να σταματήσουν για να συνεισφέρουν στις εργασιακές ανάγκες της οικογένειας.

Οι Ρομά αποδίδουν την έλλειψη εκπαίδευσης στην κοινωνική απόρριψη και στα φαινόμενα ρατσισμού που δέχονται στο περιβάλλον του σχολείου. Οι άσχημες οικονομικές συνθήκες, η έλλειψη κατάλληλου και μόνιμου καταλύματος, η απόσταση από το σχολείο και η μετακίνηση προς αυτό, είναι κάποιοι από τους λόγους που ωθούν τους Ρομά στην εγκατάλειψη της εκπαίδευσης, σύμφωνα με τους ίδιους.

Επιπλέον η έλλειψη παιδείας συνδέεται και με άλλες ξεπερασμένες αντιλήψεις των Ρομά που έχουν σχέση με τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία, η οποία συχνά είναι υποβαθμισμένη. Επίσης λόγω έλλειψη παιδείας διαιώνίζεται μια παράδοση των Ρομά, ο γάμος σε νεαρή ηλικία που δημιουργεί πολυπληθείς οικογένειες νεαρών ατόμων. Ο γάμος γίνεται είτε με προξενίο είτε με αρπαγή - κλέψιμο της νύφης. Στην περίπτωση του προξενίου η επιλογή του γαμπρού ή της νύφης γίνεται από τις οικογένειες, οι οποίες διερευνούν «τη γαμήλια αγορά» και αποφασίζουν το καλύτερο δυνατό για το παιδί τους (Βαξεβάνογλου, 2001). Έτσι πολλές φορές τα άτομα παντρεύονται χωρίς την θέληση τους, για την ακρίβεια δεν ερωτούνται καν, παρά υπακούουν στις επιθυμίες των μεγαλύτερων που ορισμένες φορές έχουν συμφωνήσει το γάμο ακόμη και όταν τα παιδιά τους βρίσκονται σε βρεφική ηλικία. Ο γάμος νεαρών ατόμων επιφέρει με τη σειρά του αλόγιστες γεννήσεις παιδιών δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο προβλημάτων.

Απασχόληση

Οι περισσότερες οικογένειες Ρομά στην Ελλάδα έχουν χαμηλό εισόδημα. Το μεγαλύτερο ποσοστό απασχολείται σε εποχική εργασία και σε πολλές περιπτώσεις είναι αποκομμένοι από τον τυπικό χαρακτήρα της αγοράς. Δεν είναι λίγες οι οικογένειες που στηρίζονται στην απασχόληση ενός μόνο μέλους καθώς και στα διάφορα επιδόματα που λαμβάνουν.

Οι Ρομά αποτελούν μια πληθυσμιακή ομάδα που λαμβάνει πολλά κοινωνικά επιδόματα (φτώχειας, πολυτέκνου, ΚΕΑ, κ.α.) με ένα βασικό μέρος των εισοδημάτων τους να προέρχεται από αυτά. Μερίδα της πλειονότητας μάλιστα υποστηρίζει πως τα κρατικά επιδόματα είναι και ο βασικός λόγος που αποκτούν πολλά παιδιά σε τόσο νεαρή ηλικία. Είναι

γεγονός πως οι Ρομά λαμβάνουν κοινωνική βοήθεια για να μπορέσουν οι ίδιοι και τα παιδιά τους να έχουν μια πιο αξιοπρεπή ζωή, ωστόσο παρατηρείται το φαινόμενο της μη σωστής διαχείρισης των χρημάτων από τους δικαιούχους. Συχνά οι ενήλικες Ρομά δεν διαθέτουν τα χρήματα για να καλυτερεύσουν το επίπεδο διαβίωσης και οι δυσμενείς συνθήκες εξακολουθούν να υφίστανται.

Γενικότερα πολλά άτομα του πληθυσμού είναι αποκομμένα από την τυπική αγορά εργασίας, (Εθνική Στρατηγική για την ένταξη των Ρομά, 2011). Συχνά οι Ρομά δυσκολεύονται να βρουν δουλειά και υπάρχουν περιπτώσεις που αντιμετωπίζονται καχύποπτα ενώ δεν λείπουν και οι ρατσιστικές εκδηλώσεις προς το πρόσωπό τους από τους εργοδότες. Επίσης είναι αξιοσημείωτη η έλλειψη της γυναικείας απασχόλησης. Σπάνια συναντώνται γυναίκες Ρομά που εργάζονται και ειδικά σε θέσεις εκτός οικογενειακής επιχείρησης.

Υγεία

Οι Ρομά ακόμη και σε νεαρή ηλικία εμφανίζουν σοβαρά προβλήματα υγείας.

Οι συνθήκες διαβίωσης δεν είναι οι ιδανικές αφού συχνά οι χώροι που στεγάζονται αποτελούν πρόχειρες κατασκευές, ακατάλληλες για οικιστική χρήση. Επιπλέον οι χώροι αυτοί συχνά βρίσκονται κοντά σε υποβαθμισμένες περιοχές με αποτέλεσμα να είναι εκτεθειμένοι σε πληθώρα μολύνσεων και μικροβίων. Παρόμοιες είναι οι συνθήκες και στην εργασία τους διαιωνίζοντας το ήδη υπάρχον πρόβλημα. Ταυτόχρονα η έλλειψη τρεχούμενου νερού και ηλεκτρικού ρεύματος από τα νοικοκυριά τους, αποκλείει ακόμα και τους βασικούς κανόνες ατομικής υγιεινής. Επίσης παρατηρείται μεγάλος αριθμός θανάτων σε βρεφική-νεαρή ηλικία, γεγονός που οφείλεται στην τεκνοποίηση από πολλή νεαρή ηλικία που έχει παρατηρηθεί στους Ρομά. Τα κορίτσια παρά το νεαρό της ηλικίας τους έχουν πολλούς τοκετούς ή αποβολές γεγονός που επιβαρύνει την υγεία τους αφού συνήθως δεν παρακολουθούνται κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης. Γενικά το ελλιπές μορφωτικό τους επίπεδο και η άγνοια συμβάλουν στην ανεπαρκή ιατρική τους περίθαλψη. Λίγοι είναι οι Ρομά που προσέχουν την υγεία τους με επισκέψεις σε γιατρούς για προληπτικό έλεγχο ή λαμβάνουν την κατάλληλη φαρμακευτική αγωγή στις περιπτώσεις που απαιτείται.

Παρόλο που στη χώρα μας έχουν γίνει προσπάθειες για να βελτιωθούν οι τομείς που αναφέρθηκαν παραπάνω κάτι τέτοιο δεν συνέβη, τουλάχιστον σε ικανοποιητικό βαθμό. Οι προσπάθειες που έχουν γίνει αποτυγχάνουν λόγω έλλειψης αφενός μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης και αφετέρου των απαραίτητων κινήτρων προς τους Ρομά. Για να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός κάθε μέτρο που λαμβάνεται θα πρέπει να αποτελεί μια ολοκληρωμένη μαζική δράση στην οποία θα συμμετέχουν ενεργά και οι Ρομά. Επιπλέον παρόλο που στο προϋπολογισμό μια περιφέρειας υπολογίζονται δαπάνες για όφελος των πληθυσμών Ρομά τελικά στη πράξη υλοποιούνται λίγα έργα.

Η προώθηση των μέτρων όταν αναφέρεται σε ένα πληθυσμό χαμηλού μορφωτικού επιπέδου όπως είναι οι Ρομά απαιτεί ειδικό χειρισμό. Κάθε φορέας θα πρέπει να προσεγγίζει την κοινότητα των Ρομά με συγκεκριμένους τρόπους που θα ενισχύσουν την συνεργασία μεταξύ των μελών για να επιτευχθεί πιο ομαλά η κοινωνική τους ένταξη. Ταυτόχρονα αποτελεί

επιτακτική ανάγκη η στήριξη ενός μακροπρόθεσμου σχεδίου δράσης για την κοινωνική τους ενσωμάτωση από τοπικούς και εθνικούς φορείς. Απαραίτητη είναι και η συστηματική παρακολούθηση των διαφόρων δράσεων και μέτρων για να ενημερώνονται οι αρμόδιοι φορείς σχετικά με την εξέλιξη τους. Είναι γνωστό πως η κοινωνία των Ρομά διέπεται από τους δικούς της νόμους και κανόνες οπότε μια προσπάθεια που δεν είναι οργανωμένη σωστά αναμφίβολα θα αποτύχει.

4.5 Ελληνική ιθαγένεια για τους Ρομά

Ως ανιθαγενείς ορίζονται τα αλλοδαπά άτομα που για λόγους κυρίως πολιτικοοικονομικούς δεν έχουν ιθαγένεια ούτε από τον τόπο προελεύσεώς τους ούτε από τον τόπο διαμονής τους. Για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα το Ελληνικό Κράτος δεν είχε ρυθμίσει θέματα σχετικά με τους Ρομά. Είναι αξιοσημείωτο ότι χρειάστηκε να φτάσουμε στο 1955 για να αναγνωριστούν ως Έλληνες πολίτες με το Ν.Δ. 3370/55. Μέχρι τότε ο πληθυσμός των Ρομά της χώρας μας, θεωρούνταν ανιθαγενείς και γι' αυτό δεν υπηρετούσαν στο στρατό (Παναγόπουλος, 2014). Όσοι Ρομά είχαν γεννηθεί πριν το 1955 αναγνωρίστηκαν κάποια χρόνια μετά με τη θέσπιση του Α.Ν. 481/1968. Το νομοθετικό πλαίσιο ολοκληρώθηκε με τις ΓΔ 69468 / 212 / 20.10.1978 και 16701/51/12.3.1979 που σχετίζονταν με την απόκτηση ιθαγένειας για όσους Ρομά ζούσαν στην χώρα και για όσους δεν είχαν δηλωθεί μέχρι τότε, δίνοντας ολική λύση στο θέμα.

Συμπερασματικά οι Ρομά εμφανίστηκαν στην Ελλάδα μεταξύ 14ου και 15ου αιώνα μ.Χ. με πρώτους σταθμούς την Πελοπόννησο και την Κρήτη ενώ μεγάλος αριθμός έφτασε στη χώρα και με την ανταλλαγή πληθυσμών κατά την μικρασιατική καταστροφή. Παρόλο που υπάρχουν διάφορες εκδοχές πληθυσμός τους στη χώρα μας υπολογίζεται περίπου στα 200.000 άτομα. Στην Ελλάδα συναντώνται 9 φυλές Ρομά. Η γλώσσα που ομιλούν ονομάζεται ρομανές και οι περισσότεροι από αυτούς είναι Χριστιανοί. Επιπλέον υπάρχουν Μουσουλμάνοι Ρομά και ένα μικρό ποσοστό που ανήκει σε θρησκευτικές αιρέσεις. Στην Ελλάδα ένα μέρος του πληθυσμού είναι εγκατεστημένοι πλήρως, κάποιοι ημι-εγκατεστημένοι ενώ εξακολουθούν να υπάρχουν και οι νομάδες Ρομά. Σχετικά με την κοινωνική τους ένταξη συναντώνται άτομα που έχουν ενσωματωθεί αλλά και κάποια που δεν επιθυμούν αυτή την ενσωμάτωση. Επιπλέον και στην Ελλάδα όπως στην υπόλοιπη Ευρώπη παρουσιάζονται σημαντικές ελλείψεις στον στεγαστικό, στον εκπαιδευτικό, στον εργασιακό και στον υγειονομικό τομέα. Τέλος αναφέρεται πως το 1955 δόθηκε στους Ρομά η Ελληνική Ιθαγένεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ και ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ ΡΟΜΑ

Το πρόβλημα του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά και οι υποβαθμισμένες συνθήκες διαβίωσής τους υφίστανται από παλαιότερα και παραμένει έως τις μέρες μας. Οι Ρομά στις περισσότερες χώρες που διαμένουν είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Αυτή η διάκριση φαίνεται από τις στεγαστικές συνθήκες στις περιοχές που ζουν, την ελλιπή εκπαίδευση, την υποαπασχόληση, τα προβλήματα υγείας που συχνά αντιμετωπίζουν και γενικότερα τις δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης που σε αρκετές περιπτώσεις οδηγούν στην εξαθλίωση. Στο κεφάλαιο αυτό αναφέρονται τα μέτρα, οι πολιτικές και οι κατευθύνσεις, που έχουν εφαρμοστεί τις τελευταίες δεκαετίες σε Ευρώπη και Ελλάδα για την αντιμετώπιση όσων προαναφέρθηκαν.

5.1 Ευρωπαϊκή Νομοθεσία και Οδηγίες

Βασική αρχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις προσωπικές ελευθερίες. Η κοινωνική ένταξη και η ισότιμη μεταχείριση όλων των μελών μιας κοινωνίας συμβάλουν σημαντικά στην αντιμετώπιση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας. Επιπλέον η αρμονική συνύπαρξη διαφορετικών ομάδων πληθυσμού μέσα σε ένα ευρύ σύνολο και ο σεβασμός της κάθε προσωπικότητας, είναι απαραίτητα για την κοινωνική συνοχή. Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων και για να στηρίξει τις ευπαθείς ομάδες ανάμεσα στις οποίες ανήκουν και οι Ρομά, η Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησε σε κάποιες ενέργειες.

Από τη δεκαετία του 1960 ξεκινά τις προσπάθειες θέσπισης πολιτικών κοινωνικής ένταξης των Ρομά με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Ωστόσο η πρώτη οδηγία σε Ευρωπαϊκό επίπεδο εκφράστηκε μέσα από το γενικότερο πολιτικό πλαίσιο για την κοινωνική ισότητα το 2000 και αποτυπώθηκε σε σχετικό έγγραφο 2008 με τίτλο «Ευκαιρίες για μη Διάκριση και ισότητα: Μία ανανεωμένη Δέσμευση - Κοινοτικά Όργανα και Πολιτικές για την Ένταξη των Ρομά» (COM (2008) 420).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με ψήφισμά του από τις 31/01/08: «απευθύνει επείγουσα κλήση/απαίτηση για ένα περιεκτικό στρατηγικό πλαίσιο για τους Ρομά. Η πραγματοποίηση μιας συνένωσης από NGOs για ευρωπαϊκές πολιτικές αναφορικά με τους Ρομά στις 5/03/08 αντικατοπτρίζει τη βούληση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ενώσει δυνάμεις για την καλύτερη ένταξη αυτής της μεγάλης κοινότητας και μακροπρόθεσμα για μια συνεκτική κοινή στρατηγική για τους Ρομά από τους κύριους συμμετόχους σε ευρωπαϊκό επίπεδο». Στο έγγραφο επισημαίνεται ότι τα προβλήματα της κοινωνίας των Ρομά έχουν προσδιοριστεί δεκαετίες πριν, από την δεκαετία του 1990, ωστόσο οι συνθήκες στη διαβίωση και την εργασία δεν έχουν καλύτερευσει σε ικανοποιητικό βαθμό. Τα βασικά θέματα που αναφέρονται στο κείμενο για την κοινωνική ένταξη των Ρομά είναι η πρόσβαση στην στέγαση, στην εκπαίδευση, στην απασχόληση και στη δημόσια υγεία, ενώ σημαντική θέση κατέχει και η καταπολέμηση της φτώχειας.

Για να επιλυθούν τα ανωτέρα θέματα υπεύθυνο θεωρείται το εκάστοτε κράτος της Ε.Ε. που οφείλει να έχει πρωταρχικό μέλημα τον συντονισμό πολιτικών κοινωνικής ένταξης των Ρομά και την εξάλειψη των διακρίσεων. Για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί είναι υπεύθυνες οι κυβερνήσεις των κρατών – μελών. Πιο συγκεκριμένα η κοινωνική ένταξη των Ρομά εξαρτάται από την ικανότητα κάθε κυβερνητικής ομάδας για κατανομή των υπαρχόντων πόρων και για τον σχεδιασμό παρεμβάσεων που θα βοηθήσουν εμπράκτως τους πληθυσμούς και θα αφορούν τους Ρομά εξ' ολοκλήρου. Επισημαίνεται ωστόσο ότι η αποτελεσματική επίλυση των προβλημάτων που αναφέρθηκαν εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα άτομα της φυλής και το κατά πόσο αυτά θα συνεργαστούν και θα συμμετάσχουν σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού ως βασικό κομμάτι της διαδικασίας. Επιπλέον σημαντική αναφορά γίνεται στο έγγραφο για τη συμβολή των Διαρθρωτικών Ταμείων στην προσπάθεια κοινωνικής ένταξης των Ρομά. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ). σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.) μέσω παρεμβάσεων συμμετέχει στην αντιμετώπιση των πιο έντονων προβλημάτων του πληθυσμού. Τα Διαρθρωτικά Ταμεία δρουν ώστε να μεταβληθεί προς το καλύτερο το επίπεδο ζωής και εργασίας των Ρομά στους τομείς που αναπτύσσονται παρακάτω:

➤ **Στέγαση**

Τα Διαρθρωτικά Ταμεία συμβάλλουν στη βελτίωση των υποδομών στέγασης σε χώρες και περιφέρειες. Μια τέτοια ενέργεια είναι σημαντική για τους Ρομά που ζουν σε υποβαθμισμένες περιοχές με σοβαρές ελλείψεις υποδομών. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης μέσω παρεμβάσεων βοηθά στην καλύτερη ποιότητας ζωής των Ρομά και βελτιώνει με μέτρα τις συνθήκες στέγασης στις περιοχές που ζουν.

➤ **Εκπαίδευση**

Στην φυλή των Ρομά παρατηρείται ότι μεγάλος αριθμός νεαρών ατόμων είναι αναλφάβητοι. Έτσι γίνεται προσπάθεια μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων για την ανάπτυξη των υποδομών εκπαίδευσης, την παρέμβαση στο μαθησιακό περιβάλλον παρέχοντας πληροφόρηση σε δασκάλους και καθηγητές και στηρίζοντας τους μαθητές και τις οικογένειές τους. Συγκεκριμένα με την υποστήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου μπορούν να πραγματοποιηθούν κάποιες ενέργειες όπως η χρηματοδότηση των σπουδών και η δημιουργία τμημάτων για μαθητές που δεν μιλούν την εθνική γλώσσα. Επιπλέον να θεσπιστούν εσπερινά τμήματα και να ευαισθητοποιηθεί το κοινωνικό σύνολο. Όπως επίσης να προσληφθούν Ρομά σε εργασιακές θέσεις στον τομέα της εκπαίδευσης και να υποστηριχθούν οικογένειες, εργοδότες και εκπαιδευτικοί.

➤ **Απασχόληση**

Στον πληθυσμό των Ρομά καταγράφεται υψηλός βαθμός ανεργίας και για την επίλυση του συγκεκριμένου ζητήματος η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να εντάξει ομαλά τους Ρομά στο εργατικό δυναμικό κάθε Ευρωπαϊκής χώρας, ξεπερνώντας τον κοινωνικό αποκλεισμό που υφίσταται ακόμη και σήμερα. Πολλά προγράμματα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου στοχεύουν στην απασχόληση των Ρομά γυναικών και ανδρών δημιουργώντας κέντρα εύρεσης εργασίας και παρέχοντας την απαραίτητη στήριξη στο διάστημα μετά την εύρεση αυτής. Ακόμη κάθε χώρα δημιουργεί επιμορφωτικά προγράμματα που βοηθούν τους Ρομά στην διεκδίκηση

μιας θέσης στην αγορά εργασίας. Ενώ τέλος χορηγούν μικρά δάνεια βοήθειας σε μικρές επιχειρήσεις που σχετίζονται με πληθυσμούς Ρομά.

➤ **Υγεία**

Ο χώρος της υγείας αποτελεί έναν ακόμη τομέα όπου η κοινότητα των Ρομά αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα. Για την επίλυσή τους χρειάζεται να αναπτυχθούν προγράμματα υγειονομικής περίθαλψης και να αναβαθμιστούν τα ήδη υπάρχοντα με ενεργό συμμετοχή των Ρομά στο σχεδιασμό και την ολοκλήρωση αυτών. Την κατάσταση βοήθησε σε μεγάλο βαθμό η δραστηριοποίηση των Ρομά στις υπηρεσίες υγείας ως διαμεσολαβητές. Το Ε.Κ.Τ. μπορεί να βοηθήσει στην εκπαίδευση αυτών των ατόμων, αναφέροντας ως σημαντική παρέμβαση την ίδρυση και λειτουργία Ιατροκοινωνικών Κέντρων στοχευμένων σε Ρομά.

➤ **Ισότητα των φύλων**

Η θέση της γυναίκας στις οικογένειες Ρομά είναι υποβαθμισμένη. Έτσι κρίνεται απαραίτητο να προωθηθεί ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες η έννοια της ισότητας ανάμεσα στα δύο φύλλα για να μπορέσει ο γυναικείος πληθυσμός να έχει πρόσβαση στη δημόσια ζωή, να συμμετέχει ενεργά σε δρώμενα και να αποκτήσει οικονομική ανεξαρτησία και ατομική ελευθερία. Τα Διαρθρωτικά Ταμεία, και ειδικά το Ε.Κ.Τ., μπορεί να βοηθήσει στην επίλυση του θέματος αυτού, βοηθώντας τις γυναίκες Ρομά με εκπαιδευτικά προγράμματα και με την πρόσβασή των γυναικών σε όλα τα επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος. Επίσης μπορεί να υλοποιήσει δράσεις για τη γυναικεία επιχειρηματικότητα και την πρόσβαση των Ρομά γυναικών στην αγορά εργασίας. Επιπλέον μπορεί να προωθήσει καμπάνιες πληροφόρησης των γυναικών Ρομά για τα δικαιώματά τους και ευαισθητοποίησης των ανδρών της φυλής.

Κάποια χρόνια νωρίτερα, το 2001 με την απόφαση (2000/750/ΕΚ) του συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης θεσπίστηκε το «Πρόγραμμα Δράσης κατά των διακρίσεων (2001-2006)», το οποίο αντικαταστάθηκε από το κοινοτικό πρόγραμμα PROGRESS στα τέλη του 2006. **Στόχος του PROGRESS** ήταν να ενισχύσει τη συμβολή της ΕΕ στις προσπάθειες των κρατών μελών για δημιουργία μιας πιο συνεκτικής κοινωνίας, παρέχοντας συμβουλές και οικονομική στήριξη στην εφαρμογή των στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στους τομείς της απασχόλησης και των κοινωνικών υποθέσεων και εποπτεύοντας την εφαρμογή της νομοθεσίας αυτής (Ευρωπαϊκή Οδηγία 2000/43/ΕΚ). Την περίοδο εκείνη αρχίζει και μια νέα ευρωπαϊκή πρωτοβουλία, η «Δεκαετία 2005-2015 για την ενσωμάτωση των Ρομά». Το πρόγραμμα δράσης θέτει ως στόχο την ένταξη των Ρομά, την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης τους και την καταπολέμηση της φτώχειας. Το σύμφωνο υπογράφηκε το 2005 και συμμετείχαν σε αυτό εννέα χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, όπου ζουν πληθυσμοί Ρομά και συγκεκριμένα η Βουλγαρία, η Κροατία, η Δημοκρατία της Τσεχίας, η Ουγγαρία, η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, το Μαυροβούνιο, η Ρουμανία, η Σερβία και η Σλοβακία.

Το 2011 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με ανακοίνωσή της τονίζει την αναγκαιότητα για καλύτερευση των συνθηκών διαβίωσης των Ρομά, υπογραμμίζοντας τον κοινωνικό αποκλεισμό που υφίσταται ο πληθυσμός. Το ίδιο έτος εγκρίθηκε το «Πλαίσιο για εθνικές

στρατηγικές ένταξης Ρομά μέχρι το 2020” το οποίο συνδέεται άμεσα με τη στρατηγική «Ευρώπη 2020». Το πλαίσιο ισχύει για όλα τα κράτη μέλη, με περιθώρια προσαρμογής στις ανάγκες κάθε χώρας (European Commission, 2011). Επίσης θεσπίστηκε μηχανισμός υποβολής εκθέσεων προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο για να αξιολογηθεί η εφαρμογή του πλαισίου που θα έχει σημειωθεί μέχρι το 2020 (COM(2014) 2009).

5.2 Εθνικές στρατηγικές ένταξης Ρομά - «Ευρώπη 2020»

Όπως προαναφέρθηκε η ίση μεταχείριση και η αρμονική συμβίωση των πληθυσμών της Ε.Ε. απαιτεί προσπάθεια. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος ακολουθήθηκαν στρατηγικές κατευθύνσεις που είχαν ως στόχο την κοινωνική ένταξη των Ρομά με σεβασμό για την κάθε ξεχωριστή προσωπικότητα. Συγκεκριμένα στην Ευρωπαϊκή Οδηγία COM(2011)173 σημειώνεται ότι όλα τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης κλήθηκαν να αναθεωρήσουν και σε ένα μεγάλο βαθμό να βελτιώσουν τις εθνικές στρατηγικές τους. Συγκεκριμένα, για το σκοπό αυτό εξέδωσε το έγγραφο «Πλαίσιο της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά μέχρι το 2020» στις 5 Απριλίου του 2011 (European Commission, 2011). Επίσης επισημαίνεται ότι οι εθνικές στρατηγικές των κρατών μελών πρέπει να ενταχθούν και να συμβάλουν στο ευρύτερο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» οπότε χρειάζεται να συμβαδίζουν με τα εθνικά προγράμματα μεταρρυθμίσεων.

Η στρατηγική «Ευρώπη 2020» αποτελεί το βασικό άξονα πολιτικών που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου μέχρι το έτος 2020 να έχει καταφέρει να πετύχει τους στόχους που έχει προγραμματίσει με κεντρικούς άξονες την έξυπνη και βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς, η οποία θα οδηγήσει σε καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, αλλά και σε μία δυνατή και ανταγωνιστική Ευρωπαϊκή οικονομία (ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας 2014-2020, 2015). Πιο συγκεκριμένα, οι τρεις βασικές προτεραιότητες της στρατηγικής είναι:

- **Έξυπνη ανάπτυξη:** ανάπτυξη μιας οικονομίας που να βασίζεται στη γνώση και τις καινοτόμες ιδέες.
- **Διατηρήσιμη ανάπτυξη:** προώθηση μιας οικονομίας που θα είναι αποδοτικότερη σχετικά με τη χρήση των πόρων, πιο πράσινη και πιο ανταγωνιστική.
- **Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς:** μια οικονομία με υψηλή απασχόληση που θα έχει ως στόχο την κοινωνική και εδαφική συνοχή.

Κατά την ανάπτυξη των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά, τα κράτη-μέλη πρέπει να έχουν υπόψη τις ακόλουθες προσεγγίσεις:

- Να ορίσουν επιτεύξιμους εθνικούς στόχους ένταξης των Ρομά για την γεφύρωση του χάσματος με τον γενικό πληθυσμό. Οι στόχοι αυτοί θα πρέπει να αφορούν τον εκπαιδευτικό και στεγαστικό τομέα, όπως επίσης τους τομείς της απασχόλησης και της υγείας.

- Να προσδιορίσουν τις μειονεκτούσες μικροπεριφέρειες ή τις γειτονιές που είναι διαχωρισμένες, όπου οι κοινότητες είναι πιο υποβαθμισμένες, χρησιμοποιώντας τους ήδη διαθέσιμους κοινωνικοοικονομικούς και εδαφικούς δείκτες (δηλαδή πολύ χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, μακροχρόνια ανεργία, κ.τ.λ.).

- Να διαθέσουν ένα επαρκές ποσό χρηματοδότησης από τους εθνικούς προϋπολογισμούς, το οποίο πρέπει να ενισχύεται όπου χρειάζεται από τη διεθνή χρηματοδότηση και τη χρηματοδότηση της ΕΕ.
- Να συμπεριλάβουν δραστικές μεθόδους παρακολούθησης που θα αξιολογούν τις επιπτώσεις των δράσεων ένταξης των Ρομά και ένα μηχανισμό επανεξέτασης για την προσαρμογή της στρατηγικής.
- Να σχεδιάζονται, να εφαρμόζονται και να παρακολουθούνται σε στενή συνεργασία και συνεχή διάλογο με τον πληθυσμό των Ρομά και των αρμόδιων φορέων.
- Να ορίσουν ένα εθνικό φορέα συντονισμού για την εθνική στρατηγική ένταξης των Ρομά με την αρμοδιότητα να συντονίζει την ανάπτυξη και την εφαρμογή της στρατηγικής ή, κατά περίπτωση, να βασιστούν σε κατάλληλες υπάρχουσες διοικητικές δομές.

Οι πηγές χρηματοδότησης για τις εθνικές στρατηγικές μπορεί να προέρχονται από εθνικούς προϋπολογισμούς, διαρθρωτικά ταμεία ή από διεθνείς επιχορηγήσεις (European Commission, 2011). Στη συνέχεια παραθέτονται με βάση τις εκθέσεις των κρατών μελών οι αλλαγές που συνέβησαν για τους Ρομά στους τέσσερις βασικούς τομείς με την εφαρμογή των μέτρων ένταξης. Επιπλέον αναφέρονται οι βασικές επιτυχίες και οι προκλήσεις του κάθε τομέα όπως αυτές αναγράφονται στα εθνικά σημεία επαφής (ΕΣΕ). Αναλυτικότερα οι αλλαγές στον τομέα της:

Εκπαίδευσης: Ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δοθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση στον εκπαιδευτικό τομέα. Συγκεκριμένα η αύξηση της συμμετοχής των παιδιών Ρομά στην προσχολική εκπαίδευση αποτελεί ζήτημα μείζονος σημασίας. Επίσης πρέπει να αντιμετωπιστεί η τάση που έχει ο πληθυσμός να εγκαταλείπει την εκπαίδευση και να εξασφαλισθεί η ολοκλήρωση τουλάχιστον της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης από όλα τα παιδιά των Ρομά. Επιπλέον κάθε κράτος-μέλος οφείλει να αποτρέψει πιθανούς διαχωρισμούς στο σχολείο και να ενθαρρύνει τα νεαρά άτομα των Ρομά να συμμετέχουν στη Δευτεροβάθμια και την Τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Στις επιτυχίες της εκπαίδευσης αναφέρονται:

- νομοθετική μεταρρύθμιση
- δομές χωρίς αποκλεισμούς
- αύξηση της συμμετοχής των Ρομά (ιδίως στην προσχολική, αλλά και στην υποχρεωτική και επαγγελματική, εκπαίδευση)
- βελτίωση των πολυπολιτισμικών ικανοτήτων
- παροχή στήριξης σε σπουδαστές και καθηγητές Ρομά
- προσέγγιση γονέων

Στις προκλήσεις που απομένουν, αναφέρονται οι εξής:

- υψηλά, αλλά με πτωτική τάση, ποσοστά πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου
- δυσκολία όσον αφορά την προώθηση της αποτελεσματικής μετάβασης των Ρομά στην ανώτερη Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια εκπαίδευση
- ελλείψεις σε επίπεδο γλώσσας

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Απασχόλησης: Ο στόχος της Ε.Ε. είναι η ισότιμη πρόσβαση στην απασχόληση και στην αγορά εργασίας χωρίς διακρίσεις ανάμεσα στους Ρομά και τον υπόλοιπο πληθυσμό. Τα κράτη-μέλη οφείλουν να εκπαιδεύουν τους ενήλικες Ρομά για ευκολότερη επαγγελματική αποκατάσταση. Τέλος σημαντική είναι η παροχή κινήτρων στους εργοδότες ώστε να προσλαμβάνουν άτομα της φυλής σε θέσεις εργασίας ενώ στο δημόσιο τομέα, δέουσα προσοχή πρέπει να δοθεί για την απασχόληση προσοντούχων Ρομά σε θέσεις δημοσίων υπαλλήλων.

Για τον τομέα της απασχόλησης μοναδικός σημαντικός παράγοντας επιτυχίας είναι:

- η στόχευση των Ρομά μέσω των γενικών υπηρεσιών απασχόλησης, π.χ. με παροχή ατομικής στήριξης ή με την προσέγγισή τους μέσω Ρομά κοινωνικών λειτουργών ή υπαλλήλων εργασίας

Όσον αφορά τις προκλήσεις αναφέρονται μεταξύ άλλων οι ακόλουθες:

- έλλειψη δεξιοτήτων και ικανοτήτων
- διακρίσεις
- ανάγκη να επισημανθεί στους εργοδότες πόσο σημαντική είναι η διαχείριση της πολυμορφίας και η καταπολέμηση των διακρίσεων

Υγείας: Σχετικά με την υγεία η κύρια ανάγκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η εξάλειψη των διακρίσεων ανάμεσα στους Ρομά και τον υπόλοιπο πληθυσμό. Ιδιαίτερος σημαντικό είναι να δοθεί πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κυρίως σε παιδιά και γυναίκες, καθώς επίσης να τους παρέχουν προληπτική φροντίδα και κοινωνικές υπηρεσίες σε παρόμοιο επίπεδο και κάτω από τις ίδιες συνθήκες με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Τέλος τα κράτη-μέλη οφείλουν να προωθήσουν προγράμματα υγειονομικής περίθαλψης τα οποία έχουν στόχο τις κοινότητες των Ρομά και περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων ενημέρωση και εκπαίδευση για την υγεία.

Σαν επιτυχίες στον τομέα της υγείας αναφέρονται τα παρακάτω:

- ευαισθητοποίηση σε θέματα υγείας
- προώθηση υγιεινού τρόπου ζωής
- έμφαση στην πρόληψη
- γνώσεις για την υγεία
- Ρομά διαμεσολαβητές υγείας
- συμμετοχή των πολιτών
- διατομεακή, πολυμερή συνεργασία

Μεταξύ των προκλήσεων που τίθενται περιλαμβάνονται οι ακόλουθες:

- έλλειψη ιατρικής κάλυψης και ιατρών γενικής ιατρικής σε περιοχές όπου κατοικούν Ρομά
- υποχρησιμοποίηση των υπηρεσιών υγείας
- προβλήματα ψυχικής και σωματικής υγείας
- εφηβικές εγκυμοσύνες

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

- ανάγκη για περισσότερους Ρομά επαγγελματίες στον τομέα της υγείας

Στέγασης και βασικών υπηρεσιών: Στον τομέα της στέγασης η Ε.Ε. μεριμνά για την εξάλειψη των στεγαστικών διαχωρισμών. Οφείλει να προωθήσει την πρόσβαση σε στέγαση και σε βασικές τεχνικές υποδομές χωρίς καμία διάκριση, ενώ καλούνται να περιορίσουν στο ελάχιστο τις διακρίσεις που γίνονται στον συγκεκριμένο τομέα μεταξύ Ρομά και του υπόλοιπου πληθυσμού. Τέλος τα κράτη μέλη πρέπει επίσης να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες των Ρομά που δεν έχουν μόνιμο τόπο εγκατάστασης παρέχοντάς τους πρόσβαση σε κατάλληλους χώρους.

Μεταξύ των επιτυχιών που αναφέρουν τα εθνικά σημεία (COM 2011) επαφής για τους Ρομά περιλαμβάνονται οι ακόλουθες:

- διάθεση χώρων στέγασης για περιθωριοποιημένες κοινότητες μέσω των επιχειρησιακών προγραμμάτων ΕΔΕΤ 2014-2020
- έρευνες για την κατάσταση σχετικά με τη στέγαση
- νέα σχέδια δράσης ή έγγραφα στρατηγικής για τη στέγαση

Όσον αφορά τις προκλήσεις, αναφέρουν μεταξύ άλλων τις ακόλουθες:

- περιορισμένη διαθεσιμότητα και χαμηλή ποιότητα κοινωνικής στέγασης
- διακρίσεις στην αγορά στέγασης
- διαχωρισμός και γκετοποίηση

Συμπερασματικά, διαπιστώνουμε ότι οι Ευρωπαϊκές πολιτικές που ακολουθούνται αποσκοπούν στην άρση των εμποδίων του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά από το ευρύτερο σύνολο, στοχεύοντας στην βελτίωση των υποδομών και των συνθηκών διαβίωσής τους. Επιπλέον σημαντικό στόχο αποτελεί η ευαισθητοποίηση των πολιτών και η κατάρριψη των στερεότυπων και των διακρίσεων κατά των Ρομά που υπάρχουν μέχρι σήμερα. Οι διαρθρωτικές αλλαγές χρειάζονται χρόνο και για να αλλάξει η κατάσταση που προαναφέρθηκε απαιτούνται μακροπρόθεσμες δεσμεύσεις και μια συνολική προσέγγιση. Η αξιολόγηση του πλαισίου της ΕΕ για τις εθνικές στρατηγικές ενσωμάτωσης των Ρομά έως το 2020 έδειξε ότι το πλαίσιο της ΕΕ είναι η αρχή μιας διαδικασίας η οποία, παρά τους πολλούς περιορισμούς και λαμβάνοντας υπόψη το τεράστιο έργο που επιτελεί, έχει παρουσιάσει θετικά αποτελέσματα. Ωστόσο, η αξιολόγηση υποδεικνύει επίσης ότι θα μπορούσαν να ληφθούν περαιτέρω μέτρα για την επίτευξη των στόχων.

5.3 Νομοθεσία και πολιτικές για την κοινωνική ένταξη των Ρομά από συγκεκριμένες χώρες-μέλη

Στο υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται κάποιες από τις ενέργειες που έγιναν από χώρες-μέλη της Ε.Ε. για να την κοινωνική ενσωμάτωση των Ρομά. Γενικά η Φινλανδία ήταν από τις πρώτες χώρες που έκανε ενέργειες για την ένταξη του πληθυσμού. Ήδη από το 1956 έχει Εθνική Γνωμοδοτική Επιτροπή σε θέματα των Ρομά ωστόσο η πρώτη Εθνική Πολιτική για τους Ρομά εφαρμόστηκε το 2009 ενώ η εθνική νομοθεσία που υποχρέωνε τους δήμους της

χώρας να παρέχουν στέγαση στους Ρομά είχε συνταχθεί το 1976. Στην Ισπανία το 1985 εφαρμόστηκε Αναπτυξιακό Πρόγραμμα για τους Ρομά ολόκληρης της χώρας. Επιπλέον ένα νέο σχέδιο δράσης για τους Ρομά αποτέλεσε μέρος του γενικότερου Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την κοινωνική ένταξη 2008-2010. Επίσης η Ουγγαρία, προώθησε εθνικές πολιτικές για τους Ρομά, μέσω μεσοπρόθεσμων προγραμμάτων (Will Guy, 2009). Στη συνέχεια παραθέτονται στοιχεία για τον εκπαιδευτικό και στεγαστικό τομέα, όπως επίσης τον τομέα της απασχόλησης και της υγείας.

Στέγαση

Σε θέματα που σχετίζονται με το στεγαστικό ζήτημα των Ρομά οι συνθήκες στο εξωτερικό είναι πιο ευνοϊκές συγκριτικά με τη χώρα μας. Στη Φινλανδία δεν υφίστανται κατοικίες ή περιοχές κατοίκησης που να είναι αποκλειστικά για Ρομά. Στη Γερμανία τα κτίσματα που ζουν Ρομά ενσωματώνονται σε νέους οικισμούς που προορίζονται για όλους τους πολίτες αντί να δημιουργούνται αποκλειστικοί οικισμοί για Ρομά. Επίσης στην Ισπανία οι οικογένειες Ρομά κατανέμονται σε κανονικές κατοικίες και όχι σε χώρους αποκλειστικά για Ρομά όπως συνέβαινε παλαιότερα. Στην Ουγγαρία έγιναν προσπάθειες για διάλυση των διαχωρισμένων περιοχών που κατοικούνται για να επέλθει η μείωση στον αριθμό των ατόμων με υποβαθμισμένη κοινωνική κατάσταση (Will Guy, 2009).

Εκπαίδευση

Σε ότι αφορά την εκπαίδευση οι Ρομά υστερούν από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Στον τομέα αυτό τα πιο ουσιαστικά προβλήματα που συναντώνται είναι τα χαμηλά ποσοστά παρακολούθησης μαθημάτων και η έλλειψη γνώσεων γραφής και ανάγνωσης κυρίως από τις μεγαλύτερες ηλικιακά ομάδες. Πολλές χώρες προσπαθούν να βελτιώσουν αυτές τις συνθήκες. Σε χώρες όπως η Ισπανία και η Ουγγαρία έχει καταγραφεί σημαντική πρόοδος. Στην Ισπανία υψηλό ποσοστό των παιδιών Ρομά πηγαίνουν στο νηπιαγωγείο και σχεδόν όλα στο δημοτικό σχολείο. Ενώ στην Ουγγαρία τα παιδιά των Ρομά υποχρεούνται να παρακολουθήσουν τουλάχιστον ένα χρόνο του νηπιαγωγείου πριν ξεκινήσουν το σχολείο (Will Guy, 2009).

Απασχόληση

Όταν γίνεται λόγος για κοινωνική ένταξη, η εργασία αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που συμβάλλει στις διακρίσεις μεταξύ πληθυσμών Ρομά και μη. Εξαιτίας της έλλειψης εκπαιδευτικών ή επαγγελματικών προσόντων οι Ρομά δυσκολεύονται σε μεγάλο βαθμό στην εύρεση εργασίας. Τα ποσοστά εργαζομένων Ρομά σε κανονικές συνθήκες εργασίας είναι πολύ χαμηλά και η πτώση συνεχίζεται σημαντικά σε ότι αφορά την εργασία των γυναικών.

Σε καμία χώρα δεν υφίσταται πλήρη απασχόληση των Ρομά παρόλο που η πρόσβαση σε κανονικές συνθήκες εργασίας αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κοινωνική τους ένταξη. Τα τελευταία χρόνια έγιναν ορισμένες προσπάθειες για βελτίωση των προοπτικών εργασίας των Ρομά, αλλά δίχως μεγάλη επιτυχία αφού δεν κατέστη δυνατόν να επιτευχθεί η

καταπολέμηση των διακρίσεων. Ωστόσο υπάρχουν περιπτώσεις χωρών που κατάφεραν να βελτιώσουν τις συνθήκες εργασίας για τους Ρομά. στην Αυστρία παρέχεται επιμόρφωση συμβούλων για τους Ρομά που αναζητούν εργασία. Στη Φινλανδία πραγματοποιήθηκε διορισμός, με κονδύλια της ΕΕ, διαμεσολαβητών για θέματα απασχόλησης των Ρομά και τέλος στην Ισπανία πρόγραμμα συμβούλων εργασίας των Ρομά (COM, 2014). Γενικότερα η Ισπανία είναι μια από τις χώρες που δραστηριοποιούνται ενεργά στα θέματα απασχόλησης των Ρομά κυρίως με τη συμβολή του προγράμματος ACCEDER εξαιτίας του οποίου από το 2000 έχει βελτιωθεί η πρόσβαση στην αγορά εργασίας για πολύ υψηλό αριθμό Ρομά. Επίσης στη Γερμανία έγιναν κάποιες ενέργειες για εκπαίδευση και απόκτηση επαγγελματικής κατάρτισης των Ρομά με την ενσωμάτωση οδηγίων της ΕΕ κατά των διακρίσεων στις εθνικές νομοθεσίες του 2000. Συγκεκριμένα η Πράξη της Ίσης Αντιμετώπισης βοήθησε σημαντικά στην αντιμετώπιση των διακρίσεων σε εταιρίες (Will Guy, 2009).

Υγεία

Η βασική υγειονομική κάλυψη εξακολουθεί να παρουσιάζει ελλείψεις σε αρκετά κράτη της Ε.Ε.. Τα προβλήματα που σχετίζονται με την υγεία είναι αποτελέσματα των γενικότερων δυσμενών συνθηκών της ζωής των Ρομά όπως είναι η οικονομική ανέχεια, η μη ισορροπημένη διατροφή και η έλλειψη συνθηκών υγιεινής. Πολλές χώρες προσπαθούν να βελτιώσουν την πρόσβαση των Ρομά στην υγειονομική περίθαλψη. Ένα από τα πιο θετικά παραδείγματα αποτελεί η Ισπανία που παρέχει εμβολιασμό στα παιδιά των Ρομά και κάνει δράσεις για να πληροφορηθούν οι οικογένειες σε θέματα υγείας. Επιπλέον τα τελευταία χρόνια έχει βελτιωθεί σημαντικά η πρόσβαση των Ρομά στις δημόσιες κοινωνικές υπηρεσίες, ενώ έχουν αποκτήσει και συνταξιοδοτικά δικαιώματα (Will Guy, 2009).

5.4 Εθνική Νομοθεσία και πολιτικές για την κοινωνική ένταξη των Ρομά

Όπως οι υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες έτσι και η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει το σοβαρό πρόβλημα του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά. Παρόλο που γίνονται σημαντικές προσπάθειες για να ενταχθούν στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο επισημαίνεται πως η επίτευξη αυτού του στόχου προϋποθέτει εκτός από την εφαρμογή των κατάλληλων μέτρων και την αλλαγή στην συμπεριφορά του κοινωνικού συνόλου προς τους Ρομά. Στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες ακολουθήθηκαν μέτρα, πολιτικές και προγράμματα που συνέβαλαν στην κοινωνική ενσωμάτωση των Ρομά, στην άρση των ανισοτήτων, και στην καταπολέμηση του φαινομένου του κοινωνικού τους αποκλεισμού. Στη συνέχεια παρουσιάζονται κάποια από αυτά.

Η Ελληνική νομοθεσία για την κοινωνική ένταξη των Ρομά άρχισε να ξεκινήσει σε σύγκριση με την Ευρωπαϊκή. Το 1986-1987 η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης διεξήγαγε κοινωνικές έρευνες και απογραφές για τον πληθυσμό (Ασημόπουλος κ.α., 2016). Σχεδόν 10 χρόνια μετά, το 1995 δημιουργείται η Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Ελλήνων Ρομά (ΠΟΣΕΡ). Τον επόμενο χρόνο, το 1996 αναγγέλλεται το «Πλαίσιο Εθνικής Πολιτικής Υπέρ Των Ελλήνων Τσιγγάνων» και γίνεται έτσι η αρχή μιας ολοκληρωμένης προσπάθειας για την βελτίωση της ποιότητας ζωής και την κοινωνική ένταξη των Ρομά. Στο πλαίσιο προβλεπόταν η εφαρμογή μιας σειράς μέτρων που σχετίζονταν με:

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

- τη δημιουργία διαμορφωμένων χώρων προσωρινής διαμονής
- την προώθηση έργων βελτίωσης και άμεσης ανακούφισης των σκηνιτών Ρομά
- την εκπόνηση μελέτης για το στεγαστικό πρόβλημα των Ρομά
- την κατάρτιση προγράμματος απόκτησης τροχόσπιτων για τις οικογένειες Ρομά
- την ανάπτυξη μέτρων για την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, την υγεία και τον αθλητισμό

Αξίζει να αναφερθεί ότι πολύ λίγα από τα μέτρα του Πλαισίου εφαρμόστηκαν σε εκείνη την περίοδο. Η υλοποίηση των μέτρων υπομονεύτηκε και απέτυχε εξαιτίας της απουσίας ερευνητικού έργου σε επιστημονική βάση για το σχεδιασμό της πολιτικής και λόγω έλλειψης λειτουργικού χρηματοδοτικού σχήματος για την εφαρμογή των μέτρων (Ακτύπη, 2010). Επιπλέον συνέβαλε καθοριστικά η έλλειψη καθολικής και συντονισμένης συμμετοχής του πληθυσμού των Ρομά και διάθεσης για συνεργασία.

Τη δεκαετία του 1990 εφαρμόζονται κι άλλα σημαντικά μέτρα στον τομέα της εκπαίδευσης και της υγείας. Το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων από το 1996 προωθεί πολιτικές για να καλύψει τις εκπαιδευτικές ανάγκες ομάδων με κοινωνικές, πολιτισμικές ή θρησκευτικές ιδιαιτερότητες, και γενικότερα μαθητών που προέρχονται από ευάλωτα περιβάλλοντα. Η Ελληνική Πολιτεία με τον Ν. 2413/96 δημιούργησε σχολικές μονάδες για παιδιά με θρησκευτικές, πολιτισμικές ή γλωσσικές ιδιαιτερότητες για να αντιμετωπίσει το φαινόμενο του αποκλεισμού από την εκπαίδευση. Επίσης με την Υ.Α. Φ10/20/Γ1/708 / ΦΕΚ 1789 τ.Β/28-9-99 δημιουργήθηκαν στις ήδη υπάρχουσες μονάδες, τάξεις υποδοχής και ένταξης καθώς και φροντιστηριακά τμήματα για τους μαθητές που δεν ομιλούσαν τα. Σχετικά με τον τομέα της υγείας, ο Ν. 2519/97, προέβλεπε τη θέσπιση προγραμμάτων για άτομα διαφορετικών φυλών και πολιτισμών που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση.

5.4.1 Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ελλήνων Τσιγγάνων (2001 -2008)

Το 2001 επέρχεται το «Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ελλήνων Τσιγγάνων 2001 -2008» ως συνέχεια του Εθνικού Πλαισίου του 1996. Ο σχεδιασμός του Ο.Π.Δ βασίστηκε στις προσεγγίσεις και τις εμπειρίες δημοσίων φορέων και κοινωνικών εταίρων. Σημαντική για τον σχεδιασμό και το περιεχόμενο του Ο.Π.Δ. ήταν και η Μελέτη της ΔΕΠΟΣ (1999) που περιελάμβανε την καταγραφή των χώρων διαμονής των Ρομά, την διερεύνηση των στεγαστικών συνθηκών και προβλημάτων και προτάσεις για την αντιμετώπισή τους. Το Ο.Π.Δ. στόχευε στην εφαρμογή στεγαστικής πολιτικής για τους Ρομά και σε δράσεις που θα βοηθούσαν τον πληθυσμό να ενταχθεί στην ευρύτερη κοινωνία. Η επίτευξη αυτού του στόχου επιχειρήθηκε με:

- Εκπαίδευση του πληθυσμού των Ρομά.
- Προώθηση των Ρομά στην απασχόληση.
- Παροχή υπηρεσιών υγείας.
- Παροχή υπηρεσιών πολιτισμού.
- Συμμετοχή στον αθλητισμό.

Το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης δεν αποτελούσε το χρηματοδοτικό μέσο των παρεμβάσεων που υλοποιήθηκαν αλλά χρηματοδοτήθηκαν από τα εγκεκριμένα

Επιχειρησιακά Προγράμματα του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (περιφερειακά και τομεακά) καθώς και από άλλες χρηματοδοτικές πηγές (κεντρικοί αυτοτελείς πόροι, Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων/ Σ.Α.Ε. εθνικών πόρων, κλπ). Κάνοντας την αποτίμηση των παρεμβάσεων που επετεύχθησαν στο πλαίσιο του Προγράμματος, συμπεραίνεται ότι οι συνολικοί στόχοι δεν υλοποιήθηκαν ενώ ο αριθμός των δράσεων που πραγματοποιήθηκαν τελικά ήταν μικρός σε σχέση με αυτές που είχαν αρχικά σχεδιαστεί (Οικοκοινωνία, 2008). Πιο συγκεκριμένα στον τομέα της στέγασης και υποδομών παρά τη σαφήνεια των στόχων που ορίστηκαν από το Ο.Π.Δ., υπήρξαν εμπόδια. Τα στεγαστικά προβλήματα δεν αντιμετωπίστηκαν και δεν προωθήθηκε το ζήτημα της απόκτησης μόνιμης κατοικίας. Επίσης η ένταξη των στεγαστικών παρεμβάσεων σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα δεν αποτέλεσε προϋπόθεση για την έγκριση χρηματοδοτήσεων. Προβλεπόμενες δράσεις, όπως η απόκτηση δημόσιας γης, ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός, η ανάπτυξη οικισμών μέσα από οργανωμένη δόμηση, και η δημιουργία υποδομών σε υφιστάμενες οικιστικές συγκεντρώσεις δεν προχώρησαν, ενώ η πολιτική της διάθεσης λυόμενων κατοικιών δεν βελτίωσε μακροπρόθεσμα τις συνθήκες διαβίωσης αφού δεν αποτέλεσε βιώσιμη εκδοχή κοινωνικής στέγης. Τα αποτελέσματα ήταν πιο θετικά στον τομέα της εκπαίδευσης, όπου συνέβαλε σημαντικά το Πρόγραμμα Ένταξης των Παιδιών Ρομά στο Σχολείο. Η υλοποίηση της δράσης αυτής έχει συνδράμει στην αλλαγή της κατάστασης που επικρατούσε στην κοινότητα των Ρομά σχετικά με την εκπαίδευση.

Συμπερασματικά το ο ΟΠΔ (2001-2008) φαίνεται πως ανταποκρίθηκε σε επίπεδο σχεδιασμού στις ανάγκες των Ρομά, αλλά σε επιχειρησιακό επίπεδο υπήρξαν προβλήματα εξαιτίας των οργανωτικών αδυναμιών ενός Επιχειρησιακού Προγράμματος το οποίο δεν απέκτησε Επιχειρησιακή δομή και μηχανισμό υλοποίησης και παρακολούθησης και λόγω έλλειψης συντονισμένων δράσεων. Επιπλέον η διάθεση πόρων ήταν περιστασιακή και η υλοποίηση των παρεμβάσεων σταδιακά υποβαθμίστηκε ως αποτέλεσμα της απουσίας ισχυρών προδιαγραφών και της έλλειψης διαδικασιών αξιολόγησης και παρακολούθησης (Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά, 2011).

5.4.2 Πρόγραμμα Στεγαστικής Δανειοδότησης Ελλήνων Ρομά (2002)

Το 2002 θεσπίζεται το «Πρόγραμμα Στεγαστικής Δανειοδότησης Ελλήνων Ρομά (2002)». Αντίθετα από το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης που αναφέρθηκε παραπάνω και όπως σημειώθηκε δεν υλοποιήθηκε απόλυτα το Πρόγραμμα Στεγαστικής Δανειοδότησης επέφερε κάποια θετικά αποτελέσματα στην απόκτηση μόνιμης κατοικίας. Με αυτό χορηγήθηκαν 9.000 στεγαστικά δάνεια των 60.000 € το καθένα, σε Έλληνες Ρομά. Η χορήγηση στεγαστικών δανείων με ευνοϊκούς όρους, ξεκίνησε με την υπ. αριθ. 13576/31.03.2003 (ΦΕΚ 396/Β) και συνεχίστηκε με διάφορες τροποποιήσεις, οι κύριες των οποίων ήταν η ΚΥΑ 33165/23.6.2006, ΦΕΚ 780/Β/2006, η ΚΥΑ 42950/30.07.2008 (παράταση ισχύος αποφάσεων στεγαστικής συνδρομής) και η τελευταία της τροποποίηση με την υπ. αριθ. 15654/31.03.2011 ΚΥΑ.

Προβλεπόταν ότι η χρηματοδότηση του Προγράμματος θα γινόταν αποκλειστικά από εθνικούς πόρους και με την εγγύηση του Ελληνικού Δημοσίου. Τα δάνεια χορηγούνταν με ευνοϊκούς όρους και η συνολική διάρκεια εξόφλησής τους ανερχόταν στα 22 χρόνια. Οι δανειολήπτες επιδοτούνταν σε ποσοστό 80% από το Ελληνικό Δημόσιο για την εξόφληση του επιτοκίου, ενώ οι Τράπεζες διασφαλιζόνταν για το 100% του χορηγούμενου κεφαλαίου

και των τόκων αυτού. Επισημαίνεται ότι τα δάνεια προορίζονταν αποκλειστικά για την απόκτηση πρώτης κατοικίας, είτε πρόκειται για αγορά ή ανέγερση κατοικίας, αποπεράτωση υφιστάμενου ημιτελούς κτίσματος ή και ένταξη σε προγράμματα οργανωμένης οικιστικής δόμησης.

Όπως προαναφέρθηκε το Πρόγραμμα Στεγαστικής Δανειοδότησης συνέβαλε στη βελτίωση των συνθηκών εγκατάστασης των Ρομά ωστόσο υπήρξαν και οικογένειες που ενώ εισέπραξαν τα χρήματα δεν τα διαχειρίστηκαν σωστά, με αποτέλεσμα να μην αλλάξουν οι οικιστικές συνθήκες διαβίωσής τους. Επιπλέον το Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι (ΕΠΣΕ) στις 11/1/07 κάνει αναφορά για κακοδιαχείριση των στεγαστικών δανείων για τους Ρομά και υποστηρίζει ότι τα περισσότερα δάνεια δεν δόθηκαν σε Ρομά καταυλισμών, τους μοναδικούς για τους οποίους προορίζονταν, αλλά σε Ρομά που έμεναν σε κατοικίες ή ακόμα και σε μη Ρομά» (Έκθεση PRAKSIS, 2007).

Λίγα χρόνια μετά με τον Ν.3304/2005 (ΦΕΚ 16/Α/27-01-05) το ελληνικό κράτος εναρμόνισε το εσωτερικό του δίκαιο με τις κοινοτικές οδηγίες 43/2000 και 78/2000 της Επιτροπής της ΕΕ, περί της «Αρχής της ίσης μεταχείρισης, ανεξαρτήτως φυλετικής ή Εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού». Στο νόμο που προαναφέρθηκε συναντώνται όροι και κανονισμοί για την εξάλειψη των διακρίσεων ωστόσο η ανάγκη για εξειδίκευση του νόμου σε θέματα σχετικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό των Ρομά οδήγησε στη δημιουργία ειδικών νομοθετημάτων. Το θεσμικό πλαίσιο θεωρήθηκε πλήρες σε διάφορα θέματα που αφορούσαν τους δήμους εκτός από αυτά που σχετίζονταν με τη στέγαση και είναι ιδιαιτέρως σημαντικά για την προοπτική κοινωνικής ένταξης των Ρομά. Ακόμη σημαντικά θεσμικά και νομικά θέματα, όπως η κατάλληλη θέση για την χωροθέτηση κατοικιών, οι τεχνικές υποδομές, η διαδικασία παραγωγής κοινωνικής κατοικίας, ο καθορισμός του δικαιούχου και τα κριτήρια, τα νομικά θέματα κυριότητας, δικαιωμάτων μεταβίβασης, κληρονομίας, και γενικά κληρονομικών δικαιωμάτων των δικαιούχων σε σχέση με την κοινωνική κατοικία και τις κοινόχρηστες εγκαταστάσεις, δεν είχαν αποτυπωθεί με σαφήνεια στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο (Ακτύπης, 2010).

5.4.3 Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας Ελλάδας-Βουλγαρίας (2007-2013)

Στο πλαίσιο του προγράμματος “Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία Ελλάδα- Βουλγαρίας 2007-2013» το έργο «Actions Promoting Health Access & Protection Of Roma Population/ Roma Alert» χρηματοδοτήθηκε σε ποσοστό 85% από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και 15% από τους κρατικούς πόρους των δύο χωρών. Το έργο επικεντρώθηκε στη:

- Βελτίωση των δεικτών υγείας, αλλά και των συνθηκών διαβίωσης στις κοινότητες των Ρομά.
- Εκπαίδευση των Ρομά για πρόληψη και προστασία σε θέματα υγιεινής και διατήρησης της ατομικής, οικογενειακής και κοινωνικής υγείας.
- Ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση των εργαζομένων στο Δημόσιο Σύστημα Υγείας για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα.

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

- Αναγνώριση των γυναικών και των παιδιών ως τις πιο ευάλωτες κοινωνικά ομάδες και την προστασία τους μέσω συχνών ελέγχων.
- Επίτευξη μακροπρόθεσμων αποτελεσμάτων προς όφελος των Ρομά.
- Καταπολέμηση προκαταλήψεων και ελαχιστοποίηση κοινωνικών προβλημάτων.
- Κοινωνική ισότητα και η δημιουργία ενός αισθήματος ασφάλειας.

Στόχος του έργου

Στόχος του Προγράμματος της Εδαφικής Συνεργασίας «Ελλάδα Βουλγαρία 2007 – 2013» ήταν η υποστήριξη της Εθνικής στρατηγική των δύο χωρών για την κοινωνική ένταξη και την αντιμετώπιση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά. Αναλυτικότερα στόχευε στη βελτίωση των δομών υγείας για τον πληθυσμό των Ρομά των δύο χωρών, αφενός φέρνοντας τους Ρομά σε επαφή με τις δομές του συστήματος υγείας και αφετέρου ευαισθητοποιώντας και καθοδηγώντας τους αρμόδιους των δομών αυτών για να δεχθούν τους Ρομά στο σύστημα υγείας της εκάστοτε χώρας, με τελικό στόχο την κοινωνική ένταξη των πληθυσμών (Roma Alert, 2012).

5.4.4 Εθνική Στρατηγική κοινωνικής ένταξης των Ρομά (2012-2020)

Για να επιτευχθεί η κοινωνική ένταξη των Ρομά κρίνεται απαραίτητο να αναπτυχθεί Εθνική Στρατηγική από το εκάστοτε κράτος που ανήκει στην Ε.Ε., επομένως και από την Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα η «Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2012-2020» βασισμένη στα πορίσματα της αποτίμησης και στα αποτελέσματα του Ο.Π.Δ. (2001-2008) και λαμβάνοντας υπόψη τις ελλείψεις της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου θέτει ως στόχο:

- Τη συστηματική και μη-ευκαιριακή καταγραφή και απεικόνιση της κατάστασης που υφίσταται.
- Την επανεξέταση της ορθολογικότητας του σχεδιασμού, με βάση τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης καταγραφής.
- Την επανα-οριοθέτηση των προτεραιοτήτων σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο επίπεδο, με γνώμονα τις υφιστάμενες ανάγκες του πληθυσμού και τα διαθέσιμα μέσα (ανθρώπινους και χρηματοοικονομικού πόρους).
- Τη συγκρότηση διοικητικού μηχανισμού ολοκληρωμένης διαχείρισης της εθνικής στρατηγικής.

Γενικότερα επιδιώκεται η ισότιμη ένταξη των Ρομά στο κοινωνικό σύνολο και σε όλες τις δομές της πολιτείας για να συμμετέχουν ενεργά στα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, που το Σύνταγμα επιφυλάσσει για τους πολίτες. Με την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού επομένως, εξασφαλίζεται η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών κάθε ατόμου συνεπώς και των Ρομά. Για το λόγο αυτό συστάθηκε το 2011, το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τους Ρομά με γενικό στόχο του πλαισίου να ενταχθούν οι νόμιμοι πολίτες της χώρας στο κοινωνικό σύνολο, χωρίς καμία διάκριση. Ο παραπάνω στρατηγικός στόχος εξυπηρετείται μέσα από τρεις επιμέρους γενικούς στόχους:

A. Εξασφάλιση και εγγύηση του «κατοικείν»

Ο πρώτος γενικός στόχος περιλαμβάνει παρεμβάσεις για τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών διαβίωσης που θα παρέχουν ασφάλεια και θα εξυπηρετούν τις ανάγκες του πληθυσμού.

B. Ανάπτυξη υποστηρικτικού πλέγματος κοινωνικής παρέμβασης (στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, της υγείας και κοινωνικής ένταξης)

Ο δεύτερος γενικός στόχος περιλαμβάνει παρεμβάσεις στους τομείς που ακολουθούν:

- **Εκπαίδευση:** Ως προτεραιότητα έχει τεθεί η μείωση του ποσοστού των αναλφάβητων στην κοινωνία των Ρομά επιτυγχάνοντας μεγαλύτερο ποσοστό εγγράφων και παρακολούθησης των πρώτων βαθμίδων εκπαίδευσης και ταυτόχρονα μείωση του ποσοστού που εγκαταλείπει τη φοίτηση. Επιπλέον στόχο αποτελεί η ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από όσα περισσότερα άτομα ανήκουν στον πληθυσμό.
- **Απασχόληση:** Στόχος είναι να μειωθεί το ποσοστό της αδήλωτης εργασίας, να αυξηθεί η προσβασιμότητα σε περισσότερες θέσεις και να ενισχυθεί η επιχειρηματικότητα ιδιαίτερα για τους νέους Ρομά.
- **Υγεία - Κοινωνική Φροντίδα:** Στόχο αποτελεί η πρόσβαση στις πρωτοβάθμιες Υπηρεσίες Υγείας και η υποστήριξη της διαδικασίας της πλήρους ένταξης των Ρομά.

Γ. Ανάπτυξη Κοινωνικού διαλόγου και συναίνεσης, μέσω της κοινωνικής χειραφέτησης και της συμμετοχής των ίδιων των Ρομά

Για την επίτευξη της κοινωνική ένταξη των Ρομά, κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία ενός θεσμού κοινωνικής διαβούλευσης που θα μελετά και θα αναπτύσσει πολιτικές οι οποίες θα συνδράμουν στην κοινωνική ένταξη των Ρομά μέσω της εφαρμογής αυτών των πολιτικών. Σημειώνεται ότι θεωρείται απαραίτητη η συμμετοχή του ίδιου του πληθυσμού των Ρομά.

Οι παραπάνω στόχοι έχουν βραχυπρόθεσμο περιθώριο υλοποίησης την περίοδο 2012-2016, μεσοπρόθεσμο την περίοδο 2016-2020 και μακροπρόθεσμο την περίοδο μετά το έτος 2020. Στα πλαίσια του Σχεδίου Δράσης περιλαμβάνονται παρεμβάσεις με στόχο την κάλυψη των αναγκών της ομάδας-στόχου των Ρομά για αποδεκτές συνθήκες διαβίωσης και κοινωνικής παρέμβασης στους τομείς της απασχόλησης, εκπαίδευσης, υγείας και κοινωνικής ένταξης ώστε έως το 2020 να μειωθεί η αδήλωτη εργασία, να αυξηθεί η προσβασιμότητα στην αγορά εργασίας και να ενισχυθεί η επιχειρηματικότητα ιδιαίτερα για τους νέους Ρομά. Επιπλέον συμπληρώνονται από οριζόντιες δράσεις υποστηρικτικού χαρακτήρα που σχετίζονται με την τακτοποίηση της αστικοδημοτικής κατάστασης, με πολιτισμικά θέματα και γενικότερα με την ευαισθητοποίηση του πληθυσμού (European Commission, 2011).

Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ρομά (2017-2021)

Πρώτο στάδιο εξειδίκευσης της Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης των Ρομά αποτελεί το **Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης**, το οποίο δημιουργήθηκε για να συνδράμει στην ουσιαστική και έμπρακτη επίτευξη του στρατηγικού στόχου και οράματος της Εθνικής Στρατηγικής. Δεδομένου ότι το Σχέδιο Δράσης αφορά στην πρώτη φάση εξειδίκευσης της Εθνικής Στρατηγικής, αποτελεί ένα δυναμικό και μεταβαλλόμενο εργαλείο καθώς νέες προκλήσεις και ανάγκες δύναται να προκύψουν τροποποιώντας ορισμένες προγραμματισμένες παρεμβάσεις, δίχως όμως να μεταβάλλουν το στρατηγικό στόχο. Η γενικότερη προσέγγιση του Επιχειρησιακού Σχεδίου Δράσης βασίζεται στις αρχές της ολιστικής προσέγγισης και αποσκοπεί να διαμορφώσει το πλαίσιο για την παροχή εξατομικευμένων ενεργειών που να ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες του πληθυσμού. Στην υλοποίηση των δράσεων αυτών θα πρέπει να συμμετέχουν ενεργά και οι Ρομά μέσω της διαβούλευσης και δράσεων ενδυνάμωσης.

Κατ' αντιστοιχία των στόχων της Εθνικής Στρατηγικής, για την περίοδο 2017-2021 το Εθνικό Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης στοχεύει στην επίτευξη των παρακάτω τριών (3) ειδικών στρατηγικών στόχων:

Στρατηγικός στόχος 1: Εξάλειψη της εξαθλίωσης - βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και ολοκλήρωση των βασικών υποδομών.

Σκοπός του Στρατηγικού στόχου 1 είναι η βελτίωση της ποιότητας ζωής και η εξάλειψη της εξαθλίωσης με σκοπό την σταδιακή ένταξη του πληθυσμού στην ευρύτερη κοινωνία και την αρμονική συνύπαρξή τους.

Στρατηγικός Στόχος 2: Ανάπτυξη τομεακών παρεμβάσεων και υποστηρικτικών υπηρεσιών για την επίτευξη της κοινωνικής ένταξης.

Σκοπός τους Στρατηγικού Στόχου 2 είναι η ανάπτυξη ενός πλέγματος πολιτικών στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της υγείας, και υποστηρικτικών παρεμβάσεων κοινωνικής μέριμνας. Για την επίτευξη του στόχου αυτού προγραμματίζονται ενέργειες παροχής εξατομικευμένης υποστήριξης καθώς και συστημικές παρεμβάσεις προς τα άτομα και οικογένειες που βρίσκονται υπό ένταξη.

Στρατηγικός Στόχος 3: Ενδυνάμωση και ενεργοποίηση τοπικής κοινότητας-Ρομά και μη Ρομά πολιτών- για ενεργή συμμετοχή στα τοπικά, κοινωνικά δρώμενα.

Σκοπός του Στρατηγικού Στόχου 3 είναι η διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών για την ανάπτυξη κοινωνικού διαλόγου και η συναίνεση μέσω δράσεων κοινωνικής χειραφέτησης, ενδυνάμωσης και ίσης συμμετοχής Ρομά και μη-Ρομά πολιτών. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη συμμετοχή και ενεργοποίηση των νέων και των γυναικών Ρομά.

Επιπλέον στο Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης παρουσιάζεται το κύριο έργο της **Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής Ένταξης των Ρομά**, που συστάθηκε σύμφωνα με το Ν. 4430/16 (άρθρ. 42, παρ. 2) και είναι το εξής:

- i. Η διαμόρφωση των κατευθυντηρίων γραμμών για κάθε τομέα που επηρεάζει την ένταξη των Ρομά στην κοινωνία.
- ii. Η άρρηκτη συνεργασία μεταξύ όλων των αρμόδιων φορέων για την επίτευξη των απαραίτητων παρεμβάσεων σε ζητήματα των Ρομά και για τη παρακολούθηση πολιτικών που σχετίζονται με τον πληθυσμό.
- iii. Η σύσταση και ανάπτυξη γεωπληροφοριακού συστήματος για την τεκμηρίωση, παρακολούθηση και αξιολόγηση των σχετικών πολιτικών και την παράλληλη

- χαρτογράφηση των χαρακτηριστικών του πληθυσμού των Ρομά, που διαβιεί σε καταυλισμούς και οικισμούς αποκομμένους από το γενικότερο αστικό ιστό.
- iv. Η παροχή συμβουλευτικής και τεχνικής στήριξης σε όλους όσους εμπλέκονται στο σχεδιασμό και την αξιολόγηση των παρεμβάσεων που σχετίζονται με τον πληθυσμό των Ρομά και τη διενέργεια ημερίδων και εκδηλώσεων για το σκοπό αυτό.
  - v. Η διενέργεια ερευνών πεδίου και μελετών των συνθηκών διαβίωσης της ευάλωτης κοινωνικής ομάδας των Ρομά και των προβλημάτων σχετικών με θέματα στέγασης, εκπαίδευσης, υγείας και εργασίας.
  - vi. Η αναζήτηση και λήψη από οποιονδήποτε δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα, που ασχολείται με θέματα των Ρομά, κάθε πληροφορίας ή στοιχείου που σχετίζεται με αυτή την ευάλωτη κοινωνική ομάδα.

Για την αποτελεσματική επίτευξη των έργων και των δράσεων για την κοινωνική ένταξη των Ρομά, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη συντονισμού της δημόσιας πολιτικής για την κοινωνική ένταξη με την ενεργή συμμετοχή των ίδιων των Ρομά σε όλα τα στάδια αυτής της πολιτικής (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης Ρομά, 2017-2021). Ωστόσο, η αξιολόγηση υποδεικνύει επίσης ότι θα μπορούσαν να ληφθούν περαιτέρω μέτρα για την επίτευξη των στόχων.

Από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω συμπεραίνεται ότι η χώρα μας έχει κάνει μεγάλη προσπάθεια και σε ικανοποιητικό βαθμό για να ταυτίσει τις στρατηγικές της κατευθύνσεις και τις πολιτικές της με αυτές τις Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά την ομαλή ένταξη των Ρομά εντός του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Μέσα από την παρουσίαση των πολιτικών, των στρατηγικών των προγραμμάτων, την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα μας σχετικά με την κοινωνική ένταξη των Ρομά, γίνεται αντιληπτό ότι τα μέτρα και οι στρατηγικές που έχουν ληφθεί στο παρελθόν δεν βοήθησαν αισθητά στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης τους και δεν έχουν καταφέρει να εξομαλύνουν τα φαινόμενα ρατσισμού και κοινωνικού αποκλεισμού που αντιμετωπίζουν οι Ρομά. Σε αυτό έπαιξε καθοριστικό ρόλο η μη ύπαρξη ενός σταθερού προϋπολογισμού και η έλλειψη ενός μακροπρόθεσμου σχεδίου που θα συντελούσε στη σταδιακή ενσωμάτωση των Ρομά. Είναι σημαντικό να γίνουν οργανωμένες προσπάθειες από τους αρμόδιους τοπικούς φορείς (περιφέρειες και δήμους) των περιοχών με αυξημένο πληθυσμό Ρομά. Θα πρέπει τα προβλήματα των Ρομά να επιλύονται σε τοπικό επίπεδο υπολογίζοντας τις ανάγκες κάθε κοινωνίας αλλά πάντα κάτω από μια ενιαία εθνική στρατηγική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΟΙ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΩΝ ΡΟΜΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο μελετήθηκαν και αναλύονται οι στεγαστικές συνθήκες διαβίωσης των Ρομά στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζονται οι τυπολογίες κελύφους, οικισμών και περιοχών διαβίωσης και αναφέρονται οι παράγοντες διαμόρφωσης της κατοικίας των Ρομά με εκτενή αναφορά στον νομαδισμό. Επιπλέον αναλύονται τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, τόσο αυτά που έχουν σχέση με τις συνθήκες εγκατάστασης όσο και αυτά που προέρχονται από την επαφή τους με τον υπόλοιπο πληθυσμό, όπως ο κοινωνικός αποκλεισμός από την υπόλοιπη κοινωνία και ο ρατσισμός που βιώνουν.

6.1 Γενικές έννοιες

Η έννοια της κατοικίας

Η κατοικία αποτελεί βασικό κομμάτι της πόλης και του αστικού σχεδιασμού. Αφορά τόσο τη φυσική υπόσταση του κτηρίου που στεγάζει τη χρήση, όσο και την ίδια τη χρήση, εν γένει. Ως κατοικία μπορεί να θεωρείται:

(α) ένας ανεξάρτητος χώρος, που κατασκευάστηκε ή μετατράπηκε για την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών μεμονωμένων ανθρώπων ή ομάδων ανθρώπων

(β) η χρήση που προβλέπει την ανάπτυξη κτισμάτων κατοικίας, αυτούσια (αμιγής) ή σε μείξη με άλλες χρήσεις σχετικές με την κατοικία (γενική)

(γ) ο νομικός δεσμός ενός προσώπου με τον τόπο μόνιμης και κύριας εγκατάστασής του, δηλαδή μια συγκεκριμένη πόλη

Συνήθως, το δεύτερο σκέλος του ορισμού προκύπτει από το πρώτο, ενώ το τρίτο δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη συχνότητα στην επιστήμη της πολεοδομίας, αυτός είναι και ο λόγος που οι περισσότεροι ορισμοί που αφορούν τον πολεοδόμο εστιάζονται στην πρώτη έννοια (Σιόλας κ.α., 2015).

Τυπολογία κελύφους

Με τον όρο «κέλυφος» γίνεται αναφορά στην ελάχιστη χωρική μονάδα που στεγάζει ένα νοικοκυριό. Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά το 1999 στη μελέτη που εκπόνησε η ΔΕΠΟΣ για λογαριασμό το ΥΠΕΧΩΔΕ με τίτλο «Μελέτη Σχεδίου Προγράμματος για την Αντιμετώπιση των Άμεσων Οικιστικών Προβλημάτων των Ελλήνων Τσιγγάνων». Σύμφωνα με τη μελέτη αυτά τα είδη των κελυφών ταξινομούνται στις παρακάτω κατηγορίες:

- Σπίτι: Μονώροφες ή σπανιότερα διώροφες κατοικίες, που κατασκευαστικά είναι μέτριας έως κακής ποιότητας.
- Καλύβι/Παράγκα: Τα καλύβια και οι παράγκες είναι συνήθως κατασκευασμένα από ξύλινο σκελετό με διάφορα υλικά πλήρωσης όπως χαρτόνια, λαμαρίνες, κόντρα πλακέ, νάιλον κ.α. ενώ στη στέγη χρησιμοποιείται μουσαμάς ή ελενίτ.
- Τσαντίρι: Τσαντίρια εννοούνται οι σκηές.
- Λυόμενο: Προκατασκευασμένα κελύφη χαμηλού κόστους.

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

- Άλλο: Πρόκειται κυρίως για κοντέινερ ή άλλα κελύφη ιδιαίζουσας μορφολογίας που δεν συγκαταλέγονται σε κάποια από τις κατηγορίες που προαναφέρθηκαν.

Τυπολογία οικισμών

Στη μελέτη της ΔΕΠΟΣ του 1999 διακρίθηκαν επίσης για πρώτη φορά οκτώ κατηγορίες που καταγράφονται ως χώροι διαμονής των Ρομά και παρατίθενται παρακάτω:

Τύπος 1: Αμιγής καταυλισμός σε μόνιμη θέση. Σε αυτόν κυριαρχούν τα κελύφη πρόχειρης κατασκευής στην πλειοψηφία τους καλύβες, παράγκες και τσαντίρια που χρησιμοποιούνται όλο τον χρόνο, ανεξάρτητα αν μέρος του πληθυσμού μετακινείται εποχιακά. Στην κατηγορία αυτή καταγράφονται και τα οξύτερα οικιστικά προβλήματα που αφορούν το σύνολο των Ρομά.

Τύπος 2: Αμιγής καταυλισμός σε μετακινούμενη θέση, με μόνιμη ή εποχική χρήση. Συγκροτείται συνήθως από πρόχειρα καταλύματα οικογενειών που μετακινούνται για επαγγελματικούς λόγους. Κάποιες φορές μετακινούνται μέσα στα πλαίσια μιας ευρύτερης περιοχής, ανάλογα με το βαθμό ανοχής του ιδιοκτήτη της έκτασης ενώ άλλες έχουν βρει μία μόνιμη θέση. Σημειώνεται ότι η μονιμότητα της θέσης σημαίνει ότι απλώς δεν έχουν εκδιωχθεί τα τελευταία χρόνια από το συγκεκριμένο τόπο.

Τύπος 3: Μικτός καταυλισμός ορίζεται ως η διακριτή γειτονιά που κατοικείται αποκλειστικά ή σε σημαντικό ποσοστό από Ρομά, όπου συνυπάρχουν σπίτια με καταλύματα πρόχειρης κατασκευής είτε αναμειγμένα, είτε σε διακριτές θέσεις. Στις γειτονιές αυτές καταγράφονται σημαντικά προβλήματα πολεοδομικής οργάνωσης και σημαντικά στεγαστικά προβλήματα στο σύνολο των πρόχειρων κελυφών και σε τμήμα των κατοικιών.

Τύπος 4: Γειτονιά όπου κυριαρχούν τα σπίτια και βρίσκεται συνήθως, σε υποβαθμισμένες περιοχές του αστικού ιστού.

Τύπος 5: Συμβατικές κατοικίες ή διαμερίσματα διάσπαρτα στον αστικό ιστό.

Τύπος 6: Οικισμοί λυομένων. Πρόκειται για οικισμούς που αποτελούνται εξ' ολοκλήρου ή κατά κύριο λόγο από λυόμενους οικίσκους που παραχωρήθηκαν από το ΥΠΕΧΩΔΕ, στο πλαίσιο του Ο.Π.Δ..

Τύπος 7: Οργανωμένη δόμηση. Μια περίπτωση οικισμού που ανήκει σε αυτή την κατηγορία είναι αυτός στους Σοφάδες Καρδίτσας.

Τύπος 8: Μικτοί καταυλισμοί λυομένων. Πρόκειται για υπολειμματικό τύπο οικισμού, όπου λυόμενοι οικίσκοι αναμιγνύονται με σπίτια ή πιο πρόχειρες κατασκευές (παράγκες, καλύβια κλπ). Παρουσία λυομένων επισημαίνεται και στους μικτούς καταυλισμούς (τύπος 3), αλλά σε μικρό ποσοστό στο σύνολο των κελυφών.

Τυπολογία περιοχών διαβίωσης

Η Ειδική Γραμματεία Ρομά του Υπουργείου Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης με τον ν. 4430/2016 (άρθρα 42-49) διενέργησε το 2017 χαρτογράφηση όλων των οικισμών και καταυλισμών της χώρας και προχώρησε στην τυπολογική κατάταξη τους βάσει των συνθηκών διαβίωσης. Στο Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά (2017-2020) έχουν καταγραφεί 354 περιοχές, στις οποίες κατοικούν 104.210 άτομα. Οι περιοχές διαβίωσης της χώρας κατηγοριοποιούνται σε τρεις βασικούς τύπους:

- Τύπος I «Άκρως υποβαθμισμένες περιοχές»
- Τύπος II «Μικτός καταυλισμός»
- Τύπος III «Γειτονιά»

Πίνακας 6.1: Τυπολογία περιοχών διαβίωσης και πληθυσμός

	Περιοχές	Κάτοικοι
Τύπου I	76	8.582
Τύπου II	159	59.292
Τύπου III	119	36.336
Σύνολο	354	104.210

Πηγή: Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης (2017-2020)

Ο Τύπος I «Άκρως υποβαθμισμένες περιοχές». Οι περιοχές που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία είναι κατά το πλήστον ακατάλληλες για κατοίκηση. Συνήθως βρίσκονται μακριά από τον αστικό ιστό, κοντά σε υποβαθμισμένες περιοχές όπως χωματερή κ.α.. Επιπλέον χαρακτηρίζονται από ολοκληρωτική έλλειψη υποδομών.

Ο Τύπος II «Μικτός καταυλισμός». Στη κατηγορία αυτή ανήκουν:

- Περιοχές με μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού που διαθέτουν ορισμένες υποτυπώδεις υποδομές, κάποια σπίτια και αρκετά παραπήγματα που συνήθως είναι εκτός σχεδίου πόλεως.
- Περιοχές όπου υπάρχουν αρκετές υποδομές αλλά απουσιάζουν κάποιες, διαθέτουν αρκετά σπίτια, όμως υπάρχουν και παραπήγματα, συνήθως στις παρυφές της πόλης. Είναι εντός σχεδίου πόλεως ή σε διαδικασία ένταξης σε αυτό.
- Περιοχές που γειτνιάζουν με τον αστικό ιστό, αλλά υπολείπονται ορισμένων υποδομών. Σε αυτές συναντώνται κυρίως σπίτια και κάποια παραπήγματα. Είναι κυρίως εντός σχεδίου πόλης πιθανά με ορισμένους θύλακες εκτός σχεδίου πόλης.

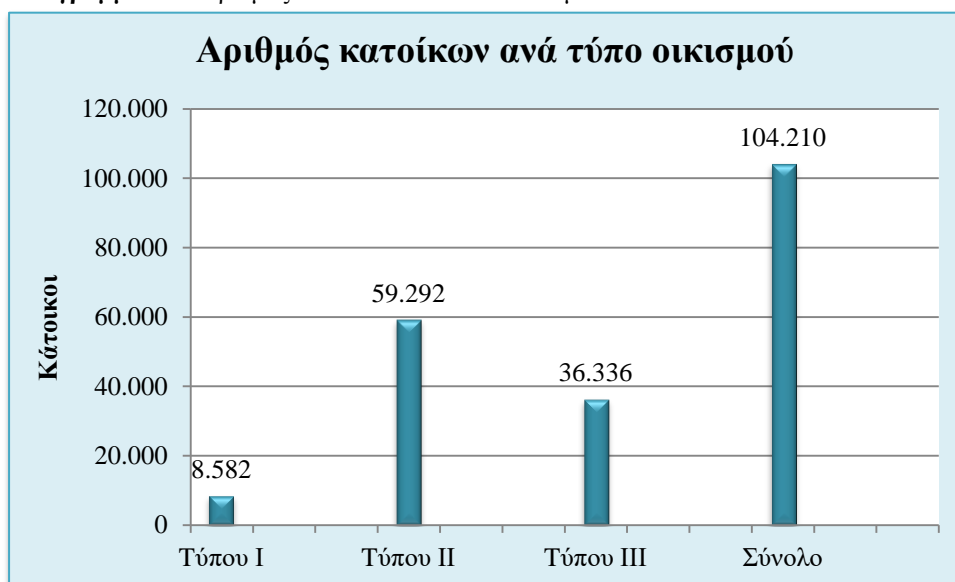
Σημειώνεται ότι ένα μέρος των περιοχών Τύπου II παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με τους οικισμούς τύπου I ή/και έχουν θύλακες εντός των περιοχών τους σε πλήρη εξαθλίωση.

Ο Τύπος III «Γειτονιά». Οι περιοχές αυτές βρίσκονται εντός του αστικού ιστού ή σε άμεση σύνδεση με αυτόν. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται περιοχές στις οποίες:

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

- Οι υποδομές χρειάζονται συμπλήρωση ή αναβάθμιση. Σε αυτές εντοπίζονται κυρίως σπίτια, κάποια από τα οποία πρέπει να βελτιωθούν.
- Οι υποδομές πρέπει να ολοκληρωθούν και να δοθεί προσοχή στην βελτίωση διασύνδεσης με τις κοινωνικές υπηρεσίες και την κοινωνική ένταξη του πληθυσμού.
- Οι συνθήκες στέγασης και οι υποδομές είναι επί το πλείστον ικανοποιητικές και πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην πλήρη κοινωνική ένταξη του πληθυσμού.

Διάγραμμα 6.1: Αριθμός κατοίκων ανά τύπο οικισμού

Πηγή: Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης (2017-2020). Ιδία επεξεργασία

Στο διάγραμμα που προηγείται παρουσιάζονται τα στοιχεία που καταγράφονται στο Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης (2017-2020). Στον ελλαδικό χώρο εντοπίστηκαν οικισμοί-καταυλισμοί που ανήκουν στον τύπο I («Άκρως υποβαθμισμένες περιοχές») σε 76 περιοχές της χώρας με συνολικό αριθμό 8.582 κατοίκους. Επίσης σε 159 περιοχές της χώρας καταγράφηκαν οικισμοί-καταυλισμοί που ανήκουν στον τύπο II («Μικτός καταυλισμός») και συγκεντρώνουν 59.292 άτομα. Τέλος εντοπίστηκαν οικισμοί-καταυλισμοί που ανήκουν στον τύπο III («Γειτονιά») σε 119 περιοχές της χώρας με συνολικό αριθμό 36.336 άτομα.

Θέσεις οικισμών Ρομά

Στη συνέχεια αναφέρονται περιοχές των περιφερειών της ηπειρωτικής Ελλάδας όπου βρίσκονται οικισμοί-καταυλισμοί Ρομά. Τα αποτελέσματα προέκυψαν από στοιχεία του συνήγορου του πολίτη, από Επιχειρησιακά Σχέδια δράσης και από στοιχεία του Πανελληνίου Δικτύου Ιατροκοινωνικών Κέντρων (Δίκτυο ΙΑΚ).

ΘΡΑΚΗ

- ➔ Οικισμός Κλεισσούς, Ορεστιάδα

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

- ↳ Οικισμός Σαγήνης, Ορεστιάδα
- ↳ Συνοικία Διδυμότοιχο, Έβρο
- ↳ Οικισμός Σαπών, Έβρο
- ↳ Οικισμός Αράτου, Έβρο
- ↳ Συνοικία Αλάν-Κουγιού, Κομοτηνή
- ↳ Οικισμός Ηφαίστου, Κομοτηνή
- ↳ Δροσερό, Ξάνθη

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

- ↳ Οικισμός Αβαντος, Αλεξανδρούπολη
- ↳ Οικισμός Αγίας Σοφίας, Θεσσαλονίκη
- ↳ Ευλάδικα-Μύλος, Θεσσαλονίκη
- ↳ Ευλάδικα-ΚΤΕΛ, Θεσσαλονίκη
- ↳ Ευλάδικα-Σαπφούς, Θεσσαλονίκη
- ↳ Περαία, Δήμος Θερμαϊκού
- ↳ Οικισμός Καλίγγα, Βέροια
- ↳ Ροδίνα, Ημαθία
- ↳ Πέλεκας, Πιερία

ΗΠΕΙΡΟΣ

- ↳ Τσιπουρίκι, Ηγουμενίτσα
- ↳ Αμπέλια, Ηγουμενίτσα
- ↳ Φιλοθέη (θέση δεξιά), Άρτα
- ↳ Φιλοθέη (θέση αριστερά), Άρτα
- ↳ Άρτα-Περιφερειακή οδός, Άρτα
- ↳ Ν. Σαμψούντας, Πρέβεζα
- ↳ Λούρος, Πρέβεζα
- ↳ Φιλιπιάδα (2 οικισμοί) Πρέβεζα
- ↳ Πέραμα (2 οικισμοί), Ιωάννινα
- ↳ Νέα Ζωή Ιωάννινα
- ↳ Πεδινή, Ιωάννινα
- ↳ Παρακάλαμος Ιωάννινα
- ↳ Δήμος Σουλίου (3 οικισμοί), Θεσπρωτία

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

- ↳ Συνοικία Νέας Σμύρνης, Λάρισα
- ↳ Τύρναβος, Λάρισα
- ↳ Φάρσαλα, Λάρισα
- ↳ Οικισμός Κηπάκι, Τρίκαλα
- ↳ Οικισμός Μαυρικά, Καρδίτσα
- ↳ Σοφάδες Καρδίτσα
- ↳ Πεδίο Άρεως, Βόλο
- ↳ Προσφυγικά, Νέα Ιωνία Μαγνησίας

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

- ↳ Αγία Βαρβάρα, Αττική
- ↳ Οικισμός Νέα Ζωή Ασπροπύργου, Αττική
- ↳ Μενίδι, Αττική
- ↳ Άνω Λιόσια, Αττική

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

- ↳ Ζεφύρι, Αττική
- ↳ Ελευσίνα, Αττική
- ↳ Μέγαρα, Αττική
- ↳ Χαλάνδρι, Αττική
- ↳ Σπάτα, Αττική
- ↳ Ρέντη και Αττική
- ↳ Δραπετσωνα Αττική
- ↳ Αχαρνές, Αττικής
- ↳ Χαλάνδρι (Νομισματοκοπείο), Αττική
- ↳ Χαλάνδρι (Πάτημα), Αττική
- ↳ Κορωπί - Αττική Οδός, Αττική
- ↳ Εγκατάσταση οδ. Ορφέως, Αττική
- ↳ Οικισμός Ξηριά Λαμίας
- ↳ Οικισμός Ανθήλης, Φθιώτιδα
- ↳ Οικισμός Αταλάντης, Φθιώτιδα
- ↳ Οικισμός Χάρμαινας, Άμφισσα
- ↳ Οικισμός Βοϊδολίβαδου, Αργίτιο
- ↳ Μεσολόγγι, Αιτωλοακαρνανία
- ↳ Αιτωλικό, Αιτωλοακαρνανία
- ↳ Αλίαρτος, Βοιωτία
- ↳ Συνοικία Καστέλλα, Χαλκίδα
- ↳ Χαραυγή, Χαλκίδα
- ↳ Παγκράτιο, Λαμία

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

- ↳ Εξαμίλια, Κόρινθο
- ↳ Βραχναίικα, Αχαΐα
- ↳ Σαγαίικα, Κάτω Αχαΐα
- ↳ Πάτρα (περιοχή Πανεπιστημίου), Αχαΐα
- ↳ Τσαφλαΐικα, Αμαλιάδα
- ↳ Εγκατάσταση Μιδέας, Αργολίδα
- ↳ Νέα Κίος Αργολίδα
- ↳ Οικισμοί Τρίπολη
- ↳ Τζίβας - Τεγέα, Αρκαδία
- ↳ Αγία Τριάδα, Καλαμάτα
- ↳ ΒΙ.ΠΕ Μεσσηνίας
- ↳ Οικισμός Μπιρμπίτα, Μεσσηνία
- ↳ Αμαλιάδα - Τσιχλείικα, Ηλεία

6.2 Παράγοντες διαμόρφωσης κατοικίας των Ρομά

Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της κατοικίας των Ρομά με τη μορφή που έχει υιοθετήσει. Η οικονομική ανέχεια και η ελλιπής οικονομική διαχείριση από μερίδα του πληθυσμού παίζουν σημαντικό ρόλο. Επίσης βασικό ρόλο κατέχει η ανάγκη για εργασία και η αναζήτηση αυτής ή η φύση της ήδη υπάρχουσας (πωλητές, οργανοπαίχτες κτλ). Οι Ρομά μετακινούνται συχνά οπότε δεν τους ενδιαφέρει να αποκτήσουν μόνιμη κατοικία και πλήρως εξοπλισμένη αλλά εφησυχάζονται με τη δημιουργία πρόχειρων καταλυμάτων. Επιπλέον εκτός από την εργασία ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις μετακινήσεις των Ρομά είναι η υιοθέτηση ή μη του νομαδικού τρόπου ζωής. Σημαντικό ρόλο κατέχουν οι κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες των περιοχών που

επιλέγουν να εγκατασταθούν αλλά και οι καιρικές συνθήκες του εκάστοτε τόπου εγκατάστασης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι παρόλο που μεγάλη μερίδα του πληθυσμού έχει συνδέσει τους Ρομά με δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης υπάρχουν οικογένειες Ρομά με μεγάλη οικονομική ευχέρεια που διαθέτουν πολυτελείς κατοικίες και ζουν σε αυτές. Επίσης υπάρχουν οικογένειες οι οποίες παρόλο που έχουν την δυνατότητα να ζήσουν σε κατοικίες επιλέγουν να στεγαστούν σε ημιτελή κτίσματα, τσαντρία, παράγκες κ.α.. Αυτή η συνήθεια παρατηρείται κυρίως σε άτομα της φυλής που ανήκουν στις μεγαλύτερες ηλικίες. Στις περιπτώσεις αυτές παίζει πρωταρχικό ρόλο η ανάγκη για διαιώνιση της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Θεωρούν αυτού του είδους την κατοικία μέρος του πολιτισμού τους και συχνά δεν επιθυμούν την ένταξή τους σε κατοικίες άλλης μορφής. Το γεγονός αυτό συνδέεται με την γενικότερη επιδίωξη των Ρομά να διατηρήσουν αποστάσεις από το κοινωνικό σύνολο κάθε περιοχής που εγκαθίστανται ανεξάρτητα από την απόρριψη ή μη, που επιδέχονται από μερίδα του υπόλοιπου πληθυσμού. Στην ουσία ενώ γίνονται προσπάθειες από το κοινωνικό σύνολο για την ένταξη και την αφομοίωση των Ρομά, οι ίδιοι έχουν δημιουργήσει ένα κλειστό σύστημα κοινωνικής οργάνωσης, προκειμένου να διαφυλάξουν την ιδιαίτερη πολιτιστική τους ταυτότητα, αποκλείοντας τον υπόλοιπο πληθυσμό.

6.2.1 Νομαδισμός

Οι Ρομά παγκοσμίως αναγνωρίζονται ως ένας νομαδικός λαός. Από τα πρώτα κιόλας χρόνια που εμφανίστηκαν η εναλλαγή των τόπων εγκατάστασής τους είναι μια συνηθισμένη διαδικασία για τη φυλή.

➤ Στην Ελλάδα

Στη χώρα μας διακρίνουμε δύο κατηγορίες πληθυσμών Ρομά, αυτούς που είναι μόνιμα εγκαταστημένοι σε μια περιοχή και τους πληθυσμούς που μετακινούνται συνεχίζοντας τον νομαδικό τρόπο ζωής. Βασικό λόγο μετακίνησής τους αποτελεί η εξεύρεση εργασίας και συνήθως τα επαγγέλματά τους έχουν σχέση με το εμπόριο και τη μουσική. Η ανάγκη για στέγαση και προστασία στις διάφορες περιοχές που μεταβαίνουν καθώς και η οικονομική κατάσταση των περισσότερων οικογενειών, τους οδηγούν στη δημιουργία πρόχειρων καταλυμάτων, αποφεύγοντας τη δημιουργία μόνιμης κατοικίας. Πολλές φορές παίρνει τη θέση της κατοικίας ακόμη και το μέσο μεταφοράς τους, το οποίο διαμορφώνεται ανάλογα. Συχνά εγκαθίστανται σε δημοτικά ή ιδιωτικά οικόπεδα προκειμένου να στήσουν τις πρόχειρες εγκαταστάσεις τους ή διαμένουν προσωρινά σε εγκαταλελειμμένα κτήρια που δεν διαθέτουν καμία υποδομή. Η συμπεριφορά αυτή διαιωνίζει το κοινωνικό πρόβλημα της συνύπαρξης των Ρομά με τους υπόλοιπους πολίτες. Όπως προαναφέρθηκε δεν ακολουθούν όλοι οι Ρομά τον νομαδισμό. Στη χώρα μας αυτός ο τρόπος ζωής έχει εξασθενήσει σημαντικά. Οι μετακινήσεις που προαναφέρθηκαν έχουν μειωθεί σε μεγάλο βαθμό και οι περισσότερες οικογένειες έχουν μόνιμο τόπο εγκατάστασης

➤ Στην Ευρώπη

Η δυνατότητα επιβίωσης του νομαδισμού στη χώρα μας παρουσιάζει ομοιότητες με άλλες χώρες της Δυτικής Ευρώπης όπως η Φινλανδία και η Ισπανία όπου και σε αυτές η νομαδική ζωή φαίνεται να υποχωρεί. Το 1976 στη Φινλανδία δια μέσου νόμου έγινε υποχρεωτική η παροχή κατοικιών στους νομάδες Ρομά. Επίσης αυτός ο τρόπος ζωής άρχισε να εξασθενεί με το πέρασμα του χρόνου και στην Ισπανία λόγω οικονομικών και άλλων δυσμενών συνθηκών. Ωστόσο υπάρχουν χώρες σαν την Ιρλανδία, τη Γαλλία, το Βέλγιο και το Ηνωμένο Βασίλειο όπου το φαινόμενο του νομαδισμού διατηρείται σε ικανοποιητικό επίπεδο παρόλο που απειλείται λόγω εξάλειψης των θέσεων όπου μπορούν να εγκατασταθούν οι νομάδες (Will Guy, 2009).

Στη Γαλλία, μια χώρα που οι νόμοι και πολιτικές της ισχύουν για όλους τους πολίτες συμπεριλαμβανομένων και των νομάδων από το 2000 με σχετικό νόμο κάθε δήμος είναι υποχρεωμένος να παρέχει χώρους στους οποίους μπορούν να εγκατασταθούν ή να σταθμεύσουν νομάδες ενώ μπορούν να αγοράσουν ή νοικιάσουν τμήματα γης για να εγκατασταθούν. Επιπλέον από παλαιότερα έτη εφαρμόστηκε στη χώρα σύστημα ελέγχου των νομάδων. Ήδη από το 1912 δημιουργήθηκαν ανθρωπομετρικές ταυτότητες για τους νομάδες, ο οποίος το 1969 αντικαταστήθηκαν από πιο λεπτομερή έγγραφα (Will Guy, 2009).

Ωστόσο οι νομάδες ακόμη και σε χώρες όπου οι συνθήκες είναι πιο ευνοϊκές για αυτούς εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα κυρίως στον τομέα της υγείας παρόλο που η διαβίωσή τους είναι συνήθως επικίνδυνη. Συγκεκριμένα στη Γαλλία δεν έχουν δικαίωμα στην παγκόσμια ασφάλιση υγείας και οι όποιες ρυθμίσεις έχουν παρθεί συχνά διακόπτονται λόγω συνεχής αλλαγή τοποθεσίας εγκατάστασης (Will Guy, 2009). Στην Ελλάδα αλλά και στη Βουλγαρία αντιμετώπισαν τα προβλήματα των υπηρεσιών υγείας με κινητές μονάδες και με τη δημιουργία ιατρικών κέντρων που προσφέρουν συμβουλές υγείας σε απομονωμένους Ρομά.

6.3 Προβλήματα ρατσισμού- Κοινωνικός αποκλεισμός

Σε μια περιοχή ενδέχεται να συνυπάρχουν ομάδες ατόμων με διαφορετική εθνικότητα, διαφορετικό πολιτισμό, και γενικά διαφορετικές αντιλήψεις. Το γεγονός αυτό μπορεί να επιφέρει προβλήματα στη συνύπαρξη μεταξύ των πληθυσμών. Τα τελευταία χρόνια λόγω της οικονομικής ύφεσης η φτώχεια και η ανεργία είναι φαινόμενα που οξύνουν ακόμη περισσότερο τα κοινωνικά προβλήματα και η αποτελεσματική αντιμετώπισή τους προκαλεί έντονο προβληματισμό. Όλα τα παραπάνω συχνά οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό κάποιων ομάδων του πληθυσμού και επιφέρουν σοβαρές επιπτώσεις στην ομαλή διαβίωση των κοινωνικών ομάδων που συνυπάρχουν σε μια περιοχή.

Ως έννοιες, ο «κοινωνικός αποκλεισμός» και η «φτώχεια» συνήθως εκφέρονται μαζί αλλά δεν αποτελούν ταυτόσημες έννοιες. Ο κοινωνικός αποκλεισμός αντίθετα με τη φτώχεια δεν διαθέτει έναν καθολικά αποδεκτό ορισμό κι αυτό εξαιτίας της φύσης του που είναι πολυδιάστατη. Στην ουσία διαχωρίζεται από τον όρο «φτώχεια» επειδή δεν αναφέρεται μόνο σε οικονομικά φαινόμενα και δεν αποτελεί κατάσταση αλλά διαδικασία. Γενικότερα ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει σχέση με φαινόμενα όπως η περιθωριοποίηση, η απομόνωση, η

φτώχεια, η αποκλίνουσα συμπεριφορά, η κοινωνική αποβολή και το στίγμα. Συχνά τα άτομα μπορεί να είναι φτωχά αλλά κοινωνικά ενσωματωμένα, ή παρόλο που ανήκουν στην εύπορη τάξη να είναι κοινωνικά αποκλεισμένα από το υπόλοιπο σύνολο (Βενιέρης, 2006). Επιπλέον ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέεται με τον ρατσισμό και γενικότερα τις διακρίσεις. Κυρίως υφίσταται σε άτομα που παρουσιάζουν ελλιπή πρόσβαση σε κοινωνικά δικαιώματα, σε πόρους και σε ευκαιρίες. Οι αποδέκτες τέτοιων συμπεριφορών αντιμετωπίζονται με κοινωνική προκατάληψη, αποκλείονται από αγαθά και υπηρεσίες και στερούνται όσα πρόνοια κατέχει το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο (Οικοκοινωνία, 2012). Σύμφωνα με την Εθνική Στρατηγική για τους Ρομά, η μειονότητα αυτή δέχεται κοινωνικό αποκλεισμό στον στεγαστικό, εκπαιδευτικό, εργασιακό και υγειονομικό τομέα. Ιδιαίτερα σε ότι αφορά τον εκπαιδευτικό τομέα, τα νεαρά άτομα του πληθυσμού που δεν εντάσσονται με επιτυχία στο σχολικό περιβάλλον, οδηγούνται στην απόσυρσή τους από αυτό και στη συνέχεια στον κοινωνικό αποκλεισμό τους.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω ο κοινωνικός αποκλεισμός σχετίζεται με τον ρατσισμό και τις διακρίσεις. Επομένως ορισμένες πληθυσμιακές ομάδες, μεταξύ των οποίων και οι Ρομά, βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό καθώς σε πολλές περιπτώσεις υφίστανται διακρίσεις και ρατσισμό. Σύμφωνα με τον Γ. Τσιάκαλο με τον όρο ρατσισμός αναφερόμαστε σε: «... Ένα πλέγμα αντιλήψεων, στάσεων, συμπεριφορών και θεσμοθετημένων μέτρων που εξαναγκάζει ορισμένους ανθρώπους σε υποτελή διαβίωση κι αυτό μόνο και μόνο επειδή ανήκουν σε μια διακριτή κατηγορία ανθρώπων. Ως δικαιολογία για τις διακρίσεις χρησιμοποιείται συχνά η διαφορετικότητα της ομάδας, στην οποία προσάπτεται συχνά- αλλά όχι πάντα- μια υποτιθέμενη κατωτερότητα ή και επικινδυνότητα...» (Τσιάκαλος Γ., 2000 σελ 77). Η στάση του γενικότερου κοινωνικού συνόλου προς τον πληθυσμό μιας μειονοτικής ομάδας εξαιτίας του φύλου, της εθνικότητας, ή κάποιας αναπηρίας που μπορεί να αντιμετωπίζουν, δημιουργεί αρνητικές εμπειρίες στα άτομα αυτά γιατί συχνά αντιμετωπίζονται με απαξίωση και προκαταλήψεις.

Όταν αναπτύσσεται το φαινόμενο του αποκλεισμού μιας πληθυσμιακής ομάδας από το γενικό πληθυσμό μιας περιοχής και οι δυο πλευρές έχουν μερίδιο ευθύνης. Η πολιτεία με τη θέσπιση μέτρων και πολιτικών που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο επιχειρεί την κοινωνική ένταξη του πληθυσμού και τα μέλη του κοινωνικού συνόλου με την συμμετοχή τους σε κοινωνικές δράσεις, προσπαθούν να συνδράμουν σε αυτό. Ωστόσο υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι Ρομά είτε από καχυποψία για τις προθέσεις πολιτείας και κοινωνικού συνόλου, είτε προκειμένου να διαφυλάξουν την ιδιαίτερη πολιτιστική τους ταυτότητα, έχουν δημιουργήσει ένα κλειστό σύστημα κοινωνικής οργάνωσης αποκλείοντας κάποιες φορές τις προσεγγίσεις που γίνονται προς αυτούς.

Συνοψίζοντας όσα προαναφέρθηκαν, συμπεραίνεται πως η προκατάληψη, ο ρατσισμός, οι διακρίσεις και τα στερεότυπα οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό. Τέτοιες συμπεριφορές είναι αντίθετες από όσα διέπουν οι αρχές της δημοκρατίας και του σεβασμού στα ανθρώπινα δικαιώματα, που υφίστανται στη σημερινή κοινωνία. Επομένως χρειάζεται να υλοποιηθούν οι κατάλληλες δράσεις για να επιλυθεί το συγκεκριμένο θέμα, το οποίο είναι υπεύθυνο για μια σειρά από δυσμενείς καταστάσεις με αποδέκτες κυρίως τις αδύναμες κοινωνικά ομάδες.

6.4 Προβλήματα Ελλήνων Ρομά στην εγκατάστασή τους

Για τους Ρομά ένα από τα κύρια προβλήματα που χρήζουν αντιμετώπισης είναι η απόκτηση κατοικίας μιας και πολλοί στεγάζονται σε καταλύματα πρόχειρης κατασκευής. Ακόμη και πολυμελείς οικογένειες ζουν συνωστισμένες σε λυόμενα, παράγκες ή καλύβες, δηλαδή χώρους που υπό κανονικές συνθήκες αδυνατούν να καλύψουν τις στοιχειώδεις ανάγκες για την επιβίωσή τους. Οι ελλείψεις παρατηρούνται τόσο στα κελύφη που δεν συνιστούν κανονική κατοικία, όσο και στα σπίτια τα οποία συχνά αποτελούν εξέλιξη καλυβιών και γενικά αυθαίρετων πρόχειρων κατασκευών. Λόγω των συνθηκών αυτών οι Ρομά πολλές φορές δεν έχουν μια αξιοπρεπή διαβίωση και η κατάσταση έχει αντίκτυπο στην κοινωνική τους ένταξη.

Προβλήματα χωροθέτησης κατοικιών Ρομά

➤ Σχετικά με τις θέσεις εγκατάστασης

Όταν γίνεται αναφορά στα προβλήματα χωροθέτησης ένα από τα βασικά αποτελεί η επιλογή θέσης από τους Ρομά για την δημιουργία κτισμάτων. Στους χώρους που διαμένουν συνήθως υφίστανται σημαντικά προβλήματα που απορρέουν από τις θέσεις που επιλέγουν να εγκατασταθούν οι οποίες συχνά:

- Είναι ακατάλληλες για οικιστική χρήση.
- Βρίσκονται εκτός σχεδίου πόλεως.
- Βρίσκονται σε χώρους απομακρυσμένους από τον αστικό ιστό.
- Παρέχουν ελλιπή πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες, υποδομές εκπαίδευσης, υποδομές υγείας κ.α..
- Χαρακτηρίζονται από αβεβαιότητα σχετικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς του χώρου στον οποίο βρίσκονται.

➤ Σχετικά με τις συνθήκες εγκατάστασης

Στους χώρους εγκατάστασης των Ρομά οι συνθήκες διαβίωσης και υγιεινής συνήθως είναι υποβαθμισμένες και αυτό συμβαίνει επειδή στις περιοχές αυτές παρουσιάζονται ελλείψεις σε τεχνικές υποδομές. Τα βασικά προβλήματα που εντοπίζονται στις υποδομές είναι τα εξής:

- Ανεπαρκής κάλυψη ή ακόμη και έλλειψη δικτύου υδροδότησης
- Έλλειψη δικτύων και χώρων αποχέτευσης
- Έλλειψη ή ανεπαρκή δίκτυα ηλεκτροδότησης και δημόσιου φωτισμού
- Μερική χρήση ηλεκτρικής ενέργειας και εκτεταμένη χρήση υγραερίου
- Έλλειψη οδικού δικτύου κυρίως στους καταυλισμούς

Η ύπαρξη ή μη κανονικών συνθηκών εγκατάστασης και στέγασης κατέχει πρωταρχικό ρόλο στη γενικότερη κοινωνική ένταξη των Ρομά. Η αντιμετώπιση ενός τόσο σημαντικού θέματος όπως είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός των Ρομά απαιτεί ολοκληρωμένα σχέδια δράσης, συντονισμό και συνεχή προσπάθεια. Όπως αναφέρεται σε κεφάλαιο που προηγήθηκε

υπάρχουν χώρες όπως η Ισπανία και η Φινλανδία που κατάφεραν επιτυχώς μέσω κρατικών πολιτικών να βελτιώσουν τη κατάσταση που επικρατούσε. Με συντονισμένες προσπάθειες των αρμόδιων φορέων, τον απαραίτητο σχεδιασμό, τη λήψη των κατάλληλων μέτρων και την εφαρμογή τους στη πράξη, πέτυχαν σε ένα βαθμό την κοινωνική ένταξη των Ρομά.

Η ένταξη των Ρομά αποτελεί προτεραιότητα και για το ελληνικό κράτος που μέσω της σταδιακής υλοποίησης πολιτικών και προγραμμάτων επιχειρεί την επίλυση του προβλήματος. Αξίζει να σημειωθεί πως έγιναν κάποιες σοβαρές προσπάθειες από την ελληνική κοινωνία και από άλλους φορείς που ασχολούνται με την ένταξη μειονοτικών ομάδων για να εφαρμοστούν οι απαραίτητες πολιτικές για τους Ρομά, και να υποστηρίξουν την κοινωνική τους συμμετοχή στην εκπαίδευση, την εργασία, τον τομέα της υγείας και γενικά του πολιτισμού.

Ωστόσο παρά τις προσπάθειες που έγιναν στη χώρα μας κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατό, τουλάχιστον όχι σε βαθμό που να μιλάμε για αντιμετώπιση του φαινομένου. Σε αυτό συντέλεσαν η έλλειψη των απαραίτητων κρατικών πολιτικών, ενός μακροπρόθεσμου σχεδίου και η μη ύπαρξη συντονισμένων δράσεων μεταξύ αρμόδιων φορέων και Ρομά. Για να επιλύονται τα ζητήματα που θα προκύπτουν είναι σημαντικό κατά τη σύλληψη και υλοποίηση των δράσεων να υπολογίζονται οι επιθυμίες του πληθυσμού και όσα έχουν ανάγκη, όπως επίσης τα ιδιαίτερα στοιχεία που παρουσιάζει η εκάστοτε περιοχή.

Συμπεραίνεται πως οι συνθήκες στέγασης των Ρομά αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα. Οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή τους για κατοίκηση είναι οι ανάγκη αναζήτησης εργασίας, οι κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες των περιοχών και ο νομαδισμός που αποτελεί χαρακτηριστικό της φυλής παρόλο που το φαινόμενο αυτό έχει αρχίσει να εξασθενεί. Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Ρομά στους χώρους εγκατάστασής τους είναι οι υποβαθμισμένες συνθήκες διαβίωσης με ελλείψεις σε τεχνικές υποδομές και τα προβλήματα χωροθέτησης αφού συχνά οι οικισμοί Ρομά βρίσκονται εκτός σχεδίου πόλεως ή σε απομακρυσμένους από τον αστικό ιστό χώρους. Ένα ακόμη σοβαρό πρόβλημα που χρήζει αντιμετώπισης είναι αυτό του ρατσισμού και γενικότερα του κοινωνικού αποκλεισμού που συχνά υφίστανται οι Ρομά από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^Ο: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ-ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

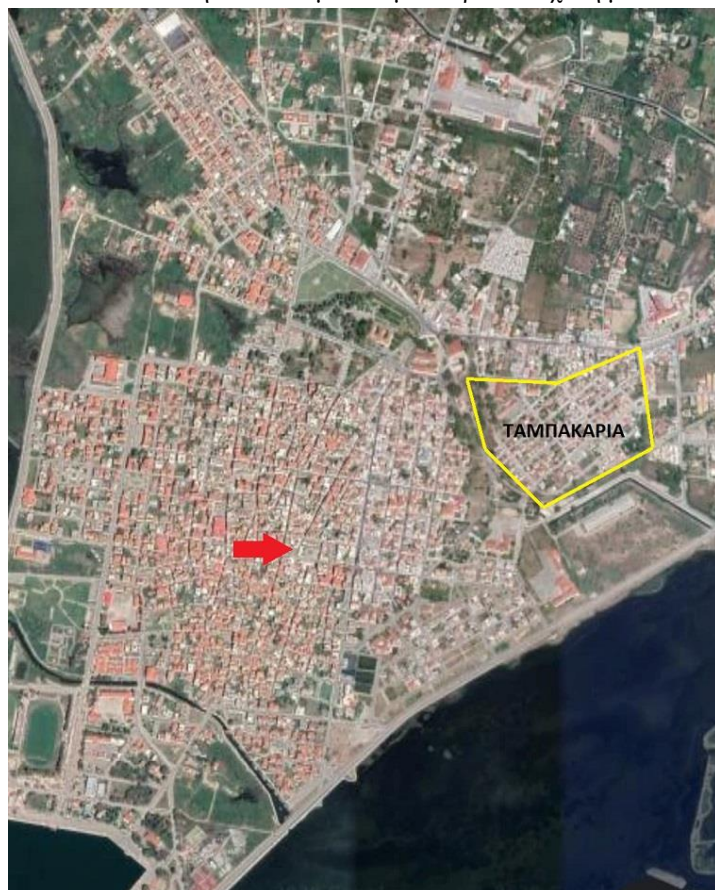
Στο κεφάλαιο αυτό παραθέτονται στοιχεία που σχετίζονται με τον πληθυσμό, την απασχόληση, την εκπαίδευση και τις συνθήκες διαβίωσης των Ρομά στον οικισμό Ταμπακαριά του δήμου Μεσολογγίου. Επίσης παρουσιάζονται οι τεχνικές υποδομές της περιοχής μελέτης και ο εξοπλισμός των κατοικιών των Ρομά που ζουν σε αυτή. Για την πλήρη κατανόηση της κατάστασης που επικρατεί στους χώρους διαμονής των Ρομά στην περιοχή, πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο 2020 επιτόπια έρευνα. Στόχος της ήταν η παρατήρηση των χώρων διαμονής, η συλλογή στοιχείων για τις οικιστικές συνθήκες και η λήψη φωτογραφικού υλικού από τους τόπους διαμονής. Κατά την πρώτη επαφή υπήρξαν κάποιες δυσκολίες γιατί μερίδα του πληθυσμού αντιμετώπισε καχύποπτα την έρευνα, ωστόσο τελικά υπήρξε από τα άτομα της φυλής διάθεση για συνεργασία και βοήθησαν πολύ στη διαδικασία συλλογής στοιχείων.

7.1 Βασικά γνωρίσματα της περιοχής μελέτης

Το **Μεσολόγγι** είναι η πρωτεύουσα της Περιφερειακής Ενότητας Αιτωλοακαρνανίας που βρίσκεται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Σύμφωνα με το πρόγραμμα “Καλλικράτης” (Ν.3852/2010) ο δήμος με τα σημερινά του όρια συστάθηκε από την συνένωση των προϋπαρχόντων δήμων Αιτωλικού, Μεσολογγίου και Οινιάδων. Η έκταση του δήμου είναι 674,13 τ.χλμ. και σύμφωνα με την απογραφή του 2011 κατοικούν στη περιοχή 34.416 άτομα. Στην εργασία που εκπονείται μελετώνται οι στεγαστικές συνθήκες των Ρομά στην πόλη του Μεσολογγίου και πιο συγκεκριμένα στον οικισμό Ταμπακαριά.

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Εικόνα 7.1 : Θέση του οικισμού Ταμπακαριά σε σχέση με το κέντρο της πόλης

Πηγή: Google Earth. Ιδία επεξεργασία

Το κόκκινο βέλος πάνω στην εικόνα δείχνει το κέντρο της πόλης του Μεσολογγίου και με κίτρινο περίγραμμα φαίνεται η θέση του οικισμού των Ταμπακαριών που αποτελεί την περιοχή μελέτης της συγκεκριμένης εργασίας.

7.1.1 Σύνθεση πληθυσμού

Ο πληθυσμός στην πόλη του Μεσολογγίου σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ανέρχεται στους 12.785 μόνιμους κατοίκους ((ΦΕΚ 3465/Β'/28.12.2012)). Επίσημη έρευνα για τον αριθμό των Ρομά στην περιοχή δεν υφίσταται μιας και κατά την τελευταία απογραφή πληθυσμού τα άτομα που ανήκουν στη φυλή εγγράφηκαν σαν Έλληνες πολίτες χωρίς κανένα διαχωρισμό από τους μη Ρομά κατοίκους (ΕΛΣΤΑΤ). Ωστόσο σε πρόσφατη πληθυσμιακή καταγραφή που πραγματοποιήθηκε το 2018 από τον «Περιφερειακό Σύλλογο Ρομά και φίλων Ελπίδα-Αλληλεγγύη» ο αριθμός των Ρομά στην περιοχή μελέτης ανέρχεται περίπου σε 430-450 άτομα. Ο αριθμός αυτός αναφέρεται στο σύνολο των Ρομά που κατοικούν στον οικισμό Ταμπακαριά και όχι στον διευρυμένο δήμο Μεσολογγίου.

Γενικά από το συνολικό αριθμό Ρομά στην περιοχή παρατηρήθηκε ότι οι περισσότεροι ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες μεταξύ 0-14 και 15-24 χρονών και ακολουθεί η ηλικιακή κατηγορία 25-39 χρονών. Από την ηλικία των 40 χρονών και άνω ξεκινά και η μείωση στον αριθμό των ατόμων, με αποκορύφωμα την ηλικιακή ομάδα 65+ όπου ο αριθμός συρρικνώνεται σημαντικά. Τα μεγέθη αυτά είναι αναμενόμενα αν αναλογιστεί κάποιος τις

συνθήκες διαβίωσης των Ρομά, τα μέτρα πρόληψης και προστασίας από διάφορες ασθένειες αλλά και τη δυνατότητα ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Επιπλέον το υψηλό μέγεθος νεαρών ατόμων δικαιολογείται από την απόκτηση παιδιών σε νεαρή ηλικία. Οι γεννήσεις στις κοινότητες των Ρομά είναι περισσότερες από ότι στο γενικό πληθυσμό στις αντίστοιχες ηλικιακές ομάδες και ταυτόχρονα εκτιμάται ότι το προσδόκιμο επιβίωσης είναι πολύ μικρότερο συγκριτικά με το υπόλοιπο σύνολο.

7.1.2 Απασχόληση

Η πρόσβαση στην αγορά εργασίας αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για το πληθυσμό. Συχνά αντιμετωπίζονται με προκαταλήψεις από τους εργοδότες ενώ σπάνια παίρνουν επιχειρηματικές πρωτοβουλίες. Το θέμα της απασχόλησης των Ρομά είναι αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής τους ένταξης οπότε είναι απαραίτητο να τους δοθεί ουσιαστική βοήθεια που θα συμβάλει στην ανάδειξη των προσόντων κάθε ατόμου και στην προώθησή του σε θέσεις απασχόλησης. Οι Ρομά που κατοικούν στην περιοχή που μελετάται εργάζονται κυρίως ως:

- ↳ Πωλητές σε λαϊκές αγορές
- ↳ Αλιείς
- ↳ Βοηθοί σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις, σπανιότερα
- ↳ Οργανοπαίχτες
- ↳ Εργάτες, εποχιακά

Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί πως δεν υφίσταται γυναικεία επαγγελματική απασχόληση. Εντοπίστηκαν πολύ λίγες εργαζόμενες γυναίκες Ρομά κι από αυτές οι περισσότερες βοηθούν στην απασχόληση της οικογένειας, συνήθως στο εμπόριο ή σε αγροτικές εργασίες.

7.1.3 Εκπαίδευση

Στον οικισμό Ταμπακαριά λειτουργούν Δημοτικό σχολείο, Νηπιαγωγείο και παιδικός/βρεφικός σταθμός τα οποία καλύπτουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση των παιδιών που ζουν στην περιοχή και γύρω από αυτή. Οι συγκεκριμένοι χώροι δέχονται και μαθητές Ρομά, έτ σι το έργο των εκπαιδευτικών που διδάσκουν στα σχολεία της περιοχής είναι ιδιαίτερα σημαντικό μιας και είναι υπεύθυνοι για την ομαλή ένταξη των παιδιών Ρομά στο περιβάλλον του σχολείου και γενικά στην κοινωνία. Αυτό θα επιτευχθεί παρέχοντάς τους τα απαραίτητα εφόδια. Μέσω της σωστής εκπαίδευσης αυξάνονται οι πιθανότητες αποδοχής τους από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, ενώ γίνεται ευκολότερη η μελλοντική αναζήτηση εργασίας, και γενικά η κοινωνική τους ένταξη.

Παρά τα οφέλη που αναφέρθηκαν στην παραπάνω παράγραφο σχετικά με την επίδραση της παιδείας στην ζωή του ατόμου, το ποσοστό των αναλφάβητων Ρομά στη περιοχή είναι πολύ υψηλό. Υπάρχουν παιδιά που εγγράφονται στο δημοτικό σχολείο αλλά σπάνια ολοκληρώνουν όλες τις τάξεις. Ακόμη πιο σπάνιο είναι να συνεχίσει να φοιτά κάποιο παιδί και στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Το φαινόμενο αυτό είναι πολύ πιο σύννηθες για τα κορίτσια που ακόμη κι αν ολοκληρώνουν την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση σπάνια συνεχίζουν στις υπόλοιπες βαθμίδες. Το βασικότερο πρόβλημα όμως είναι πως τα περισσότερα παιδιά

που ζουν στη περιοχή μελέτης δεν ξεκίνησαν ποτέ το σχολείο. Είναι προφανές ότι η εκπαίδευση των παιδιών δεν έχει μεγάλη σημασία για τους Ρομά γονείς παρόλο που είναι σημαντική για τους περισσότερους γονείς στη χώρα μας.

7.2 Πολεοδομική Οργάνωση

Από όσα αναφέρονται στο διορθωτικό ρυμοτομικό διάγραμμα του οικισμού Ταμπακαριά Μεσολογγίου οι όροι και κανονισμοί δόμησης που ισχύουν για την περιοχή δίνονται στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 7.1: Όροι και κανονισμοί δόμησης

Πρόσωπο	12 μ
Βάθος	18 μ
Εμβαδόν	300 τ.μ.
Συντ. Δόμησης	1,2
Σύστημα δόμησης	Πτέρυγες
Αριθμός ορόφων	Δύο (2)
Ποσοστό Κάλυψης	60 %

Πηγή: Η υπ' αριθμό 4/1981 απόφαση του Νομάρχη Αιτωλ/νίας

Στη περιοχή μελέτης χαρακτηρίζονται ως άρτια τα οικόπεδα με εμβαδόν τα 300τ.μ., πρόσωπο τα 12,00 μέτρα και βάθος τα 18,00 μέτρα. Ως μέγιστο ποσοστό κάλυψης ορίζεται το 60% της επιφάνειας των οικοπέδων. Επιπλέον το σύστημα δόμησης είναι σε πτέρυγες και επιτρέπεται ανέγερση κτηρίων με συντελεστή δόμησης 1,20.

7.2.1 Χρήσεις γης οικισμού

Από την επιτόπια καταγραφή που πραγματοποιήθηκε διαπιστώνεται ότι η περιοχή μελέτης αποτελείται κυρίως από κατοικίες. Επιπλέον υπάρχουν κτίσματα που στεγάζουν μικρά καταστήματα για να εξυπηρετούνται οι κάτοικοι της περιοχής. Από κοινωφελείς χώρους στην περιοχή υπάρχουν Δημοτικό σχολείο, Νηπιαγωγείο, Παιδικός/Βρεφικός σταθμός και Εκκλησία. Όσον αφορά τους κοινόχρηστους χώρους, στην περιοχή υπάρχει πλατεία. Ωστόσο παρατηρείται σημαντική έλλειψη οργανωμένων κοινόχρηστων χώρων που μπορούν να φιλοξενήσουν παιδιά, μια παιδική χαρά για παράδειγμα ή ένα πάρκο. Ευδιάκριτη είναι επίσης και η έλλειψη χώρων πρασίνου. Τέλος σημειώνεται ότι σε μικρή απόσταση από την περιοχή στεγάζεται το Νοσοκομείο του δήμου Μεσολογγίου.

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

7.2.2 Οδικό δίκτυο

Η περιοχή μελέτης έχει πλήρως διαμορφωμένο οδικό δίκτυο. Οι δρόμοι του οικισμού (P. Φερραίου, Ν. Μπελογιάννη, Α. Δαραμούσκα, Α. Παύλου, Ο. Ανδρούτσου, Γ. Καμμένου, Α. Διάκου) χαρακτηρίζονται ως τοπικοί και στο μεγαλύτερο μέρος τους παρουσιάζουν σημαντικά προβλήματα. Η φθορά του ασφαλτοτάπητα και ο μεγάλος αριθμός των λακκουβών είναι εμφανείς σε όλο το μήκος των δρόμων. Μια μικρή βελτίωση στην κακή εικόνα του οδοστρώματος της περιοχής προσέφερε η ασφαλτόστρωση της οδού Μπελογιάννη, που πραγματοποιήθηκε πρόσφατα. Επιπλέον σημαντικό πρόβλημα αποτελεί και η οδοσήμανση που παρουσιάζει πολλές ελλείψεις. Ακολουθούν εικόνες από την περιοχή μελέτης.

Εικόνα 7.2: Φθορά οδικού δικτύου της περιοχής

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Εικόνα 7.3: Φθορά οδικού δικτύου της περιοχής

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 7.4: Φθορά οδικού δικτύου της περιοχής

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Εικόνα 7.5: Φθορά οδικού δικτύου της περιοχής

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 7.6: Φθορά οδικού δικτύου της περιοχής

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Όσον αφορά τα πεζοδρόμια της περιοχής είναι στενά σε πλάτος και στα περισσότερα από αυτά με την πάροδο των ετών έχουν υποχωρήσει τα υλικά επίστρωσης. Η εικόνα σε κάποια είναι ικανοποιητική ενώ σε άλλα μέτρια έως κακή δυσκολεύοντας τη κυκλοφορία των πεζών σε βαθμό που αρκετές φορές παρεμποδίζεται. Τέλος σημειώνεται ότι δεν υπάρχει ποδηλατοδρόμος στην περιοχή μελέτης.

Εικόνα 7.7: Υποχώρηση υλικών επίστρωσης πεζοδρομίων

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 7.8: Παρεμπόδιση κυκλοφορίας σε πεζοδρόμιο

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Εικόνα 7.9: Υποχώρηση υλικών επίστρωσης πεζοδρομίων

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 7.10: Παρεμπόδιση κυκλοφορίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Οι εικόνες που προηγήθηκαν δείχνουν την υποβάθμιση του δικτύου δρόμων και πεζοδρομίων της περιοχής μελέτης. Η άσχημη κατάσταση που επικρατεί στην πλειονότητα των δρόμων και των πεζοδρομίων προκαλεί σοβαρά προβλήματα, με πρωταρχικό τον κίνδυνο πρόκλησης ατυχημάτων. Ακόμη επηρεάζει και τη διαβίωση των κατοίκων στη περιοχή μιας και σε περιόδους βροχοπτώσεων τα νερά λιμνάζουν και οξύνουν τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα αφού συχνά εισέρχονται ακόμη και μέσα στους χώρους στέγασης.

7.2.3 Κατοικίες

Με το Β.Δ. 775/64 «Περί Λαϊκής Κατοικίας» παραχωρήθηκαν οι πρώτες κατοικίες στην περιοχή μελέτης. Οι κατοικίες αυτές είναι μονώροφες και διαθέτουν εξωτερικό χώρο. Δικαιούχοι μεταξύ άλλων ήταν και οικογένειες Ρομά. Έτσι πρωτοεμφανίστηκαν στην περιοχή άτομα που ανήκουν στη φυλή για να κατοικήσουν και εξακολουθούν να στεγάζονται σε αυτές τις κατοικίες μέχρι σήμερα. Τα σπίτια που ζουν Ρομά είναι κατασκευασμένα από πέτρα, μπετόν και τούβλα. Όσον αφορά τα υλικά στέγης εντοπίστηκαν κεραμοσκεπές και πλάκα. Επίσης κατά την καταγραφή βρέθηκαν κάποιες κατασκευές από λαμαρίνα και αμιαντοτσιμέντο (ελλενίτ) αλλά πρόκειται για χώρους που χρησιμοποιούνται σαν αποθήκες και όχι για στέγαση. Η στέγη σε αυτά τα κτίσματα είναι από τσίγκο. Επιπλέον υπάρχουν κάποιες περιπτώσεις όπου έγινε οικοδόμηση κτισμάτων εντός του αρχικού οικοπέδου που τους είχε παραχωρηθεί κυρίως για να καλυφθεί η ανάγκη στέγασης περισσότερων μελών.

Διάγραμμα 7.1: Υλικά επίστρωσης στέγης

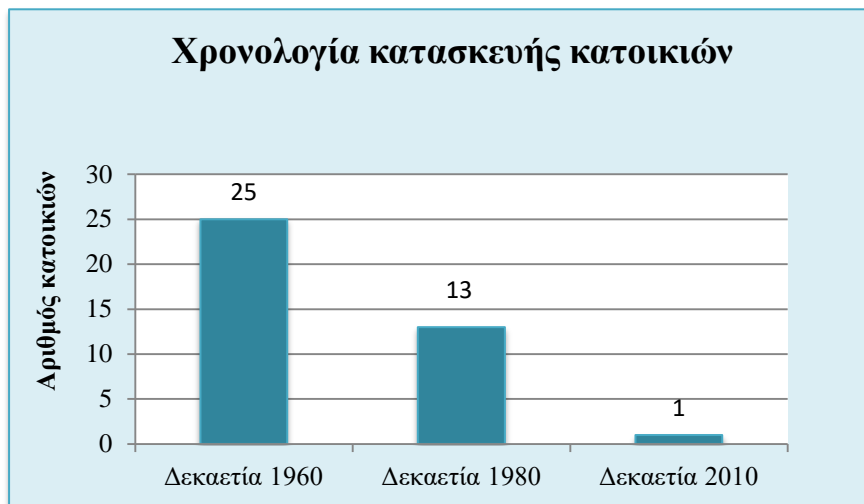
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στο διάγραμμα που προηγήθηκε φαίνεται η αποτύπωση των κατοικιών Ρομά της περιοχής μελέτης και τα υλικά επίστρωσης της οροφής ανά κατοικία. Από τις 39 κατοικίες Ρομά στην περιοχή οι 27 έχουν κεραμοσκεπή, αυτές ανήκουν στα κτίσματα που παραχωρήθηκαν στους Ρομά τη δεκαετία του 1960. Επιπλέον εντοπίστηκαν κατοικίες που έχουν ως στέγη πλάκα, αυτές είτε ανήκουν στα παραχωρητήρια που δόθηκαν και οι δικαιούχοι επενέβησαν

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

καταστρέφοντας την αρχική μορφή τους (κεραμοσκεπή) είτε αποτελούν νεότερα κτίσματα (βλ. ΧΑΡΤΗΣ_03 Παραρτήματος).

Διάγραμμα 7.2: Χρονολογία κατασκευής κατοικιών

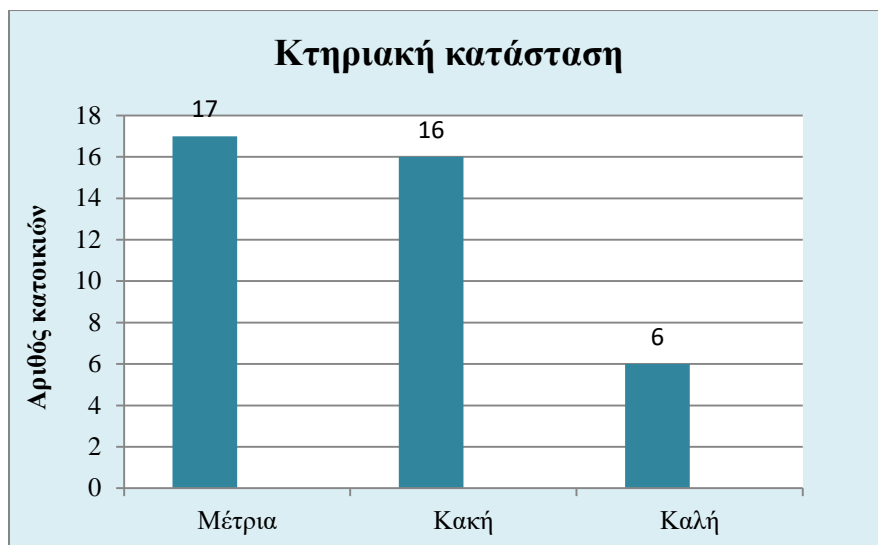

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στη περιοχή μελέτης υπάρχουν 39 κατοικίες που ανήκουν σε Ρομά. Από τα κτίσματα αυτά τα 25 κατασκευάστηκαν μεταξύ 1963-1964, 13 από τις κατοικίες χτίστηκαν μετέπειτα και συγκεκριμένα κατά τη δεκαετία του 1980, ενώ μόνο 1 κατοικία κατασκευάστηκε την τελευταία δεκαετία (βλ. ΧΑΡΤΗΣ_01 Παραρτήματος). Τέλος στον οικισμό συναντώνται και τριώροφα κτήρια (1ος όροφος γραφείο ή κατάστημα) αλλά καμία οικογένεια Ρομά δεν ζει εκεί.

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Διάγραμμα 7.3: Κτηριακή κατάσταση

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Παραπάνω φαίνεται η αποτύπωση των κατοικιών Ρομά της περιοχής μελέτης ανά κτηριακή κατάσταση. Όπως διαπιστώνεται οι περισσότερες κατοικίες βρίσκονται σε μέτρια ή κακή κατάσταση. Ενώ οι κατοικίες που εντοπίστηκαν στη περιοχή και είναι σε καλή κτηριακή κατάσταση είναι λίγες, συγκεκριμένα 6 κατοικίες με τις υπόλοιπες να είναι σχεδόν ίσα κατανεμημένες στις άλλες δύο κατηγορίες (βλ. ΧΑΡΤΗΣ-02 Παραρτήματος). Στη συνέχεια παρουσιάζεται φωτογραφικό υλικό από τις κατοικίες του οικισμού.

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Εικόνα 7.11: Κατοικία σε καλή κτηριακή κατάσταση

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 7.12: Κατοικία σε καλή κτηριακή κατάσταση

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Εικόνα 7.13: Κατοικία σε μέτρια κτηριακή κατάσταση

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 7.14: Κατοικία σε μέτρια κτηριακή κατάσταση

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Εικόνα 7.15: Κατοικία σε κακή κτηριακή κατάσταση

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 7.16: Κατοικία Ρομά σε κακή κτηριακή κατάσταση

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

7.3 Συνθήκες διαβίωση των Ρομά στη περιοχή μελέτης

Η διαμόρφωση του οδικού δικτύου, η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, η υδροδότηση, η ύπαρξη αποχετευτικού συστήματος και η ύπαρξη δικτύου σταθερής τηλεφωνίας ανήκουν στις βασικές τεχνικές υποδομές μιας περιοχής. Στους χώρους διαμονής των Ρομά, συχνά συναντώνται κάποιες ελλείψεις στις τεχνικές υποδομές που προαναφέρθηκαν με αποτέλεσμα να υπάρχουν δυσκολίες στην ομαλή διαβίωση των κατοίκων.

7.3.1 Τεχνικές Υποδομές

Κατά την καταγραφή εντοπίστηκαν στη περιοχή 39 κατοικίες στις οποίες ζουν Ρομά, αυτές αποτελούν το δείγμα για τα στοιχεία που θα παρουσιαστούν στη συνέχεια.

- **Ηλεκτρικό Ρεύμα**
Όλοι οι χώροι διαμονής των Ρομά στα Ταμπακαριά έχουν πρόσβαση σε ηλεκτρικό ρεύμα.
- **Δημόσιος Φωτισμός**
Οι δρόμοι του βασικού οδικού δικτύου καλύπτονται πλήρως από δημόσιο φωτισμό. Μικρά προβλήματα εντοπίζονται σε κάποιες κατοικίες που βρίσκονται στις παρυφές του οικισμού.
- **Δίκτυο υδροδότησης**
Στον οικισμό Ταμπακαριά δεν παρατηρούνται προβλήματα υδροδότησης. Τα κτίσματα καλύπτονται επαρκώς από δίκτυο υδροδότησης.
- **Δίκτυο αποχέτευσης**
Στα κτίσματα εντός της περιοχής Ταμπακαριά υπάρχει διαμορφωμένο αποχετευτικό δίκτυο και δεν έχει καταγραφεί κάποιος χώρος διαμονής χωρίς αποχετευτική δυνατότητα.
- **Δίκτυο Σταθερής Τηλεφωνίας**
Δίκτυο σταθερής τηλεφωνίας εντοπίστηκε μόνο σε 2 κατοικίες Ρομά . Επίσης στη περιοχή δεν υπάρχει τηλεφωνικός θάλαμος.
- **Δίκτυο Internet**
Βρέθηκαν 2 κατοικίες Ρομά που διέθεταν σταθερό δίκτυο internet.
- **Διαχείριση απορριμμάτων**

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Δεν υφίσταται κάποιο πρόβλημα με τη συλλογή των απορριμμάτων. Η συγκέντρωση των σκουπιδιών πραγματοποιείται καθημερινά με σύστημα μηχανικής αποκομιδής. Ωστόσο κατά την επίσκεψη στον οικισμό εντοπίστηκαν σημεία ρίψης μάζων και σημεία συγκέντρωσης παλιών αντικειμένων που σχετίζονται με την εργασία κάποιων Ρομά που ζουν στη περιοχή.

Εικόνα 7.17: Συγκέντρωση παλιών αντικειμένων

Πηγή: Ϊδια επεξεργασία

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Εικόνα 7.18: Συγκέντρωση παλιών αντικειμένων

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 7.19: Συγκέντρωση αντικειμένων

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

7.3.2 Εξοπλισμός κατοικιών

Η ύπαρξη των παραπάνω τεχνικών υποδομών σχετίζεται άμεσα και με την ύπαρξη εξοπλισμού εντός των κατοικιών, όπως η ύπαρξη βασικών ηλεκτρικών συσκευών, η ύπαρξη μπάνιου κ.τ.λ.. Στα διαγράμματα που ακολουθούν παρουσιάζεται ο βασικός εξοπλισμός των κατοικιών Ρομά.

Διάγραμμα 7.4: Εξοπλισμός Κατοικιών Ρομά

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Όπως φαίνεται και από το διάγραμμα παραπάνω τα περισσότερα νοικοκυριά είναι πλήρως εξοπλισμένα από τις βασικές ηλεκτρικές συσκευές. Όλες οι κατοικίες διαθέτουν ψυγείο, και τηλεόραση ενώ σε κανένα νοικοκυριό δεν εντοπίστηκαν σώματα καλοριφέρ. Για θέρμανση χρησιμοποιούνται κυρίως καυσόξυλα που καίνε σε σόμπα, μαγκάλι ή τζάκι. Επίσης στις περισσότερες κατοικίες του δείγματος παρατηρήθηκε η χρήση πετρογκάζ παρά την ύπαρξη ηλεκτρικής κουζίνας, κυρίως για λόγους οικονομίας. Από τις 39 κατοικίες μόνο οι 5 δεν διέθεταν ηλεκτρική εστία. Ακόμη τα νοικοκυριά που διαθέτουν πλυντήριο ρούχων είναι λίγα, συγκεκριμένα 17 στον αριθμό. Για την κάλυψη της ανάγκης αυτής παρατηρήθηκε η χρήση παλαιότερων τεχνικών (πλύσιμο στο χέρι). Τέλος σε δύο κατοικίες εντοπίστηκαν σταθερό τηλέφωνο και δίκτυο internet.

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Εικόνα 7.20: Εσωτερικός χώρος κατοικίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 7.21: Εξοπλισμός κατοικίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Εικόνα 7.22: Εξοπλισμός κατοικίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 7.23: Εξοπλισμός θέρμανσης κατοικίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Εικόνα 7.24: Ελλιπής εξοπλισμός κατοικίας

Πηγή: Ϊδια επεξεργασία

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Σχετικά με τους χώρους υγιεινής από την επιτόπια έρευνα παρατηρήθηκε πως υπάρχουν επίσης σημαντικές ελλείψεις. Στο διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της καταγραφής.

Διάγραμμα 7.5: Εξοπλισμός Κατοικιών – Χώροι Υγιεινής

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Όπως διαπιστώνεται και από το διάγραμμα που προηγήθηκε ο χώρος αποτελείται κυρίως από λεκάνη, νιπτήρα και ντουζιέρα. Σπανιότερα συναντάται η ύπαρξη μπανιέρας και ηλεκτρικού θερμοσίφωνα. Πιο συγκεκριμένα μπανιέρα διαθέτουν 8 κατοικίες. Το σημαντικό σχετικά με τους χώρους υγιεινής είναι ότι εντοπίστηκαν κάποιες κατοικίες που δεν διέθεταν ντουζιέρα ή μπανιέρα αλλά αυτοσχέδιες κατασκευές που κάλυπταν την ανάγκη αυτή. Σημειώνεται επίσης ότι μόνο 6 κατοικίες διαθέτουν ηλεκτρικό θερμοσίφωνα οπότε για την ύπαρξη ζεστού νερού προηγείται βρασμός. Τέλος παρατηρήθηκε ότι σε ορισμένες κατοικίες του δείγματος το μπάνιο βρίσκεται εξωτερικά της κύριας κατοικίας.

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Εικόνα 7.25: Τουαλέτα εξωτερικά της κατοικίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 7.26: Τουαλέτα εξωτερικά της κατοικίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Από τις πληροφορίες που δόθηκαν παραπάνω φαίνεται πως ο εξοπλισμός στις κατοικίες των Ρομά είναι ανεπαρκής. Στη σύγχρονη εποχή που διανύουμε, με την συνεχόμενη τεχνολογική ανάπτυξη ο χώρος του σπιτιού δεν καλύπτει πλέον μόνο την ανάγκη των ατόμων για προστασία, αλλά με τη βοήθεια εξελιγμένων ηλεκτρικών συσκευών τους δημιουργεί και την αίσθηση της άνεσης μέσα σε αυτό. Έτσι παρόλο που στις μέρες μας υπάρχουν κατοικίες απόλυτα εξοπλισμένες με πληθώρα ηλεκτρικών συσκευών που σχεδόν αυτοματοποιούν όλες τις λειτουργίες τους, τα περισσότερα νοικοκυριά Ρομά δεν διαθέτουν ούτε τις στοιχειώδεις ανέσεις κρατώντας την ποιότητα ζωής εντός σπιτιού σε χαμηλό επίπεδο.

7.3.3 Διαμόρφωση χώρων κατοικίας-Προβλήματα στέγασης

Ο βασικός κορμός των κατοικιών αποτελείται από κουζίνα-μπάνιο και από 1 έως 3 υπνοδωμάτια. Στα περισσότερα κτίσματα υπάρχει ένας ενιαίος χώρος που χρησιμοποιείται ως κουζίνα-σαλόνι και οι υπόλοιποι χώροι έχουν τη χρήση υπνοδωματίων. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω στην περιοχή Ταμπακαριά οι περισσότερες κατοικίες χτίστηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1960, υπάρχουν και νεότερα κτίσματα αλλά λίγα από αυτά κατοικούνται από Ρομά. Στις κατοικίες που στεγάζονται οι Ρομά η κατάσταση των κτηρίων χαρακτηρίζεται μέτρια έως κακή. Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα στη στέγαση είναι η υγρασία που χαρακτηρίζει την περιοχή και γίνεται πιο εμφανής κυρίως κατά τους χειμερινούς μήνες. Το φαινόμενο αυτό σε συνδυασμό με την ανεπαρκή συντήρηση των κατοικιών επί σειρά ετών, προκαλεί πολλά προβλήματα στις κατασκευές. Σπασμένα παράθυρα και πόρτες, ταβάνια που στάζουν, τοίχοι που πέφτουν είναι μερικές από τις εικόνες που καταγράφηκαν κατά την επιτόπια έρευνα.

Εκτός από τον εξοπλισμό ένα ακόμη σοβαρό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες Ρομά είναι η πυκνοκατοίκηση. Το μέγεθος των κατοικιών είναι μικρό συγκριτικά με το πλήθος των ατόμων που ζουν σε μια κατοικία Ρομά. Στη περιοχή μελέτης κάθε κατοικία φιλοξενεί περίπου 10-12 άτομα. Το μικρότερο σε πληθυσμό δείγμα αριθμεί 5 μέλη ενώ υπάρχουν και κατοικίες που φτάνουν τα 18-22 άτομα. Στις περιπτώσεις αυτές στεγάζονται στην ίδια κατοικία μέχρι και 3 οικογένειες που συνδέονται με συγγένεια και εκμεταλλευόμενοι το αρχικό οικόπεδο που είχε παραχωρηθεί έχτισαν μετέπειτα κι άλλα καταλύματα. Ακόμη και στις κατοικίες που ήταν πλήρως εξοπλισμένες από ηλεκτρικές συσκευές ο αριθμός των δωματίων εντός των κατοικιών ήταν μικρός αναλογικά με τα άτομα που ζούσαν σε αυτές.

7.4 Συνύπαρξη Πληθυσμών

Η περιοχή μελέτης αποτελεί ιδιαίζουσα περίπτωση αφού σε αυτήν συνυπάρχουν πληθυσμοί Ρομά και μη. Κατά καιρούς τα μέλη του πληθυσμού των Ρομά έχουν στοχοποιηθεί για μικροκλοπές που έχουν παρατηρηθεί σε κατοικίες ή καταστήματα του οικισμού, για διατάραξη κοινής ησυχίας και διακίνηση παράνομων ουσιών. Ωστόσο παρόλο που υπάρχουν κάποιες περιπτώσεις έντονων δυσαρεσκειών από τη μεριά των μη Ρομά κατοίκων για παραβατικές συμπεριφορές ατόμων της μειονότητας, γενικά η διαβίωση είναι ομαλή. Ως επί το πλείστον οι σχέσεις μεταξύ των πληθυσμών είναι καλές. Υπάρχουν μάλιστα και περιπτώσεις όπου Ρομά και μη συνδέονται με δεσμούς συγγένειας, κάνοντας τη λεγόμενη «κουμπαριά». Επιπλέον οι Ρομά συμμετέχουν ενεργά σε πολιτισμικά δρώμενα της περιοχής, όπως το τοπικό πανηγύρι του Αη Συμιού ως μουσικοί και αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της παρέας αρματωμένων ή καβαλαρέων. Γενικά φαίνεται πως η νοοτροπία του παρελθόντος έχει αλλάξει σε σημαντικό βαθμό μιας και οι ίδιοι οι Ρομά φροντίζουν για την καθαριότητα της γειτονιάς, την αποφυγή της ηχορύπανσης και γενικότερα την ομαλή συμβίωση. Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις Ρομά που προκαλούν με ανάρμοστη συμπεριφορά και επιθετικότητα αλλά είναι μεμονωμένες.

Εικόνα 7.27: Στιγμιότυπο από τη συνύπαρξη Ρομά και μη, σε τοπικό πανηγύρι

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι Ρομά ξεκινώντας κατά τον 9^ο-10^ο αιώνα από την Ινδία διασχίζουν χώρες της Μ. Ανατολής και εισέρχονται τελικά στα Βαλκάνια και από εκεί στην Ευρώπη, αποτελώντας και τη μεγαλύτερη πληθυσμιακά μειονοτική ομάδα της ηπείρου. Συνήθως αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα στη διαβίωσή τους όπως στεγαστικά προβλήματα, ελλιπής εκπαίδευση με υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού, χαμηλά ποσοστά απασχόλησης και ανεπαρκής υγειονομική περίθαλψη. Λόγω των προαναφερθέντων δυσκολεύονται να ενταχθούν στο υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο και γίνονται δέκτες κοινωνικού αποκλεισμού.

Από όσα αναφέρθηκαν στις μελέτες που έχουν υλοποιηθεί μέσα στα χρόνια και παρουσιάστηκαν στα κεφάλαια που προηγήθηκαν, καθώς και από τις συνθήκες που επικρατούν στον οικισμό Ταμπακαριά του δήμου Μεσολογγίου όπου διαμένουν Ρομά, όπως αυτές παρουσιάστηκαν αναλυτικά στο έβδομο κεφάλαιο, οι υποβαθμισμένες ως επί το πλείστον συνθήκες διαβίωσης των Ρομά στους καταυλισμούς-οικισμούς της χώρας μας δείχνουν ότι η βελτίωση της ποιότητας ζωής του πληθυσμού και η κοινωνική τους ένταξη αποτελούν ζητήματα που χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης.

Στις περιοχές που διαμένουν Ρομά συναντώνται προβλήματα που σχετίζονται με τη χωροθέτηση και την ιδιοκτησία των κατοικιών τους, την έλλειψη τεχνικών υποδομών και εξοπλισμού εντός των χώρων κατοίκησης. Πιο συγκεκριμένα, τα σημαντικότερα προβλήματα που εντοπίζονται σε καταυλισμούς-οικισμούς σε όλη την επικράτεια της χώρας και αναδείχτηκαν στη παρούσα διπλωματική εργασία είναι τα ακόλουθα:

- Πολλοί από τους καταυλισμούς και τους οικισμούς βρίσκονται σε υποβαθμισμένες περιοχές, εκτός σχεδίου οι οποίες είναι ακατάλληλες για οικιστική χρήση και συχνά απομακρυσμένες από τον αστικό ιστό.
- Μεγάλο ποσοστό των οικογενειών Ρομά διαμένει σε χώρους που δε συνιστούν κανονική κατοικία. Τα καταλύματά χαρακτηρίζονται από απουσία στοιχειωδών ανέσεων και εξοπλισμού και δεν πληρούν τις βασικές συνθήκες υγιεινής για αξιοπρεπή διαβίωση.
- Διαμένουν σε περιοχές με ελλιπή πρόσβαση σε στοιχειώδεις τεχνικές υποδομές (υδροδότηση, ηλεκτροδότηση, αποχέτευση κλπ) και οδικό δίκτυο.
- Στους χώρους διαμονής έχει παρατηρηθεί πυκνοκατοίκητη και ταυτόχρονα ελλιπής αριθμός χώρων εντός των κατοικιών.
- Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι αναλφάβητο.
- Αντιμετωπίζουν προβλήματα στη κοινωνική τους ένταξη και συχνά υφίστανται κοινωνικό αποκλεισμό.
- Λόγω των δυσμενών συνθηκών διαβίωσης αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας που διαιωνίζονται εξαιτίας της έλλειψης της απαραίτητης ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

Για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που προαναφέρθηκαν και να επέλθει κοινωνική ισότητα για τους Ρομά χρειάζεται να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα και να γίνουν κάποιες ενέργειες, οι οποίες σχετίζονται κυρίως με τους τομείς της στέγασης, των δικτύων υποδομής,

της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της υγείας και παρουσιάζονται συνοπτικά στη συνέχεια:

Στέγαση- Δίκτυα υποδομής

- Παραχώρηση κατοικιών σε Ρομά που ζουν σε καταλύματα που δεν πληρούν τις βασικές προϋποθέσεις μιας κανονικής κατοικίας, όπως είναι τα παραπήγματα, οι καλύβες και οι σκηνές.
- Δημιουργία οργανωμένων χώρων με τις αναγκαίες υποδομές για προσωρινή διαμονή σε κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης μέχρι την μετεγκατάστασή των Ρομά ή για την υποδοχή των νομάδων του πληθυσμού.
- Αναπλάσεις και γενικότερα πολεοδομικές παρεμβάσεις όπου χρειάζεται, για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης σε ήδη υπάρχοντες οικισμούς.
- Βελτίωση κτηρίων όπου διαμένουν ήδη Ρομά αλλά αντιμετωπίζουν προβλήματα εξαιτίας της κακής ποιότητας των χώρων διαμονής και της πυκνοκατοίκησης.
- Σύνδεση των οικισμών με τον οικιστικό και κοινωνικό ιστό της τοπικής κοινωνίας.
- Επιδότησεις που σχετίζονται με θέματα στέγασης (επίδομα ενοικίου, επίδομα ρεύματος κτλ.).
- Βελτίωση ή κατασκευή τεχνικών υποδομών (δίκτυο ύδρευσης, ηλεκτροδότησης, κλπ) στους υφιστάμενους οικισμούς και οδικού δικτύου για εύκολη και ασφαλή προσβασιμότητα.
- Αναβάθμιση του δημόσιου χώρου με έργα αξιοποίησης ελεύθερων χώρων (αύξηση κοινόχρηστων χώρων και χώρων πρασίνου).
- Απαραίτητες ενέργειες για ένταξη περιοχών σε σχέδιο πόλεως.
- Δημιουργία νέων οικισμών που να πληρούν τις προϋποθέσεις ώστε να επιτευχθεί σταδιακή ένταξη των Ρομά στον οικιστικό ιστό.

Όπως διαπιστώνεται από τα παραπάνω για τη βελτίωση της ζωής των Ρομά και την ύπαρξη οικισμών που θα προσφέρουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης πέρα από την οικιστική ανάπλαση των περιοχών όπου διαμένουν, είναι απαραίτητο να γίνουν και παρεμβάσεις στο δομημένο περιβάλλον των οικισμών. Ο σχεδιασμός και η δημιουργία των απαραίτητων υποδομών του περιβάλλοντος χώρου στους νέους και υφιστάμενους οικισμούς θα εξασφαλίσουν υγιεινές συνθήκες διαβίωσης και γενικότερα καλύτερη ποιότητα ζωής.

Εκπαίδευση

- Παροχή κινήτρων για συμμετοχή σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.
- Κοινή εκπαίδευση για όλους τους μαθητές χωρίς διακρίσεις, με ίση συμμετοχή και παρεμβάσεις ενταξιακού χαρακτήρα.
- Σεβασμός στη διαφορετικότητα και εξασφάλιση ίσων ευκαιριών για τους μαθητές Ρομά.
- Δημιουργία αμφίδρομων σχέσεων ανάμεσα στο σχολείο, τις οικογένειες και τον πληθυσμό Ρομά.
- Προσέγγιση και ευαισθητοποίηση των μαθητών Ρομά μέσω του θεάτρου, της μουσικής, του χορού, της κίνησης και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

- Διασπορά μαθητών Ρομά και εκπαιδευτικές δράσεις για την αποφυγή της δημιουργίας κλειστών ομάδων.
- Διοργάνωση πολιτιστικών και αθλητικών δράσεων μεταξύ μαθητών Ρομά και μη Ρομά για αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού.
- Παροχή των απαραίτητων μέσων για τη μεταφορά στο σχολείο από απομακρυσμένες ή δυσπρόσιτες περιοχές.
- Κινητές μονάδες και οι έλεγχοι προόδου για τα παιδιά των νομάδων Ρομά.
- Δημιουργία τμημάτων «δεύτερης ευκαιρίας» για ενήλικες Ρομά άνδρες και γυναίκες, που δεν έχουν εκπαίδευση.

Απασχόληση

- Καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας- εξάλειψη της παραοικονομίας.
- Νομιμοποίηση των υφιστάμενων επαγγελματιών ενασχολήσεων των Ρομά.
- Ανάπτυξη νέων επαγγελματικών δεξιοτήτων του πληθυσμού.
- Ανάπτυξη επιχειρηματικότητας μικρής κλίμακας.
- Αύξηση της πρόσβασης στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.
- Τοπικές στοχευμένες δράσεις προώθησης απασχόλησης και επιχειρηματικότητας.
- Εξοικείωση με την μισθωτή εργασία.

Υγεία

- Ενημέρωση των Ρομά για την χρήση των υπηρεσιών υγείας και τα δικαιώματά τους σε αυτή, με ιδιαίτερη προσοχή στις γυναίκες λόγω εγκυμοσύνης σε νεαρή ηλικία.
- Κινητές μονάδες εμβολιασμού, παροχής υπηρεσιών υγείας και ψυχικής υγείας σε καταυλισμούς και οικισμούς Ρομά.
- Δράση κοινωνικό-ιατρικών κέντρων με τη βοήθεια των μεσολαβητών.
- Ευαισθητοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της πρωτοβάθμιας υγείας σχετικά με τον πληθυσμό των Ρομά.

Η θέσπιση μέτρων και πολιτικών καθώς και οι οργανωμένες δράσεις από κοινωνικά ευαισθητοποιημένη μερίδα του πληθυσμού οφείλουν να υλοποιούνται σε συνεργασία με τους Ρομά. Μόνο έτσι υπάρχει πιθανότητα να βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσης και κοινωνικής ένταξης του πληθυσμού. Επίσης για την επίτευξη των μέτρων που προαναφέρθηκαν κρίνεται σκόπιμο να υπάρξει ο απαραίτητος χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός με αποτυπώσεις των υφιστάμενων οικισμών και των περιοχών που πληρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για πολεοδόμηση νέων. Τέλος χρειάζεται να υλοποιηθούν οι απαραίτητες τεχνικές μελέτες σχετικά με τα έργα που αφορούν αναπλάσεις (κτηρίων, τεχνικών δικτύων, οδοποιίας) νέων ή υφιστάμενων οικισμών.

8.1 Ανάλυση SWOT για τη περιοχή μελέτης

Παρακάτω δίνεται ο πίνακας με τα «πλεονεκτήματα» και τα «μειονεκτήματα» σχετικά με τον πληθυσμό των Ρομά που κατοικεί στον οικισμό Ταμπακαριά του δήμου Μεσολογγίου, όπως αυτά αναδείχτηκαν ύστερα από επιτόπια καταγραφή. Επιπλέον γίνεται αναφορά στις «ευκαιρίες» που προκύπτουν για την αποτελεσματική υλοποίηση των μελλοντικών παρεμβάσεων, όπως επίσης και στις «απειλές» που οφείλουν να απασχολήσουν τους αρμόδιους φορείς που θα σχεδιάσουν μελλοντικά τις απαραίτητες δράσεις για αντιμετώπιστούν τα προβλήματα του πληθυσμού που διαμένει στη περιοχή. Αφού παρουσιαστούν όσα αναφέρθηκαν παραπάνω θα γίνει η ανάλυσή τους (SWOT ανάλυση).

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ
<ul style="list-style-type: none"> • Εξασφάλιση βασικών συνθηκών διαβίωσης • Συνεργασία πληθυσμού Ρομά • Ευκαιρίες απασχόλησης • Παρεμβάσεις για την ένταξη παιδιών Ρομά στο σύστημα εκπαίδευσης • Δράσεις ευαισθητοποίησης σε οικισμούς Ρομά σχετικά με την εκπαίδευση και τα οφέλη της • Αύξηση συχνότητας εμβολιασμών • Ιατρική παρακολούθηση γυναικών • Βελτίωση της πρόσβασης στο σύστημα υγείας • Δράσεις ενημέρωσης για θέματα υγείας και πρόληψης • Παροχή υπηρεσιών για την κοινωνική ένταξη 	<ul style="list-style-type: none"> • Ακατάλληλοι χώροι στέγασης • Έλλειψη εξοπλισμού εντός των κατοικιών • Έλλειψη κοινόχρηστων χώρων εντός οικισμού • Ελλιπείς χώροι πρασίνου • Ελλιπές οδικό δίκτυο • Υψηλός δείκτης πυκνοκατοίκησης • Υψηλά ποσοστά ανεργίας • Μη ένταξη στην αγορά εργασίας • Εποχική εργασία • Αποκλεισμός γυναικών από την εργασία • Υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού • Χαμηλά ποσοστά παιδιών που φοιτούν • Έλλειψη ειδικευμένου διδακτικού προσωπικού • Υψηλά ποσοστά θνησιμότητας • Μικρό προσδόκιμο ζωής
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
<ul style="list-style-type: none"> • Εμπειρία παρελθόντος για αντιμετώπιση προβλημάτων • Ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ Ρομά-πλειονότητας/Διάθεση αποδοχής • Κίνητρα για απασχόληση • Αξιοποίηση δυνατοτήτων των Ρομά • Βελτίωση υπηρεσιών εκπαίδευσης - απασχόλησης-υγείας 	<ul style="list-style-type: none"> • Η απόκλιση από την τοπική κοινωνία-Αδυναμία ένταξης • Μη συντονισμένες παρεμβάσεις • Στερεότυπα και προκαταλήψεις • Δυσκολία συντονισμού αρμόδιων φορέων – Ρομά • Έλλειψη εμπιστοσύνης εκατέρωθεν

Πλεονεκτήματα

Η περιοχή μελέτης παρόλο που χρειάζεται πολλές βελτιώσεις αποτελεί έναν οργανωμένο οικισμό με όσα αυτό συνεπάγεται (τεχνικές υποδομές, οδικό δίκτυο κτλ). Αυτό είναι θετικό γιατί σε πολλές περιπτώσεις οι Ρομά ζουν σε καταυλισμούς που δεν πληρούν ούτε τις στοιχειώδεις συνθήκες για τη διαβίωσή τους. Επιπλέον στον οικισμό Ταμπακαριά γίνονται κατά καιρούς διάφορες δράσεις από εθελοντικές ομάδες με σκοπό να ενημερώσουν τους Ρομά για ζητήματα που αφορούν τον εκπαιδευτικό τομέα, την δημόσια υγεία και την πρόληψη. Στα πλεονεκτήματα εντάσσεται επίσης η βελτίωση της πρόσβασης των Ρομά στο σύστημα υγείας και η αύξηση της συχνότητας των εμβολιασμών. Τέλος σημαντικό ρόλο παίζει η διάθεση του πληθυσμού των Ρομά για συνεργασία με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο που θα συμβάλει στην κοινωνική τους ένταξη γενικότερα.

Μειονεκτήματα

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ο οικισμός διαθέτει κάποιες στοιχειώδεις ανέσεις συγκριτικά με άλλες περιοχές της χώρας όπου διαμένουν Ρομά, αλλά αυτό δεν σημαίνει πως αποτελεί ιδανικό μέρος κατοίκησης. Τα προβλήματα της περιοχής είναι πολλά με βασικότερα το οδικό δίκτυο που παρουσιάζει πολλές φθορές και την έλλειψη κοινόχρηστων χώρων και χώρων πρασίνου εντός του οικισμού. Επιπλέον σχετικά με τις κατοικίες των Ρομά οι περισσότερες από αυτές είναι ακατάλληλες ενώ σοβαρό μειονέκτημα είναι και η έλλειψη εξοπλισμού εντός των κατοικιών. Οι περισσότεροι χώροι διαμονής δεν διαθέτουν τον απαραίτητο αριθμό δωματίων εντός της κατοικίας διαιωνίζοντας το πρόβλημα της πυκνοκατοίκησης. Ακόμη παρατηρούνται στη περιοχή υψηλά ποσοστά ανεργίας και γενικότερα δυσκολία ένταξης στον εργασιακό τομέα με το φαινόμενο αυτό να γίνεται ακόμη πιο έντονο όταν αναφερόμαστε στην εργασία γυναικών. Ένα ακόμη μειονέκτημα της περιοχής αποτελεί το υψηλό ποσοστό αναλφάβητων Ρομά και το χαμηλό ποσοστό ατόμων που επιθυμούν να εγγραφούν στο σχολείο. Τέλος παρατηρούνται υψηλά ποσοστά θνησιμότητας που οφείλεται κυρίως στις υποβαθμισμένες συνθήκες διαβίωσης των Ρομά.

Ευκαιρίες

Μια από τις σημαντικότερες ευκαιρίες αποτελεί η εμπειρία του παρελθόντος σχετικά με θέματα που αφορούν τους πληθυσμούς Ρομά, την ομαλή διαβίωσή τους και την κοινωνική τους ένταξη. Η εμπειρία αυτή θα συμβάλει σημαντικά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που μπορεί να προκύψουν στην περιοχή. Επιπλέον στις ευκαιρίες ανήκει η διάθεση της τοπικής κοινωνίας να αποδεχτεί τον πληθυσμό των Ρομά και να αναπτυχθούν σχέσεις μεταξύ τους. Ακόμη στις ευκαιρίες συγκαταλέγονται τα κίνητρα που δίνονται στους Ρομά για συμμετοχή στην εκπαίδευση μέσω της χρήσης επιδομάτων κ.τ.λ.. Τέλος στις ευκαιρίες ανήκουν και οι προσπάθειες που γίνονται για τη βελτίωση των υπηρεσιών εκπαίδευσης, απασχόλησης και υγείας.

Απειλές

Η επικράτηση στερεοτύπων και προκαταλήψεων για τον πληθυσμό των Ρομά, η απόκλιση από την τοπική κοινωνία και η αδυναμία ένταξης των Ρομά στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο αποτελούν τους σημαντικότερους κινδύνους για τον πληθυσμό που ζει στον οικισμό.

Επιπλέον οι μη συντονισμένες παρεμβάσεις από τους αρμόδιους φορείς και η δυσκολία συνεργασίας με τους Ρομά μπορεί να επιφέρει προβλήματα στη διαβίωση των πληθυσμών. Τέλος η έλλειψη εμπιστοσύνης εκατέρωθεν ελλοχεύει κινδύνους για την ομαλή συνύπαρξη των πληθυσμών.

Παραπάνω αναφέρθηκαν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της περιοχής μελέτης οι ευκαιρίες που υπάρχουν και οι απειλές που καλούνται να αντιμετωπιστούν για να επέλθει η ένταξη της μειονότητας των Ρομά σε κανονικές συνθήκες κατοικίας, η καλύτερευση της ζωής τους και η αποφυγή του κοινωνικού τους αποκλεισμού. Στον οικισμό Ταμπακαριά κατά καιρούς έχουν γίνει ενέργειες από τους αρμόδιους φορείς για τη βελτίωση της περιοχής, ωστόσο τα έργα που υλοποιούνται συνήθως σχετίζονται με τις τεχνικές υποδομές του οικισμού (βελτίωση οδικού δικτύου, δημόσιος φωτισμός, κτλ) και όχι με την αποκατάσταση των κατοικιών των Ρομά. Επιπλέον εθελοντικές ομάδες του δήμου έχουν συμβάλει σημαντικά με διάφορες δράσεις, οργανώνοντας καθαρισμούς και άλλες ενέργειες που βοηθούν στην βελτίωση της εικόνας του οικισμού. Ωστόσο σημειώνεται πως στα άμεσα σχέδια της τοπικής αρχής δεν υφίσταται κάποια δράση που να σχετίζεται με μετεγκατάσταση των Ρομά από τον οικισμό Ταμπακαριά παρόλο που υπάρχουν περιπτώσεις στην περιοχή που έχουν την ανάγκη αυτή.

Για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που αναφέρθηκαν στα Ταμπακαριά όπως και γενικότερα στους διάφορους οικισμούς και καταυλισμούς της χώρας η προσπάθεια πρέπει να είναι συνεχής και συλλογική. Αλλά και οι δράσεις για την ευαισθητοποίηση του υπόλοιπου πληθυσμού για να εξαλειφθεί το φαινόμενο του ρατσισμού και να επέλθει η ένταξή τους, θα πρέπει να εφαρμόζονται σταθερά και με πρόγραμμα. Ιδιαίτερα για το θέμα της ένταξης και για να αντιμετωπιστεί ο αποκλεισμός που υφίστανται οι Ρομά κρίνεται αναγκαία η δημιουργία οργανισμών που θα αναλάβουν την παροχή βοήθειας σε άτομα που έχουν πέσει θύματα διακρίσεων αλλά και η στήριξη των ήδη υπαρχόντων φορέων με τους απαραίτητους πόρους. Επιπλέον είναι απαραίτητο να δοθεί η κατάλληλη ενημέρωση στους Ρομά σχετικά με τους οργανισμούς που μπορούν να απευθυνθούν σε περίπτωση που δεχτούν διακρίσεις στο εργασιακό ή κοινωνικό τους περιβάλλον, γνωρίζοντας ότι οι εμπειρίες τους θα ληφθούν σοβαρά υπόψη από τους αρμόδιους φορείς.

Καταλήγοντας σημειώνεται πως στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που σχετίζονται με τη μειονότητα των Ρομά και αναφέρθηκαν διεξοδικά σε προηγούμενη ενότητα θα συμβάλει σημαντικά η ύπαρξη ενός μακροπρόθεσμου σχεδιασμού και ενός σταθερού προϋπολογισμού αποκλειστικά για την συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα που θα ενισχύσει την υλοποίηση στοχευμένων δράσεων και μέτρων σαν αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ακτύπης, Ι. (2010) *Μελέτη των Στεγαστικών Συνθηκών των Ρομά-Εφαρμογή στο Δήμο Μεγαρέων*, Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Ασημόπουλος, Χ., Κομπότη, Δ., Κοντογιάννη, Ε. & Θέμελη, Χρ. (2016) *Έκθεση Πολιτικών Κοινωνικής Υποστήριξης Ρομά στην Περιφερειακή Ενότητα Δυτικής Αττικής*, Αθήνα: Τμήμα Ερευνητικών Προγραμμάτων Τ.Ε.Ι. Αθήνας.

Βαξεβάνογλου, Α. (2001) *Έλληνες Τσιγγάνοι: περιθωριακοί και οικογενειάρχες.*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Βενιέρης, Δ. (2006) *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνική Ενσωμάτωση. Ο Ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στο Χ. Οικονόμου-Α. Φερόνας, έκδοση 2006. Οι Εκτός των Τειχών: Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις Σύγχρονες Κοινωνίες*, Αθήνα: Διόνικος.

Δατσέρη, Ε., Σκουλούη, Χ. & Τακίρτακογλου, Ο. (2010) *Κοινωνική αλληλεγγύη και προστασία του παιδιού*, Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης.

Έκθεση PRAKSIS (2007) *Για τα εμπόδια και τις δυσκολίες πρόσβασης των Ρομά στις υπηρεσίες υγείας, στην εκπαίδευση και την ένταξη τους στην στεγαστική πολιτική*, Οκτώβριος 2007.

Έξαρχος, Γ. (1996) *Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι*, Αθήνα: Εκδόσεις Γαβριηλίδης.

Ευρωδιάσταση – Οικοκοινωνία, (2008) *Αποτίμηση των δράσεων που εντάσσονται στο Εθνικό Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα καθώς και άλλων δράσεων που αφορούν τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα*, Αθήνα.

Κεσίδου, Α. (2008). Ένταξη παιδιών παλιννοστούντων και αλλοδαπών στο σχολείο (γυμνάσιο), Δ. Κ. Μαυροσκούφης (Επιμ.), Οδηγός Επιμόρφωσης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή, Θεσσαλονίκη.

Μελέτη ΔΕΠΟΣ, (1999) *Μελέτη Σχεδίου Προγράμματος για την Αντιμετώπιση των Άμεσων Οικιστικών Προβλημάτων των Ελλήνων Τσιγγάνων*, Αθήνα.

Μπίρης, Κ. (1942) *Οι Γύφτοι, μελέτη λαογραφική και εθνολογική*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας

Μπίρης, Κ. (1954) *Ρομ και Γύφτοι - Εθνογραφία και Ιστορία των Τσιγγάνων*, Αθήνα.

Ντούσας, Δ. (1997) *Ρομ και φυλετικές διακρίσεις, στην ιστορία, την κοινωνία, την κουλτούρα, την εκπαίδευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα.*, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Οικοκοινωνία (2012) *European Territorial Cooperation Programme Greece Bulgaria 2007-2013: Actions Promoting Health Access and Protection of Roma Population/Roma Alert*, Μελέτη: Ανάλυση Υφιστάμενης Κατάστασης, Θεσσαλονίκη.

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Παναγόπουλος, Σ. (2014) *Η Κοινότητα των Ρομά στην περιοχή της Αμαλιάδος. Κοινωνιολογική Προσέγγιση των εκδηλώσεων συγκρότησης, εξέλιξης και προοπτικής*, Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Παυλή-Κορρέ, Μ., & Ζώνιου-Σίδερη, Α., (1990) *Οι Τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας και της Κάτω Αχαΐας: Μελέτη - Έρευνα*, Αθήνα: Έκδοση Υπουργείου Πολιτισμού – Γ.Γ.Λ.Ε..

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (2014) Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δυτικής Ελλάδας 2014-2020.

Σταματοπούλου, Θ. (2007) *Διαπολιτισμική εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη των παιδιών των μεταναστών. Διαπολιτισμικό σχολείο και Τοπική Αυτοδιοίκηση Μελέτη περίπτωσης: ο Δήμος Αθηναίων*, Αθήνα: Εθνική Σχολή Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Ταραμπατζή, Κ. (2001) *Μια κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση*, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Τρουμπέτα, Σ.(2001) *Κατασκευάζοντας Ταυτότητες για τους Μουσουλμάνους της Θράκης. Το παράδειγμα των Πομάκων και των Τσιγγάνων*, Αθήνα: Κριτική.

Τσιάκαλος, Γ. (2000) *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Τσιτσελίκης, Κ. (1996) *Το διεθνές και ευρωπαϊκό καθεστώς προστασίας των γλωσσικών δικαιωμάτων των μειονοτήτων και η ελληνική έννομη τάξη*, Αθήνα: Σάκκουλας.

Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Εθνικό Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ρομά (2017-2021), Αθήνα.

Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά, Δεκέμβριος 2011, Αθήνα

Φαλτάιτς, Κ. (1931) *Το πρόβλημα της καταγωγής των Τσιγγάνων*, Αθήνα.

Χατζησαββίδης, Σ. (1995) *Ελληνική - Ρομανές (τσιγγάνικα): Μερικές περιπτώσεις αμοιβαίου δανεισμού*, Θεσσαλονίκη.

Will Guy (2009) *Αξιολόγηση απο ομότιμους για την κοινωνική προστασία και ένταξη 2009: Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομ, Συγκεφαλαιωτική έκθεση*, Πανεπιστήμιο του Μπρίστολ.

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Fraser, A., (1992) *The Gypsies*. Μεταφράστηκε από Γ. Σκαρβέλη. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

Liegeois, J.-P., (1994) *Roma, Tsiganes, Voyageurs*. Μεταφράστηκε από Α. Σπητιάνου. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε..

EUMC Annual Activity Report 2006, διαθέσιμο και στο url: https://fra.europa.eu/sites/default/files/ar07p1_en.pdf [πρόσβαση στις 7 Μαρτίου του 2020]

Minority Rights Group International UNDM (1992), διαθέσιμο και στο url: <https://www.minorityrightscourse.org/mod/page/view.php?id=1637> [πρόσβαση στις 17 Μαρτίου του 2020]

United Nations Human Rights, Minorities under international law, “Who are minorities under international law?”, διαθέσιμο και στο url: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Minorities/Pages/internationallaw.aspx> [πρόσβαση στις 2 Φεβρουαρίου του 2020]

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Βαλεράς Δημήτριος (Πολιτικός Μηχανικός) Συνέντευξη στο γραφείο του στο Μεσολόγγι στις 6 Μαρτίου 2020.

Παπαλέξης Νικόλαος (Πολιτικός Μηχανικός) Συνέντευξη στο γραφείο του στο Μεσολόγγι στις 7 Ιουνίου 2020.

Μπέκος Αλέξανδρος (Πρόεδρος Ρομά οικισμού Ταμπακαριά) Συνέντευξη στο σπίτι του στο Μεσολόγγι στις 15 Μαΐου 2020.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Φωτογραφική Έκθεση Βασίλη Αρτίκου (φωτογραφία εξωφύλλου), 2002

ΘΕΣΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ν.Δ. 3370/55, (ΦΕΚ 258/Α/23-09-1955) «περί Κώδικος Ελληνικής Ιθαγένειας»

Α.Ν. 481/1968 «περί τροποποίησης και συμπλήρωσης διατάξεων του υπ' αριθμ. 3370/1955 Ν.Δ. του Κ.Ε.Ι.»

Ν.2413/96,(ΦΕΚ 124 τ.Α/17.6.1996) «για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση»

Ν.2519/97, (ΦΕΚ165/Α) «Για την εκπόνηση και εφαρμογή προγραμμάτων υγείας σε ομάδες του πληθυσμού με φυλετικές, κοινωνικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες που βρίσκονται σε υψηλό κοινωνικό κίνδυνο»

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

Ν.3852/2010,(ΦΕΚ Α' 87/07-06-2010) «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης»

Β.Δ. 775/64 «περί κωδικοποίησης διατάξεων περί Λαϊκής Κατοικίας»

Ευρωπαϊκή Οδηγία 2000/43/ΕΚ «για την ισότιμη μεταχείριση των ατόμων ανεξάρτητα από την φυλετική ή την εθνοτική καταγωγή τους»

Ευρωπαϊκή Οδηγία 2000/78/ΕΚ «για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας και σεξουαλικού προσανατολισμού, στον τομέα της απασχόλησης, της εργασίας της επαγγελματικής κατάρτισης, ενσωματώθηκαν στην ελληνική νομοθεσία με την ψήφιση του Νόμου 3304/2005, που δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης στις 27 Ιανουαρίου 2005 (αρ. Φύλλου 16 Α)»

ΥΠΟΥΡΓΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Υ.Α. 33165/23.06.2006 (ΦΕΚ 780/Β/29.06.2006): Όροι χορήγησης στεγαστικών δανείων σε Έλληνες Ρομά

Υ.Α. 42950/30.07.2008 και ΚΥΑ 15654/31.03.2011: Τροποποίηση της υπ' αριθ. 33165/23-06-2006 (ΦΕΚ 780/Β/29-06-2006)-παράταση ισχύος αποφάσεων στεγαστικής συνδρομής)

Υ.Α. Φ10/20/Γ1/708 / ΦΕΚ 1789 τ.Β/28-9-99, «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση - Ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων

Υ.Α. 11247/28-12-2012 ΦΕΚ 3465/Β' /28.12.2012) και θέμα «Αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού–Κατοικιών 2011 που αφορούν στο Μόνιμο Πληθυσμό της Χώρας.»

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

ΕΛΣΤΑΤ. (2011). Δημογραφικά χαρακτηριστικά/2011. Ανάκτηση 2020, από <https://www.statistics.gr/>

Εφημερίδα «ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ» (2010). *Πληθυσμοί των Ρομά στην Ευρώπη*. Ηλεκτρονική πρόσβαση από <https://www.naftemporiki.gr/infographics/446246/plithusmoi-ton-roma-stin-europi> [πρόσβαση στις 9 Μαΐου του 2020]

Καραθανάση Έ., (1996), Το Κατοικείν των τσιγγάνων στην Ελλάδα: η περίπτωση της Θήβας. Διδακτορική διατριβή, ΕΜΠ, Διατίθεται στο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8170#page/1/mode/2up> [πρόσβαση στις 15 Φεβρουαρίου του 2020]

Κηπουρός, Χ. (2006), Ιστορία των Ρομά, διατίθεται στο url: <http://dimsapon.rod.sch.gr/palia/topos/roma.htm> [πρόσβαση στις 13 Μαρτίου του 2020]

Μελέτη της Αναπτυξιακής Σύμπραξης Equal ΔΙ.ΚΑ.ΔΙ.-POM (2008) Για την ανίχνευση των εκπαιδευτικών αναγκών των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων των Ρομά, ηλεκτρονική

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

πρόσβαση από: <https://issuu.com/iatrokoinonika/docs/drasi-1-ekp-epipedo> [πρόσβαση στις 9 Μαρτίου του 2020]

Σιόλας, Α., Βάσση, Α., Βλαστός, Θ., Κυριακίδης, Χ., Σίτη, Μ., Μπακογιάννης, Ε., 2015. Μέθοδοι, εφαρμογές και εργαλεία πολεοδομικού σχεδιασμού. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5409>

Amnesty International (2013), διατίθεται στο url:<http://www.amnesty.org.gr> [πρόσβαση στις 12 Μαΐου του 2020]

European Commission (2008) Καταπολέμηση των διακρίσεων και ίσες ευκαιρίες: ανανεωμένη δέσμευση, διαθέσιμο και στο url: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2008/EL/1-2008-420-EL-F1-1.Pdf> [πρόσβαση στις 19 Μαρτίου του 2020]

European Commission (2011) Πλαίσιο της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά μέχρι το 2020, διαθέσιμο και στο url: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2011/EL/1-2011-173-EL-F1-1.Pdf> [πρόσβαση στις 19 Μαρτίου του 2020]

European Commission-Δελτίο Τύπου (2014), διαθέσιμο και στο url:https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_14_371[πρόσβαση στις 29 Μαρτίου του 2020]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΑΡΤΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ_01 - ΠΑΛΑΙΟΤΗΤΑ ΚΤΗΡΙΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- δεκαετία 2010
- δεκαετία 1980
- δεκαετία 1960

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ :
ΕΝΤΑΞΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ ΣΕ
ΚΑΝΟΝΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ. ΜΕΛΕΤΗ
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ : Ο ΟΙΚΙΣΜΟΣ
ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟ
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ 01

ΠΑΛΑΙΟΤΗΤΑ
ΚΤΗΡΙΩΝ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ :
ΚΟΛΟΒΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ :
ΣΑΠΟΥΝΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:1500

ΥΠΟΒΑΘΡΟ :
google earth

ΒΟΛΟΣ ΙΟΥΛΙΟΣ 2020

ΧΑΡΤΗΣ_02 - ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΤΗΡΙΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- καλή
- μέτρια
- κακή

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ :
ΕΝΤΑΞΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ ΣΕ
ΚΑΝΟΝΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ. ΜΕΛΕΤΗ
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ : Ο ΟΙΚΙΣΜΟΣ
ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟ
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ 02

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΚΤΗΡΙΩΝ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ :
ΚΟΛΟΒΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ :
ΣΑΠΟΥΝΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:1500

ΥΠΟΒΑΘΡΟ :
google earth

ΒΟΛΟΣ ΙΟΥΛΙΟΣ 2020

Ένταξη μειονοτήτων σε κανονική κατοικία. Μελέτη περίπτωσης: Ο οικισμός Ταμπακαριά στο δήμο Μεσολογγίου.

ΧΑΡΤΗΣ_03 - ΥΛΙΚΑ ΕΠΙΣΤΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΣΤΕΓΗΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ	
	κεραμοσκεπές
	πλάκα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ -
ΕΝΤΑΞΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ ΣΕ
ΚΑΝΟΝΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ. ΜΕΛΕΤΗ
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ - Ο ΟΙΚΙΣΜΟΣ
ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟ
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ 03

ΥΛΙΚΑ ΕΠΙΣΤΡΩΣΗΣ
ΤΗΣ ΣΤΕΓΗΣ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ :
ΚΟΛΟΒΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ :
ΣΑΠΟΥΝΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:1500

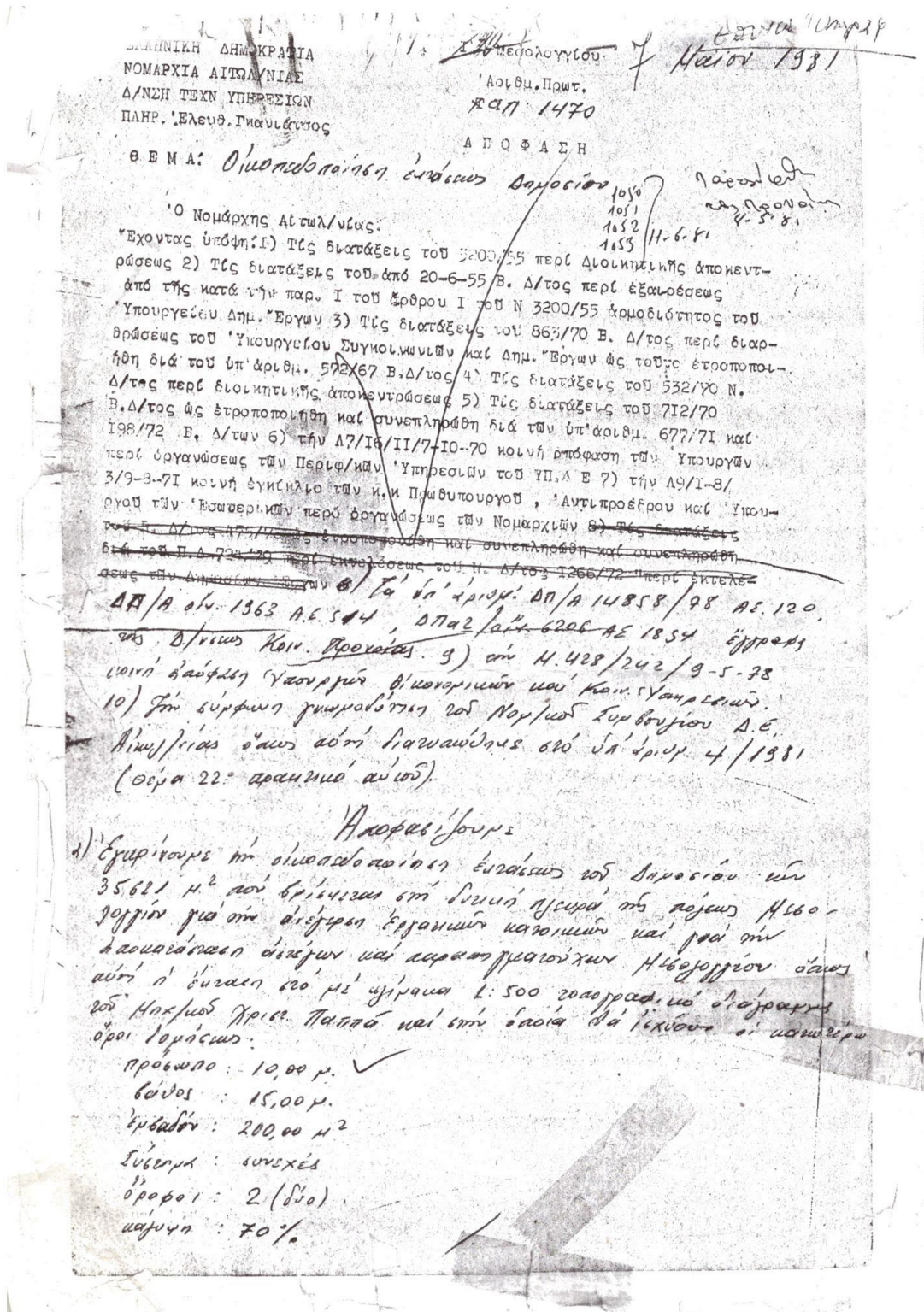
ΥΠΟΒΑΘΡΟ :
google earth

ΒΟΛΟΣ ΙΟΥΛΙΟΣ 2020

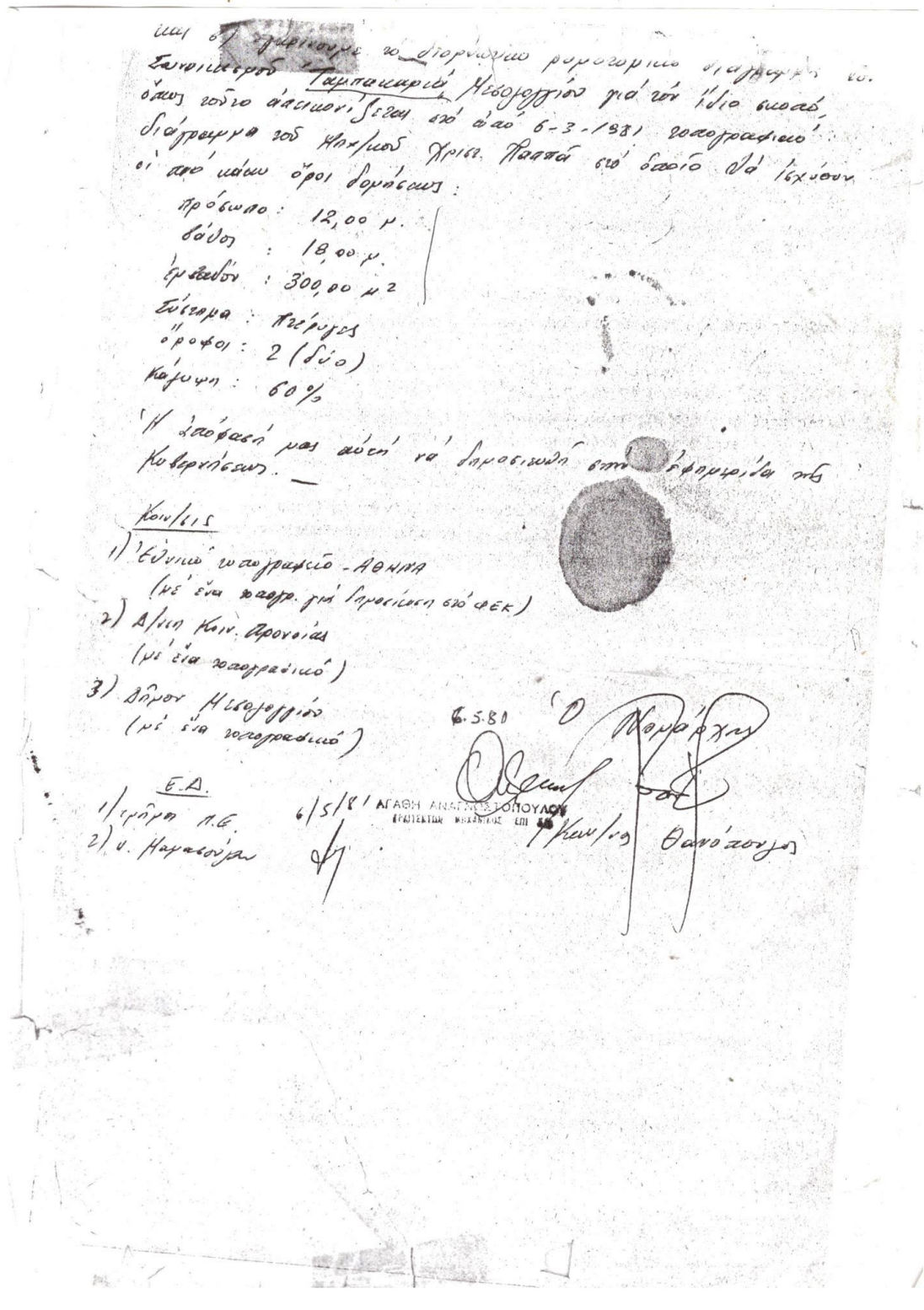
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Όροι και κανονισμοί δόμησης

Πηγή: Η υπ' αριθμό 4/1981 απόφαση του Νομάρχη Αιτωλνίας

Εικόνα 2: Όροι και κανονισμοί δόμησης

Πηγή: Η υπ' αριθμό 4/1981 απόφαση του Νομάρχη Αιτωλνίας